

บทที่ ๔

วิเคราะห์การอภัยโทษในสังคมไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

การลงโทษผู้กระทำผิดด้วยวิธีการต่างๆ นั้นเป็นสิ่งที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อเป็นการป้องกันหรือสั่งสอนให้เขารู้สึกสำนึกในสิ่งที่เขาได้กระทำนั้นว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสังคมโดยรวมและเพื่อเป็นการรักษาความสงบเรียบร้อยและให้เป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้รัฐจึงบัญญัติโทษและขั้นตอนการลงโทษให้เหมาะสมกับความผิดและสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละรัฐ

๔.๑ วิเคราะห์แนวคิดและหลักการการอภัยโทษตามหลักพระพุทธศาสนา

ตั้งแต่ในสมัยอดีจนถึงปัจจุบันนี้ การอภัยโทษของไทยมีแนวคิดมาจากหลักธรรมของการอภัยทานในทางพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองประเทศไทย ได้ทรงยึดมั่นหลักธรรมพระพุทธศาสนาปฏิบัติศุภิทธาธรรมและบำเพ็ญศุภารมีมาช้านาน มีพระราชอำนาจในการที่จะพระราชทานอภัยโทษแก่พสกนิกรผู้ต้องอาญาแผ่นดินได้ ทั้งนี้โดยได้มีวิวัฒนาการไปตามสภาพการณ์ของบ้านเมืองและรูปแบบการปกครองที่เปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัยซึ่งจะได้พิจารณาเป็นลำดับไป

๔.๑.๑ หลักการลงโทษทั่วไปตามหลักพระพุทธศาสนา

ทัศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับกฎหมายและการลงโทษนั้นเป็นกติกามณีนุญที่ตั้งเพื่อเป็นบรรทัดฐานหรือเป็นการสร้างสภาพให้เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของคนในสังคมให้เป็นไปตามด้วยบทกฎหมาย โดยที่กฎหมายนั้นจะเป็นสิ่งที่คอยย้ำเตือนให้มนุษย์กระทำเฉพาะสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมอยู่เสมอ เช่น การที่พระสงฆ์ลงฟังพระปาฏิโมกข์นั้นเปรียบเทียบกับกับการฟังการทบทวนบทบัญญัติกฎหมายให้สมาชิกในสังคมคอยตรวจสอบตัวเองอยู่เสมอ ถ้าหากว่ากระทำผิดก็จะได้แก้ไขปรับปรุงตัวเองให้ถูกต้องตามพระวินัยหรือกฏกติกาคำที่ตกลงกันได้

ดังนั้นการลงโทษตามพระวินัยจึงไม่ใช่เป็นการถูกลงโทษโดยพระสงฆ์รูปใดหากแต่ถูกลงโทษโดยกฏกติกาคำที่ตักเตือนตนเอง พระสงฆ์ในที่ประชุมจึงเป็นแต่เพียงสื่อให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามหลักการ เท่านั้นเอง และเพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์วางกฏเกณฑ์เบื้องต้นโดยการทรงกำหนดภาระหน้าที่ในการรับผิดชอบและเอาใจใส่ในพฤติกรรมกรรมการแสดงออกของผู้ที่เข้ามาบวชและทรงมอบให้สงฆ์เป็นผู้รับภาระในการตรวจสอบอีกชั้นหนึ่ง

พระพุทธศาสนาเชื่อในความมีสติปัญญาของมนุษย์ที่เหนือกว่าสัตว์โลกประเภทอื่นจึงมั่นใจว่าสามารถฝึกคนให้เป็นคนดีได้โดยไม่ต้องใช้ความรุนแรงก็สามารถฝึกได้เช่นกันดังที่พระองค์ผู้มีคุณธรรมได้กล่าวคาถาว่า คนฝึกช้างและคนฝึกม้าบางพวกมีท่อนไม้ ขอบ และแฉับในมือ จึงจะฝึกได้ เรา (ลูก) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้คงที่ ซึ่งไม่ต้องใช้อาวุธ ไม่ต้องใช้ศาสตรา (ก็) ทรงฝึกได้เลย นอกจากนี้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนายังกล่าวถึงวิธีการลงโทษที่ใช้ความรุนแรงว่า นอกจากจะเป็นสิ่งที่ไม่มีประโยชน์แล้วยังเป็นการจองเวรกันไปเรื่อยไม่สิ้นสุดดังที่พระคัสสเถระได้กล่าวคาถาว่า ชนเหล่าใครเข้าไปผูกเวรว่า “คนนี้ได้ฆ่าเรา ได้ชนะเรา และได้ลักสิ่งของของเราไป” เวรของชนเหล่านั้นย่อมไม่สงบระงับ การที่พระพุทธศาสนาไม่นำเอาวิธีการลงโทษทางอาญามาใช้นั้นเป็นการสอดคล้องกับการลงโทษสมัยปัจจุบัน ซึ่งมีความเห็นว่าการลงโทษมิใช่เพื่อการแก้แค้นหรือทดแทนความผิดแต่เพื่อเป็นการป้องกันความไม่สงบเรียบร้อยทางสังคม และเพื่อแก้ไขความประพฤติของผู้กระทำผิดให้มีโอกาสกลับตัวเป็นคนดี

๔.๑.๒ หลักธรรมที่เกี่ยวกับการอภัยโทษ

จากการที่มนุษย์เกิดกระบวนการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ระหว่างกันในเชิงสังคม ความขัดแย้งย่อมเกิดขึ้นได้ทุกขณะทุกสถานที่และทุกเวลา ดังเช่นในเหตุการณ์ปัจจุบัน ต่างคนต่างกลุ่ม ต่างพรรค ต่างพวก ต่างสี ต่างความคิดเห็นกัน เกิดความไม่ลงรอยกัน เห็นแก่ประโยชน์ตน ประโยชน์พวกพ้องพรรคพวกมากเกินไป จนลืมเห็นประโยชน์แก่บ้านเมือง และส่วนรวม ลืมคุณธรรมจริยธรรม ศีลธรรมในพระพุทธศาสนา จึงมีการกระทบกระทั่งหรือการทะเลาะวิวาทของมวลมนุษยชนนั้น มักเริ่มเกิดจากความคิดที่แตกต่างกัน หรือจากความเห็นที่ไม่ลงรอยกัน เพราะเป็นไปไม่ได้ที่คนๆ เดียวจะทำให้คนทั้งหลายคิดเหมือนกันได้ ดังนั้นความขัดแย้งกันเป็นเรื่องธรรมชาติ หากต่อการจะหลีกเลี่ยงปัญหามวลมนุษยชนนั้นย่อมมีวิถีทางจริยธรรมทั้งสองด้าน ทั้งด้านที่ดีและด้านที่ไม่ดีทุกคนมีโอกาสพลาดทำผิดได้ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น นั้นแสดงให้เห็นว่า ในชีวิตที่ผ่านมาของเราทุกคนอาจต้องเคยทำผิดมาบ้างไม่มากก็น้อย จริงอยู่ถ้าทุกคนมีจิตใจที่จะให้อภัยกันได้ ปัญหาของความขัดแย้งหรือปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นจะไม่บานปลาย จบลงได้โดยง่าย ซึ่งทุกคนก็อาจจะรู้และพยายามทำความเข้าใจกันอยู่แล้วแต่ในความเป็นจริงแล้วปัญหาที่เกิดขึ้นอาจจะไม่จบลงอย่างสงบ ดังข่าวที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ และกลับมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดความรุนแรง ปัญหาอยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะอภัยให้กันได้ หลักธรรมสำคัญที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการอภัยทาน มีดังนี้

๑) มรรคมีองค์ ๘

มัชฌิมาปฎิปปทา แปลว่า ทางสายกลางเป็นข้อปฏิบัติอันดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ ดับทุกข์ปลอดปัญหา การพัฒนาของการเกิดอภัยทานจะต้องเริ่มต้นที่สัมมาทิฐิ คือความเห็น ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริงซึ่งมีบทบาทสำคัญมากในการ

พัฒนาชีวิตและสังคมของมนุษย์เป็นบ่อเกิดและส่งเสริมกุศลธรรมทั้งปวง พระพุทธเจ้าทรงแสดงวิถีแห่งการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง – มัชฌิมาปฏิปทา^{*} คือ

๑. สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ คือ การเห็นแจ้งอริยสัจจะ ๔

๒. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ คือ ความดำริในการออกจากกามคุณอารมณ์ พยาบาท ประกอบด้วยเมตตา ไม่เบียดเบียน ประกอบด้วยกรุณา

๓. สัมมาวาจา การกล่าววาจาชอบ คือ การเว้นจากวจีทุจริตทั้ง ๔

๔. สัมมากัมมันตะ การงานชอบ คือ การเว้นจากกายทุจริตทั้ง ๓

๕. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ คือ การเว้นจากวจีทุจริต ๔ และกายทุจริต ๓

๖. สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ คือ ความเพียรที่ดำเนินไปตามสัมมปปธานทั้ง ๔ คือ เพียรระวังหรือเพียรปิดกั้น ชัยยังบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และเพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ให้ตั้งมั่นและให้ความเจริญยิ่งขึ้นไปจนไพบูลย์

๗. สัมมาสติ ความระลึกชอบ คือ ความระลึกที่ดำเนินไปตามสติปัฏฐานทั้ง ๔ ได้แก่ ๑. การตั้งสติกำหนดพิจารณากายให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงกายไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตนเราเขา ๒. การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนาให้รู้เห็นตามเป็นจริง ๓. การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิตให้รู้เห็นตามเป็นจริง ๔. การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรมให้รู้เห็นตามเป็นจริง

๘. สัมมาสมาธิ ความตั้งมั่นชอบ คือ ความตั้งมั่นในอารมณ์สมถะและวิปัสสนากรรมฐาน

มัชฌิมาปฏิปทาหรือกล่าวสรุปรวม คือ สติ สมาธิ ปัญญา เป็น “ธรรม” คือจริยธรรมที่มนุษย์ต้องฝึกฝนพัฒนา ในการฝึกฝนพัฒนา สติ สมาธิ ปัญญา เพื่อความดับทุกข์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

๒) บุญกิริยาวัตถุ ๓

๑. ทานมัย บุญสำเร็จได้ด้วยการให้ทาน หมายถึง การให้ เพื่อหวังลดความโลภมี ๓ ประการ คือ อามิสทานการให้วัตถุสิ่งของแก่คนที่ควรให้ ธรรมทานการให้ธรรม คือ คำแนะนำสั่งสอนให้รู้บาปบุญ คุณโทษและอภัยทานการให้ความไม่มีภัย การให้ความปลอดภัย

^{*} รายละเอียดดูเพิ่มเติมใน แม่ชีวิมุตติยา (สุภาพรณ ณ บางช้าง), พระวินัยปิฎก, หน้า ๕๕ – ๑๐๑.

ตัวอย่างพระเวสสันดรได้บำเพ็ญทานบารมี

ชาดกนี้แสดงถึงทานบารมี พระเวสสันดรได้ทรงบำเพ็ญทานบารมีจนถึงขั้นสูงสุดคือ “ปรมัตตบารมี” ด้วยการประทานชายาและพระโอรสธิดาให้เป็นทาน แทนที่จะเป็นการเห็นแก่ตัว เอาตัวรอดคนเดียว นับว่าเป็นการแสดงถึงความเสียสละอย่างยิ่งยวด ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

๑. พระเวสสันดร เป็นพระโพธิสัตว์ ผู้ตั้งปณิธานเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพื่อที่จะได้สามารถช่วยเหลือสัตว์โลกทั้งปวงให้พ้นจากความทุกข์คือการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารการเคลื่อนไหวของพระโพธิสัตว์ทุกขั้นตอนเป็นการเคลื่อนไหวแห่งมหากรุณาต่อชาวโลกแทนที่จะถูกมองว่าเป็นการเห็นแก่ตัวตรงข้ามกลับเป็นการเสียสละอันยิ่งใหญ่เพื่อประโยชน์แก่มวลมนุษย

๒. พระเวสสันดรบริจาคช้างปิงจันนาเคนทร์ให้เป็นทานแก่พราหมณ์ทั้งแปดจากแคว้นกถิงครรัฐ ก็เพราะความกรุณาสงสารชาวเมืองกถิงครรัฐที่ต้องเผชิญกับภาวะข้าวยากหมากแพง ทรงเห็นว่ากรุงสิหิของพระองค์ฝนตกต้องตามฤดูกาล มีความอุดมสมบูรณ์อยู่แล้วถึงจะไม่มีช้างปิงจันนาเคนทร์ บ้านเมืองก็อยู่ได้อย่างอุดมสมบูรณ์ แต่ชาวเมืองกถิงครรัฐไม่ได้ช้างปิงจันนาเคนทร์ ฝนก็ไม่ตกต้องตามฤดูกาล ผู้คนคงอดอยากล้มตายเป็นจำนวนมาก ถ้าคนเห็นแก่ตัว เห็นแก่บ้านเมืองของคนเท่านั้น คงจะไม่ให้ช้างที่มีคุณค่ามหาศาลให้แก่บ้านเมืองอื่น แต่พระเวสสันดรโพธิสัตว์เป็นผู้เห็นแก่สัตว์โลกทั้งปวง จึงประทานช้างให้แก่ชาวเมืองกถิงครรัฐไป

๓. เมื่อครั้งถูกเนรเทศจากเมือง พระเวสสันดรไม่ต้องการให้ชายาและโอรสธิดาไปตระกำลำบาก ทรงหาทางส่งพระชายาและพระโอรสธิดากลับยังกรุงสิหิเสมอ เพียงยังคงรอโอกาสเหมาะสมเท่านั้นเอง เมื่อทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์ชุก ก็ทรงมองออกกว่าเป็นคนโลภ จึงวางแผนด้วยความชาญฉลาดเพื่อส่งพระโอรสธิดากลับเมือง ด้วยการตั้งค่าไถ่สองกุมารไว้สูงมาก พราหมณ์ชุกพอเห็นจะได้เงินมากมายมหาศาล ก็ลืมนางอมิตตานึกถึงพระเจ้าสัณชัยกรุงสิหิขึ้นมาทันที จึงจูงสองกุมารมุ่งหน้าไปยังกรุงสิหิ เพื่อรับค่าไถ่สองกุมารเพราะความตะกละตะกลาม เมื่อชุกได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีจากพระเจ้าสัณชัยรับประทานอาหารไม่รู้จักประมาณ จนธาตุกำเริบตายในที่สุด ทั้งหมดนี้เป็นการกระทำด้วยปัญญา เพื่อผลักดันให้ลูกทั้งสองกลับยังพระนคร เป็นความกรุณาอันยิ่งใหญ่ที่ไม่เห็นแก่ตัวของพระเวสสันดร

พระเวสสันดรนั้นเป็นผู้อดทนต่อความลำบากต่างๆ นานา มุ่งหน้าเพื่อบำเพ็ญคุณความดีด้วยความพากเพียร เพื่อสะสมบารมี ให้ทานด้วยสติปัญญาและมีเตตากรุณาเป็นพื้นฐาน ทรงยอมลำบากไม่เห็นแก่ความสุขส่วนพระองค์ หวังจะหาทางช่วยเหลือสัตว์โลกให้พ้นจากทุกข์ในสังสารวัฏ ก็เพราะมีน้ำพระทัยเปี่ยมด้วยความเสียสละเป็นอย่างยิ่ง

ในพระชาติที่เป็นพระเวสสันดรเป็นชาติสุดท้าย การบำเพ็ญบารมีอื่นๆ ได้บำเพ็ญมาในพระชาติก่อนๆ มากแล้ว และในการบำเพ็ญบารมีแต่ละอย่างแต่ละครั้งมีองค์ประกอบที่จะต้องพิจารณาแตกต่างกันไปตามเหตุการณ์แวดล้อมในแต่ละตอน ดังนั้น ในการวิเคราะห์ครั้งนี้จะยึดหลักการและปัจจัยดังกล่าวประกอบด้วย บารมีใดจะจัดอยู่ในขั้นใดผู้วิจัยจะยึดกรอบแนวคิดต่อไปนี้เป็นหลักคือ

การบำเพ็ญบารมียิ่งกว่าคนที่รักและทรัพย์สิน จัดเป็นขั้น ทานบารมี
 การบำเพ็ญบารมียิ่งกว่าอวัยวะของตนเอง จัดเป็นขั้น ทานอุปบารมี
 การบำเพ็ญบารมียิ่งกว่าชีวิตของตนเอง จัดเป็นขั้น ทานปรมัตถบารมี

๒. ศีลมัชฌิมา ความสำเร็จด้วยการรักษาศีล หมายถึง การประพฤติแต่สิ่งที่ดีงาม คนเราอย่างน้อยต้องรักษาศีลให้ได้เรียกว่า ศีล ๕ อภัยทานที่หมายถึงการรักษาศีล ๕ นั้น เราจึงสามารถที่จะให้อภัยทานได้อยู่ตลอดเวลาในคัมภีร์มั่งคั่งตลอดที่ปณี พระสิริมังคลาจารย์ กล่าวถึงอภัยทานไว้ว่า

...อริยสาวกย่อมให้อภัย กล่าวคือ ย่อมทำอภัยทาน คือสมาทานวิริติ

กล่าวคือ เบญจศีล (ศีล ๕) ศีลชื่อว่าปธาน โดยความเป็นอภัยทานหรือเจตนาเป็นการงดเว้นด้วยการให้สภาวะที่ปลอดภัยหรือภัยหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง หมายถึง เจตนาของบุคคลผู้ให้อภัยทานที่ต้องการเลี้ยงหรือรักษาหมู่สัตว์ไว้ด้วยเจตนาดังกล่าวเอง

๓. ภาวนามัชฌิมา ความสำเร็จได้ด้วยการภาวนา หมายถึง การฝึกฝนจิตใจให้สงบเยือกเย็นเพื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา รู้แจ้งในสังขารธรรมการภาวนามี ๒ ชนิด คือ สมถภาวนา การฝึกอบรมจิตใจเกิดความสงบและวิปัสสนาภาวนา การศึกษาอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงด้วยสติปัญญา

๓) ศีล ๕

ศีล หมายถึง ความประพฤติชอบทางกาย วาจา การรักษาวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่วและการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ๑. คือ เว้นจากการฆ่าประทุษร้าย ๒. เว้นจากการลักโก่ง ละเมิดกรรมสิทธิ์ทำลายทรัพย์สิน ๓. เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน ๔. เว้นจากการพูดปด โกหก หลอกลวง ๕. เว้นจากน้ำเมา สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษทุกชนิด ศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดการละเว้นจากการกระทำความชั่วและควบคุมพฤติกรรมให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ๕ ประการเป็นจริยธรรมพื้นฐานตามแนวทางพระพุทธศาสนา เป็นข้อปฏิบัติสำหรับมนุษย์ ศีล ๕ เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต ดังนี้

๑. การดำเนินชีวิตที่เป็นอภัยทาน โดยยึดหลักตามศีลข้อที่ ๑ และ ๒ เป็นการให้ความไม่มียกยต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น นั่นคือ การเคารพและให้เกียรติในชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น

๒. การดำเนินชีวิตที่เป็นอภัยทานในการยึดหลักปฏิบัติตามศีลข้อ ๓ เป็นการให้ความไม่มีภัยต่อคู่ครองของตนเองเกิดความไว้วางใจกันและกัน นั่นคือไม่ละเมิดทางเพศ ล่วงเกินขอบเขตแห่งความเป็นสามีภรรยา เป็นการเคารพให้เกียรติต่อคู่ครองของตนเองและผู้อื่น

๓. การดำเนินชีวิตที่เป็นอภัยทานโดยการยึดหลักการปฏิบัติตามศีลข้อ ๔ เป็นการให้ความไม่มีภัยทางคำพูด โดยไม่ละเมิดทางวาจาเป็นความเคารพและใส่ใจในความทุกข์ของผู้อื่นอันเนื่องมาจากคำพูดของเรา เพราะคำพูดที่ไม่ดีไม่ว่าจะเป็นการพูดเท็จ ส่อเสียด คำหยาบคาย ยุยงให้แตกกันนั้นจะทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทขาดความสามัคคี

๔. การดำเนินชีวิตที่เป็นอภัยทานโดยยึดหลักการปฏิบัติตามศีลข้อ ๕ เป็นการให้ความไม่มีภัยด้วยการงดเว้นการดื่มสุราเมรัยหรือของมีเมาต่างๆ การดำเนินชีวิตตามศีลข้อนี้ถือว่ามีความสำคัญมากเพราะการดื่มสุราหรือของมีเมาจะทำให้ขาดสติที่จะควบคุมตนเอง ขาดความยังคิด เมื่อขาดสติแล้วก็ทำชั่วได้ทุกอย่าง อาจทำให้ละเมิดศีลอีก ๔ ข้อได้ เกิดอันตรายเป็นภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่นและรวมทั้งตัวเองด้วย^๒

ฉะนั้น แนวทางของศีลแต่ละข้อจะแสดงถึงคุณสมบัติภายในสู่คุณสมบัติภายนอกคือการลงมือปฏิบัติ หรือพฤติกรรมที่แสดงออก ดังตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ แสดงเปรียบเทียบกระบวนการทัศนสันติภาพตามแนวทางศีล ๕ เชิงทวิภาวะ^๓

ข้อที่	สันติภาพภายใน	สันติภาพภายนอก
๑	- เมตตา - กรุณา/ค้นหา - ไม่คิดพยาบาท - ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต - เคารพสิทธิของสิ่งมีชีวิต	- ไม่ทำร้ายทางกายภาพ-ทางจิตใจ - ไม่ส่งเสริมการใช้ความรุนแรง - ไม่บังคับ กดขี่ หรือทำให้ทุกข์ทรมาน - ป้องกันและคุ้มครองผู้อื่นแอมไม่ให้ถูกทำร้าย - ไม่เฉยเมยเมื่อรู้เห็นการใช้ความรุนแรง - การช่วยเหลือผู้ที่มีความทุกข์ทรมาน - การส่งเสริมคุณภาพชีวิต
๒	- ไม่ละโมภพเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น (อโลภะ) - ไม่มีความตระหนี่ (มัจฉริยะ) - เคารพสิทธิในทรัพย์สินของผู้อื่น	- ประกอบอาชีพที่ไม่มีลักษณะความรุนแรง - ไม่บีบบังคับทางเศรษฐกิจต่อผู้อื่น - ความยุติธรรมทางเศรษฐกิจ - ป้องกันการทุจริต คอร์รัปชัน /สุจริต/โปร่งใส

^๒ อ.อ.อ.อ. (ไทย)๓๑/๓๕/๒๕๕-๓๐๐

^๓ พระวิมาน คมภิรมย์ (ตรีภมร), “การศึกษาวิเคราะห์ศีล ๕ ในฐานะรากฐานของสันติภาพ”, วิทยาลัยพุทธศาสนศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๗๗ – ๒๗๘.

		- จัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม - การสงเคราะห์ผู้อื่น
๓	- ควบคุมกามตัณหา - ควบคุมกามารมณ์ - ตระหนักถึงโทษของกามตัณหา - มีความพอใจในคู่ครองของตน (ฉันท์) - สทธารสันโดษ	- ป้องกันความรุนแรงทางกาม - ป้องกันภัยคุกคามทางเพศ - ส่งเสริมความอบอุ่นภายในครอบครัว - รักษาสันติภาพของคนในสังคม - สร้างความไว้วางใจกัน - เคารพกันตามสถานะ/ไม่ดูถูกเหยียดหยามกัน
๔	- ถือสัจจะ - เคารพความจริง - มีความซื่อสัตย์ - ไม่คิดบิดเบือนข้อมูล	- สื่อสารกันตามสภาพความเป็นจริง - ไม่บิดเบือนข้อมูล - ไม่ปลุกระดมให้มีความขัดแย้ง - สื่อสารกันอย่างสันติ
๕	- มีสติ สัมปชัญญะ - ควบคุมอารมณ์ได้ - ไม่หลงใหลมัวเมาไปกับสิ่งชั่วๆ - ไม่ประมาท - มีเหตุผล/มีปัญญา	- ป้องกันความมึนเมาทางกายภาพ - ป้องกันความมัวเมาทางจิต - ไม่เสพบริโภคสิ่งที่มีพิษ - มีอุดมการณ์และความคิดสร้างสรรค์ - ป้องกันอุบัติเหตุและโรคภัยไข้เจ็บ

จากตารางที่ ๑ พบว่า สันติภาพจากภายในตามแนวทางของศีลแต่ละข้อจะส่งต่อคุณสมบัติออกไปสู่ปฏิบัติการภายนอก ศีลข้อที่ ๑ และ ๒ เป็นการเคารพและให้เกียรติในชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น ศีลข้อ ๓ คือไม่ละเมิดทางเพศ หรือล่วงเกินขอบเขตแห่งความเป็นสามีภรรยาต่อคู่ครองของตนเองและผู้อื่น ศีลข้อ ๔ เป็นการให้ความไม่มีภัยทางคำพูด โดยไม่ละเมิดทางวาจาเป็นความเคารพและใส่ใจในความทุกข์ของผู้อื่น และศีลข้อ ๕ เป็นการให้ความไม่มีภัยด้วยการงดเว้นการดื่มสุราเมรัยหรือของมึนเมาต่างๆ การดำเนินชีวิตตามศีลข้อนี้ถือว่ามีความสำคัญมากเพราะการดื่มสุราหรือของมึนเมาจะทำให้ขาดสติ อาจทำให้ละเมิดศีลอีก ๔ ข้อได้

๔) สังคหัตถ์ ๔

สังคหัตถ์ คือ หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลให้มีความสามัคคี เพื่อให้เกิดความนิยมชมชอบและความเคารพนับถือแก่ผู้อื่น พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมไว้ว่า

... สังคหัตถ์ ๔ ธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี จัดเป็นหลักการสงเคราะห์บุคคล อันประกอบด้วย ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก หรือวาจาซาบซึ่งใจ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรัก

ใคร่นับถือ อรรถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือชวนช่วยช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญ
สาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม สมานัตตา ความมีตัวตน
ทำงานเสมอดั้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ
ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี^๔

สังคหวัตถุ จึงเป็นหลักปฏิบัติตนตามจิตวิทยาสังคมเพื่อให้เกิดความนิยมชมชอบและ
ความเคารพนับถือแก่ผู้อื่นหรือสังคมชุมชนต่างๆ ในทางมนุษยสัมพันธ์^๕ ดังนี้คือ ๑. ทาน คือ การให้
ปันสิ่งของของตนแก่คนอื่นที่ควรให้ปัน ๒. ปิยวาจา คือ การเจรจาใช้คำพูดของตนต่อผู้อื่นด้วย
ความสุภาพอ่อนโยนให้เหมาะสม ๓. อรรถจริยา คือ การสอนให้บุคคลมีหน้าที่ทางมนุษยสัมพันธ์
ทุกระดับชั้นและทุกคน มีหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะหรือสงเคราะห์ซึ่งกันและกันในสังคมต่างๆ
๔. สมานัตตา การปฏิบัติการเข้าสังคมของบุคคลผู้ซึ่งมีหน้าที่ทางมนุษยสัมพันธ์ทุกระดับชั้นให้
ปรับปรุงตนเอง เพื่อให้เข้ากับสังคมต่างๆ ได้ทุกระดับ พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักจริยศาสตร์สังคม
ในเรื่องการปรับปรุงบุคลิกภาพของตนเองให้เข้ากับประชาชนพลเมืองของประเทศตนให้มากที่สุด
โดยพระองค์ทรงวางหลักจริยศาสตร์สังคมเรื่องมัททังไว้ให้ถือปฏิบัติในทศพิธราชธรรม ๑๐
ประการ หรือให้ใช้กิริยาวาจาสุภาพอ่อนโยนกับประชาชนหรือสังคมชุมชนต่างๆ ในขณะที่จะต้อง
เข้าไปเกี่ยวข้อง

๕) พรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ มี
ในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อัปปมัญญา ๔ แปลว่า
ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณหมายถึง เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาที่แผ่ไปในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย
อย่างกว้างขวางสม่ำเสมอไม่จำกัดขอบเขตประกอบด้วย เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้
เขามีความสุข กรุณา ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ไฟใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยาก
ความเดือดร้อนของปวงสัตว์ มุทิตา ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใส บันเทิงกมลด้วย
อาการแช่มชื่น เบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข
มีความเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง จะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่
พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง

๖) สาราณียธรรม ๖

สาราณียธรรม ๖ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกัน คือ

^๔ อ.อุทตฺต. (ไทย) ๒๓/๒๔/๒๖๗.

^๕ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ชะลอ อุทกภาวน์, พุทธศาสนากับสังคมศาสตร์ เล่ม ๒, (พระนคร : แพรว
พิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๕๓๖ – ๕๕๐.

๑. เมตตากายกรรม ๒. เมตตาวจีกรรม ๓. เมตตามโนกรรม ๔. สาธารณโกที ๕. สีล
สามัญญตา ๖. ทิฏฐิสามัญญตา^๖

๗) ทศพิทธราชธรรม ๑๐

ธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน คุณสมบัติของนักปกครองที่จะ สามารถปกครองแผ่นดิน
โดยธรรมและยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชน มี ๑๐ ประการ คือ ๑) ทาน การให้ทรัพย์สิน
สิ่งของ ๒) สีล ประพฤติตนตามหลักธรรมให้ดีงาม ๓) ปริจาคะ ความเสียสละ ๔) อาชชวะ ความ
ซื่อตรง ๕) มัททวะ ความอ่อนโยน ๖) ตปะ ความไม่ทรงเดช เพลิดเพลินหา ไม่หมกมุ่นใน
ความสุข ๗) อักโกธะ ความไม่กริ้วโกรธ ๘) อวิหิงสา ความไม่ข่มเหงเบียดเบียน ๙) ขันติ ความ
อดทนเข้มแข็งไม่ท้อถอย ๑๐) อวิโรชนะ ความไม่คลาดธรรมดา^๗

๘) จักรวรรดิวัตร ๑๒

วัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ พึงทรงบำเพ็ญสม่ำเสมอ ประกอบด้วย ๑) การสงเคราะห์ชน
ภายในและพลภายในกองทหาร ๒) การสงเคราะห์กษัตริย์เมืองขึ้นทั้งหลาย ๓) การสงเคราะห์เหล่าเชื้อ
พระวงศ์ ผู้ตามเสด็จเป็นราชบริพาร ๔) การ ค้ำครองพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ๕) การ
ค้ำครองชาวราษฎร์พื้นเมืองทั้งหลาย ๖) การค้ำครองเหล่าสมณพราหมณ์ ๗) การค้ำครองเนืองนิตย์
เอาไว้สืบพันธุ์ ๘) ห้ามปรามมิให้มีการประพฤติก่ออันผิธรรม ๙) การทำนุบำรุงผู้ขัดสนไร้ทรัพย์
๑๐) การเข้าไปหาและสอบถามปัญหาจะสมณพราหมณ์ ๑๑) การเว้นความกำหนัดในกามโดย
อาการไม่เป็นธรรม ๑๒) การเว้นโลกถลา ไม่เลือกควรไม่ควร^๘

๙) ราชสังคหัตถ์ ๔

สังคหัตถ์ของผู้ครองแผ่นดิน ๑) ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริม
การเกษตร ๒) ความฉลาดในการบำรุงราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ ๓) ความรู้จักผูก
ผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คนจนกู้ยืมทุนไปสร้างตัวในพานิชยกรรม
 เป็นต้น ๔) ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ น้ำคำควรดื่ม คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล
ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์ เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีและความนิยม
เชื่อถือ

พระมหากษัตริย์ในหลักธรรมส่งเสริมบทบาทในด้านปกครองนั้น หลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนาเป็นแรงจูงใจให้พระมหากษัตริย์ใช้ในการตัดสินใจในการปกครอง บริหาร

^๖ อ.จ.ก. (ไทย) ๒๒/๑๑/๔๒๖.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมศาสนา ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒,
(กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๓๔๐.

^๘ ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๕/๖๕.

ประเทศชาติบ้านเมือง ป้องกันทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ประชาชน โดยมีเป้าหมายเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม

ตัวอย่างเช่น พระเจ้าพิมพิสารทรงโปรดกัณฑ์โทษให้แก่พระชนียะ ผู้วิชัยพบว่า พระเจ้าพิมพิสารทรงประกอบด้วยหลักธรรมที่ส่งเสริมบทบาทการบริหารในด้านการปกครองประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรม โดยใช้หลักทศพิธราชธรรม บุญกิริยาวัตถุ ๓ เป็นต้น ในเรื่องของทาน คือไม่ทรงริบไม้จากพระชนียะขึ้นเข้าคลังหลวง และตามหลักจกักรัตน ๑๒ คือการคุ้มครองเหล่าสมณพราหมณ์ เป็นต้น ทรงเคารพ นับถือ บูชา นอบน้อมธรรม ให้การคุ้มครองป้องกันสมณพราหมณ์ และตามหลักพรหมวิหาร ในข้อกรุณา ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยาก ความเดือดร้อนของประชาชน ทรงไม่ให้พระชนียะต้องมีโทษทัณฑ์ อย่างไรก็ตามหากพระชนียะไม่ใช่พระอรหันต์ หรือพระอริยบุคคล แต่ก็ได้ชื่อว่าเป็นสมณศากยบุตร หากจะลงโทษก็เป็นการไม่สมควร พระองค์จึงทรงละเว้นการลงโทษเสีย แล้วตรัสแก่พระชนียะ ด้วยทรงเคารพในเพศบรรพชิต ท่านอุปมาการรอดจากราชทัณฑ์ของพระชนียะ คล้ายแพะรอดจากการถูกฆ่าเพราะชน ดังข้อความว่า

...บรรพชิต คือผ้ากาสาวพัสตร์ที่ท่านพระชนียะห่มอยู่ ท่านพระชนียะทำความผิดลักไม้ของหลวง ควรถูกจับฆ่าหรือจองจำ แต่ท่านนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์อันเป็นธงชัยของพระอรหันต์ จึงรอดตัวจากการถูกฆ่าถูกจองจำ ท่านอุปมา เหมือนแพะมีขนยาวที่จะถูกฆ่ากินเนื้อ พอมีมนุษย์ คนหนึ่งเห็นว่า แพะนี้ขนมีราคา จึงเอาแพะที่ขนสั้น ๒ ตัวมาแลกไป แพะขนยาว จึงรอดตัว เพราะชน ...^๕

ฉะนั้น จากการศึกษาวิจัย เราจะเห็นได้ว่า หลักธรรมที่เกี่ยวกับการกัณฑ์ทานล้วนมีพื้นฐานมาจากภายในจิตใจที่มีความเมตตา รู้จักให้ทานโดยเฉพาะการให้อภัยเป็นทานจะนำไปสู่การอภัยโทษในสังคม หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ล้วนมีความลึกซึ้งและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ และประพฤติปฏิบัติ หรือเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นกับชีวิตประจำวันก็สามารถที่จะนำไปใช้แก้ไขปัญหาได้ รวมถึงสามารถสร้างพื้นฐานการปรองดองในสังคม ป้องกันการเกิดความขัดแย้งและเหตุที่จะทำให้ได้รับโทษภัยต่าง ๆ ได้

๔.๑.๓ หลักธรรมอภัยทานที่มีความสัมพันธ์กับการอภัยโทษ

อภัยทานในคัมภีร์มั่งคัลลตปิณี หมายถึง การให้ในลักษณะของเจตนาเป็นเครื่องงดเว้น เพราะหมายถึงเจตนาในการกระทำ มากกว่าเป็นการกระทำทางกาย วาจาในระดับทั่วไป แต่การอภัยทาน หรือการให้อภัยแบบชาวบ้านนั้น ทำได้ทั้งแก่นมนุษย์ด้วยกัน เช่น การให้อภัย การไม่ถือสาหาความ การไม่โกรธตอบบุคคลผู้โกรธหรือประทุษร้ายตอบบุคคลผู้ประทุษร้ายตนเอง และการให้

^๕ วิ.อ.(ไทย) ๑/๘๘/๓๑๘.

อภัยแก่สัตว์ที่ตนได้มาด้วยประสงค์จะฆ่าให้ตาย หรือการให้อภัยแก่สัตว์ที่ตนต้องการเพื่อประโยชน์แก่ตน “อภัยทาน” เป็นสิ่งที่ให้กันได้ทั้งทางกาย ให้ได้ทั้งทางวาจา ให้ได้ทั้งทางจิตใจ ทางร่างกาย เขามาขอมาขอมหาอภัยเรากี่รับ ทางวาจาบอกอโหสิกรรม ทางจิตใจเราก็สลัดความโกรธ ความอาฆาตจองเวร ผู้วิชัยได้ยกมาแสดงไว้ตามลำดับ ดังนี้

๑. คุณค่าและความสำคัญของกรรม

กรรม หมายถึง การกระทำ เป็นคำกลาง ๆ ไม่ได้ระบุความเป็นกรรมดี หรือกรรมชั่ว เป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่า เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำความกรรมด้วยกาย วาจา ใจ”^{๑๑}

(๑) ประเภทของกรรมตามนัยพระไตรปิฎก

ก. กรรม ๒ เป็นการแบ่งตามลักษณะที่กระทำ คือ กรรมดีหรือกรรมชั่ว ในทางพระพุทธศาสนาใช้คำว่า กุศลกรรมคือ กรรมดี และอกุศลกรรม คือ กรรมชั่ว ซึ่งในการกระทำที่เป็นกุศล หรืออกุศลนั้น

ในเรื่องนี้มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ เรื่องมูลเหตุแห่งการทำความกรรมดี คือ กุศลมูล อันได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ ในเรื่องนี้หลายคนอาจสับสนได้ว่า เมื่อไม่มีความโลภ ความโกรธและความหลงแล้วจะทำกุศลได้หรือ หรือว่าจะเอาแรงจูงใจอะไรในการทำความกุศลกรรม ในเรื่องนี้สามารถอธิบายได้ว่า ความไม่โลภ ไม่โกรธและไม่หลงในที่นี้ หมายถึง ความมีสติ มีปัญญา ในขณะที่ทำความกรรม มิใช่ว่าตัดความโลภ ความโกรธ ความหลงได้อย่างเด็ดขาดแต่อย่างใด ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายไว้ว่า จิตประกอบอยู่ด้วยปัญญา ด้วยวิชา ด้วยแสงสว่างนั้นไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง จิตชนิดนี้ ถ้าต้องการจะทำอะไร ทำกรรมชนิดไหน มันจะต้องการไปแต่ในทางที่จะหยุดกรรม ลดกรรม จนกระทั่งสิ้นกรรม^{๑๒}

ข. กรรม ๓ คือ ๑. กายกรรม กรรมที่กระทำด้วยกาย ๒. วจีกรรม กรรมที่กระทำด้วยวาจา และ ๓. มโนกรรม กรรมที่กระทำด้วยใจ

กรรมทั้ง ๓ อย่างนี้ ยังไม่ได้ระบุว่าเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว เพียงแต่ระบุช่องทางที่กระทำเท่านั้น ดังนั้น เมื่อแยกออกเป็นกรรมดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ กรรมชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ จึงสามารถแบ่งเป็นกรรม ๖ ได้ ในกรรมทั้ง ๓ อย่างนี้ มโนกรรมถือว่าสำคัญที่สุด เพราะเป็นส่วนที่เกี่ยวกับเจตนาโดยตรง ดังที่ได้อธิบายไว้แล้วว่า กรรมคือการกระทำด้วยเจตนา นั่นก็คือ มโนกรรมนั่นเอง ดังนั้น ในการกระทำของมนุษย์ทุกครั้งที่ประกอบด้วยเจตนาคือมีมโนกรรมร่วม

^{๑๑} อภ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๓.

^{๑๒} พุทธทาสภิกขุ, กรรมเหนือกรรมศึกษากรรมอย่างเป็นวิทยาศาสตร์และพุทธพจน์ที่เกี่ยวกับกรรม, หน้า ๑๓๕.

อยู่ด้วยเสมอ ส่วนกายกรรมกับวจีกรรมนั้น บางจังหวัดอาจแยกกัน บางจังหวัดอาจทำร่วมกัน แต่ทั้งกายกรรมและวจีกรรมไม่สามารถที่จะแยกจากมโนกรรมได้ ต้องคิดก่อนกระทำหรือก่อนจะพูดเสมอ

ก. กรรม ๔ คือ ๑. กรรมดำ ๒. กรรมขาว ๓. กรรมทั้งดำทั้งขาว และ ๔. กรรมไม่ดำไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม บุคคลกระทำทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ หวังจะให้ผลทั้งดีทั้งชั่วบ้าง ตามเหตุที่กระทำ ซึ่งส่วนใหญ่มนุษย์ปุถุชนจะกระทำกรรมทั้งดำและขาวนี้ในชีวิตประจำวัน คือทำทั้งกรรมดีบ้างกรรมชั่วบ้าง จึงได้รับผลที่ดีบ้างชั่วบ้างปะปนกันไปและกรรมไม่ดำไม่ขาว คือไม่ดีไม่ชั่ว

(๒) ประเภทของกรรมในอรรถกถา

ในพระไตรปิฎก ได้แบ่งกรรมไว้เป็นประเภทต่าง ๆ แล้ว ยังได้แบ่งระยะเวลาการให้ผลของกรรม ไว้ในนิพเพธิกสูตร ว่า “วิบากแห่งกรรมเป็นอย่างไร คือ เรากล่าววิบากแห่งกรรมว่ามี ๓ ประเภท คือ ๑ กรรมที่พึงเสวยในปัจจุบัน ๒ กรรมที่พึงเสวยในชาติถัดไป ๓. กรรมที่พึงเสวยในชาติต่อ ๆ ไป”^{๑๒}

กรรมให้ผลตามระยะเวลา หมายถึง กรรมที่ได้ทำไปแล้ว เป็นกรรมทั้งในส่วนที่ดีและไม่ดี ย่อมมีระยะเวลาในการให้ผลต่างกัน กล่าวคือกรรมบางอย่างทำในชาตินี้ ให้ผลในชาตินี้กรรมบางอย่างทำในชาตินี้ให้ผลในชาติหน้า กรรมบางอย่างทำในชาตินี้ ให้ผลในชาติต่อ ๆ ไปจากชาตินี้

(๓) ผลของกรรม ๓ ระดับ

ผลของกรรมทั้ง ๓ ระดับนี้ มีทั้งผลที่เกิดขึ้นจากกรรมที่บุคคลกระทำลงไปโดยตรง คือ มีผลต่อจิตใจ อุปนิสัยใจคอ ทศนคติ และผลที่เกิดขึ้นโดยอ้อม คือ ได้รับคำติชม สรรเสริญ ได้ทรัพย์ ได้ชื่อเสียง ซึ่งคนส่วนใหญ่จะคิดถึงเรื่องผลกรรมโดยอ้อมนี้มากกว่า

๑. ผลของกรรมระดับจิตใจ เป็นผลโดยตรงของกรรมที่กระทำลงไป มีการสั่งสมคุณสมบัติคือความดีหรือความชั่วเอาไว้ในจิต ก่อให้เกิดคุณภาพของจิตตามที่สั่งสมไว้ มีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึกนึกคิด ความโน้มเอียง ความชอบ ไม่ชอบ การกระทำในแต่ละครั้งมีที่มาจากมโนกรรมและส่งผลถึงจิตใจโดยตรง ดังนั้นการทำดี ย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว นั้นจึงหมายถึง ดีชั่วในระดับจิตใจโดยตรง ส่วนวัตถุสิ่งของ ยศ ตำแหน่ง คำสรรเสริญ จึงเป็นผลของกรรมโดยอ้อม

๒. ผลของกรรมระดับบุคลิกภาพ ทำให้เกิดผลในการสร้างเสริมลักษณะนิสัย ปรุงแต่งลักษณะความประพฤติ การแสดงออกต่าง ๆ ด้านดี เช่น ความมีเมตตาอารี ไม่อิจฉาริษยา ไม่อาฆาต

^{๑๒} พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๐.

พยาบาท ด้านชั่ว เช่น ใจแคบ มุ่งร้าย ก้าวร้าว ผลของกรรมระดับบุคลิกภาพนี้ เป็นผลของกรรมโดยตรง เมื่อทำกรรมลงไปก็จะได้รับผลทันที เป็นผลที่เกิดจากการกระทำบ่อย ๆ จนเคยชินเห็นอุปนิสัย ไม่เกี่ยวกับวัตถุ หรือยศ ตำแหน่ง

๓. ผลของกรรมระดับสังคม เป็นเรื่องสังคมสมมติหรือยอมรับกันว่า สิ่งใดดีหรือไม่ดี นี้ถือว่า เป็นดีชั่วระดับสังคม เช่น ในสังคมปัจจุบันนิยมวัตถุ คือ ทรัพย์สินเงินทอง หรือลาภ ยศ สรรเสริญ ว่าเป็นสิ่งที่ดี ส่วนสิ่งที่ตรงกันข้ามกันนี้ถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี หรือเป็นสิ่งที่ชั่ว ฉะนั้น ความเข้าใจของผู้คนในสังคมจึงมุ่งไปที่ ทรัพย์สินเงินทอง ยศ สรรเสริญ ถ้าทำดีต้องได้สิ่งเหล่านี้ ถือว่าเป็นการได้ดี แต่จริง ๆ แล้ว เรื่องเหล่านี้ เป็นผลรองหรือผลพลอยได้ของกรรม ผลของกรรมระดับสังคมนี้แหละที่เกี่ยวข้องกับสมบัติหรือวิบัติดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ดังนั้น ผู้ที่ประสงค์จะได้ผลของกรรมดีด้วยวัตถุอันเป็นผลของกรรมระดับสังคมนี้จึงต้องประกอบกรรมให้ถูกสมบัติ ๔ หลักเลื่องวิบัติ ๔

(๔) ความสำคัญของกรรม

หลักกรรมมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคม ดังที่ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงคุณค่าทางจริยธรรมของหลักกรรมมี ดังนี้

๑) ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองเห็นการกระทำ และผลการกระทำตามแนวทางของเหตุปัจจัยไม่เชื่อสิ่งมมาย ตื่นข่าว เช่น เรื่องแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

๒) ให้เห็นว่าผลสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึงความสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำจึงต้องพึ่งตน และทำความเพียรพยายามไม่รอคอยโชคชะตา หรือหวังผลด้วยการอื่นวอน เช่น สรวงต่อปัจจัยภายนอก

๓) ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ก็จะงดเว้นจากกรรมชั่วและรับผิดชอบต่อผู้อื่นด้วยการทำความดีต่อเขา

๔) ให้ถือว่า บุคคลมีสิทธิ์โดยธรรมชาติที่จะทำการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุง สร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้นไปโดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนให้เลวลงหรือให้ดีขึ้น ให้ประเสริฐจนถึงยิ่งกว่า เทวดา และพรหมได้ทุก ๆ คน

๕) ให้ถือว่า คุณธรรม ความสามารถและความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความทรามหรือประเสริฐของมนุษย์ ไม่ให้มีการแบ่งแยกโดยชั้นวรรณะ

๖) ในแง่กรรมเก่า ให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบันเพื่อรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผน สร้างเสริม ความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง

๗) ให้ความหวังในอนาคตสำหรับสามัญชนทั่วไป^{๑๓}

ฉะนั้น เรื่องของกรรมจะทำให้เกิดผลดีทางสังคม กล่าวคือ จะทำให้บุคคลในสังคมมีความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมเพิ่มมากขึ้นได้นั้น เพราะเมื่อบุคคลเชื่อเรื่องนี้แล้ว ก็จะทำให้มีความละอายและเกรงกลัวผลของกรรมชั่ว หมั่นสร้างกรรมดีเพิ่มมากขึ้น^{๑๔} เมื่อเป็นเช่นนี้ ปัญหาจริยธรรมทางสังคมต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นอย่างมากมายในปัจจุบัน ก็มีแนวโน้มที่จะลดน้อยลงไปได้

(๕) หลักเกณฑ์วินิจัยกรรม

เจตนาเป็นตัวกำหนดให้มนุษย์กระทำความดี หรือชั่ว และมีกรรมดีหรือกรรมชั่วที่เป็นกรรมก็เพราะมีเจตนา คือ ความตั้งใจ หรือความจงใจตามหลักพระพุทธศาสนาช่องทางในการกระทำความดีมี ๓ ทาง คือ ๑.กระทำทางกาย เรียกว่า กายกรรม ๒.กระทำทางวาจา เรียกว่า วาจากรรม ๓.กระทำทางใจ เรียกว่า มโนกรรม พระพุทธศาสนาถือว่าสิ่งที่เป็นต้นเหตุหรือแรงผลักดันให้มนุษย์ทำกรรมต่างๆ มีอยู่สองกลุ่มกลุ่มแรกคือแรงผลักดันฝ่ายดีกลุ่มที่สองคือแรงผลักดันฝ่ายชั่ว แรงผลักดันฝ่ายดีมีมากมายสามารถสรุปลงเป็นสามคือ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง แรงผลักดันฝ่ายชั่วก็เช่นเดียวกัน

การกระทำที่มีเจตนา หรือความตั้งใจเป็นตัวนำจึงจะเป็นกรรม การกระทำที่ไร้เจตนา ประกอบ เช่นกรณีคนละเมอเดินเวลากลางคืนจัดเป็นเพียงกิริยาอาการที่เกิดขึ้นยังไม่เป็นกรรม การกระทำจัดเป็นกรรมเพราะมีเจตนาเป็นส่วนกระตุ้นถ้าเจตนาไม่ดีเพราะประกอบด้วยอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ กรรมที่ทำด้วยเจตนาไม่ดีนี้เป็นอกุศลกรรมส่วนกรรมที่ทำด้วยเจตนาดีมีกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ จัดเป็นกุศลกรรมหรือกรรมดี แต่อาจมีข้อโต้แย้งว่าเจตนาที่ดีไม่เป็นหลักประกันว่าผลกรรมจะออกมาดีเสมอไป เช่นพยายามคิดยาพิศทำให้คนไข้ตาย การทำอย่างนี้ของพยาบาลเป็นกรรมดีหรือไม่ ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ อะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินกรรมดีและกรรมชั่ว เกณฑ์การวินิจัยกรรมดีและกรรมชั่วในพระพุทธศาสนาพิจารณาไว้เป็น ๒ ประการดังนี้คือ

๑. พิจารณามูลเหตุของการกระทำ ว่าเป็นกรรมนั้นเกิดจากเจตนาเช่นใด ถ้าเกิดจากเจตนาดีที่มีกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ กรรมนั้นจัดเป็นกุศลกรรม ถ้าเกิดจากเจตนาไม่ดีมีอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ กรรมนั้นไม่ดีจัดเป็นอกุศลกรรม

๒. พิจารณาผลลัพธ์หรือวิบากของกรรม นั่นคือกรรมใดทำไปแล้วก่อให้เกิดความเดือดร้อนใจภายหลังหรือพิจารณาถึงความหนักเบาของกรรมที่เกิด

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๓ - ๒๑๔.

^{๑๔} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.บุรินทร์ ภูัสกุล, อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

จากการศึกษา จึงสรุปได้ว่า กรรมที่ปรากฏอยู่ในที่ต่าง ๆ ต้องประกอบด้วยเจตนา ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กัมมํ วทามิ” แปลว่า ภิกขุทั้งหลายเรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม และการทำคตินั้นจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาจิตใจ คุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคมไทย ถึงแม้ว่าเราจะไม่สามารถพ้นจากผลของกรรมชั่วที่ตนได้ทำมาในอดีตก็ตาม กรรมดีก็จะ เป็นเหตุให้เราได้รับสิ่งที่ดีเป็นมงคลชีวิตอย่างแน่นอน นอกจากนี้ การที่เราเชื่อเรื่องกรรมก็จะทำให้ เราได้ที่พักในภพหน้า

(๖) กรรมไม่สามารถแก้ได้

เรื่องการแก้กรรมนั้นเป็นเรื่องที่มีการพูดถึงกันทั่วไปในสังคมของพระพุทธศาสนา โดยผู้ที่ออกมาแนะนำให้แก้กรรมด้วยการกระทำต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่อยู่ในแวดวงนักบวช ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุ หรือแม่ชี แต่เรื่องที่ควรพิจารณา คือ พระพุทธศาสนาสอนให้แก้กรรมได้หรือไม่ เมื่อบุคคลกระทำความชั่วมาแล้ว จะกระทำความดีทดแทนหรือแก้กันได้หรือไม่ ในเรื่องนี้ พระพุทธศาสนามีคำสอนที่ชัดเจนว่า “กรรมทุกอย่างที่เห็นประทุติแล้วมีผล ผลกรรมถึงจะ เล็กน้อย ชื่อว่าเป็นโมฆะหามีไม่”^{๑๕} และว่า “ด้วยกรรมจะดีหรือชั่วก็ตาม ย่อมไม่พินาศไป”^{๑๖} จาก พุทธพจน์ทั้ง ๒ ข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า ไม่มีใครหลีกเลี่ยงกรรมไปได้ ไม่ว่ากรรมนั้นจะมาก หรือน้อยก็ตาม ย่อมคอยตามให้ผลอยู่เสมอ และไม่มีใครหลีกเลี่ยงกรรมพ้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า

คนทำบาปกรรม ถึงจะเจาะไปในอากาศ ก็ไม่พ้นจากบาปกรรม

ถึงจะดำลงไปกลางทะเล ก็ไม่พ้นจากบาปกรรม ถึงจะเข้าไปหลบตัว

ในซอกเขา ก็ไม่พ้นจากบาปกรรม เพราะไม่มีแผ่นดินสักส่วนหนึ่ง

ที่คนทำบาปยืนอยู่แล้วจะพ้นจากบาปกรรมได้”^{๑๗}

สรุปให้เห็นว่า บุคคลกระทำความชั่วไร้วัย ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ไม่มีใครหลีกเลี่ยงไปได้ แต่มนุษย์ปุถุชนหลายคนก็ยังคิดว่า น่าที่จะแก้กรรมได้ เพื่อจะได้มีกำลังใจหรือสบายใจ หลังจาก ได้กระทำความผิดพลาดไปแล้ว ดังนั้นจึงปรารถนาที่จะแก้กรรม แต่ในพระพุทธศาสนาได้บอกไว้ ชัดเจนแล้วว่า กรรมไม่สามารถที่จะแก้ได้ คำว่ากรรมไม่สามารถแก้ได้นั้น พระพุทธศาสนายังได้ให้ แนวทางไว้ว่า บุคคลสามารถที่จะปรับเปลี่ยนกรรมได้ ด้วยการทำความดีให้มากขึ้น เพื่อปิดโอกาส ในการทำกรรมชั่ว เมื่อโอกาสในการทำกรรมชั่วน้อยลงซึ่งก็คือทำความดีมากขึ้น ผลของกรรม ที่จะให้ผลจึงเป็นผลจากกรรมดีที่มากขึ้น ส่วนกรรมชั่วแม้จะยังมีอยู่แต่เมื่อยังไม่มีโอกาสให้ผลใน ที่สุดเมื่อบุคคลประกอบแต่กรรมดีจนสามารถตัดกิเลสได้ กรรมชั่วก็เบาบางลงถึงแม้จะให้ผลอยู่บ้าง

^{๑๕} พุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๒๔/๔๗๓.

^{๑๖} พุ.ชา.(ไทย) ๒๘/๑๒๘๒/๓๘๐.

^{๑๗} พุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๒๗/๗๑.

แต่ก็ไม่สามารถที่จะกระทำให้บุคคลนั้นทุกข์ทรมานได้ ถึงกระนั้นก็ตามทั้งหมดนี้ก็ไม่ใช่ว่าการแก้กรรม ในเรื่องการแก้กรรมนี้เห็นได้จากกรณีพระองค์สุลิมาน ที่ได้กระทำความชั่วมามากแต่สามารถที่จะบรรลุลุทธิธรรมได้ด้วยการสร้างความคิด ดังที่ท่านได้แปลอุทานไว้ว่า

คนที่ประมาทมาก่อน ต่อมา ไม่ประมาท เขาย่อมทำ
โลกนี้ให้สว่างไสวได้ประดุจดวงจันทร์ที่พ้นจากเมฆ ฉะนั้น
คนที่ ทำบาปกรรมแล้วปิดเสียได้ด้วยกุศล ย่อมทำโลกนี้
ให้สว่างไสวประ ดุจดวงจันทร์ที่พ้นจากเมฆ ฉะนั้น^{๑๔}

การแปลอุทานของพระองค์สุลิมานแสดงให้เห็นถึงความผิดพลาดที่ท่านได้กระทำไว้ในหนหลัง ต่อมาท่านได้กระทำความดีจนปิดกั้นโอกาสของความชั่วนั้นได้ แต่กระนั้นก็ตามพระองค์สุลิมานก็ยังได้รับวิบากกรรมด้วยการถูกชาวบ้านรุมทำร้ายจนได้รับความทุกข์ทรมานอันเป็นผลของกรรมชั่วเช่นกัน แต่พระพุทธองค์ทรงให้กำลังใจว่า การได้รับทุกข์ทรมานในชาตินี้ กลับเป็นผลดีกว่าที่ไม่ต้องไปอธิบายภูมิอีกต่อไป เรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่า บุคคลสามารถที่จะกระทำความดีเพื่อปิดโอกาสของกรรมชั่วได้ แต่กรรมช่วนั้นไม่ได้หายไปเพียงแค่หมดโอกาสที่จะให้ผลหรือมีโอกาสให้ผลก็น้อยลงไป เพราะกรรมคตินั้นกำลังให้ผลอยู่

๒. คุณค่าและความสำคัญของเมตตา

คำว่า เมตตา เป็นหลักธรรมที่พุทธศาสนิกชนปฏิบัติกันมากอย่างหนึ่ง ในบรรดาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ก็เพราะว่า เมตตานำคุณประโยชน์มาแก่ผู้ปฏิบัติและสังคมโดยรวมได้มาก ซึ่งเป็นพุทธวิธีชนะความโกรธหรือบรรเทาความโกรธจากคัมภีร์วิสุทธิมรรค โดยการอธิบายธรรมตามคัมภีร์วิสุทธิมรรคของท่านนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา การเจริญเมตตา มีประโยชน์อย่างมหาศาล แม้เจริญเพียงนิดหน่อยก็มีผลมาก การเจริญเมตตามีผลมากทั้งในชาตินี้และในชาติต่อไป ทั้งก่อให้เกิดความสุขแก่ตนเอง วิธีเจริญเมตตาภาวนา มีการแผ่เมตตาอยู่ ๒ วิธี คือ ๑.การแผ่โดยเจาะจง ๒. การแผ่โดยไม่เจาะจง การแผ่เมตตาโดยไม่มีความหมายเช่นนี้ มีผลกว้างขวางมาก เพราะเป็นการแสดงถึงจิตใจที่แผ่ไปในสัตว์โลกอย่างกว้างขวาง หาประมาณมิได้ พระพุทธองค์ทรงสอนให้พระภิกษุในพระพุทธศาสนาแผ่เมตตาเช่นนี้ แต่อย่างไรก็ตาม การแผ่เมตตาทั้ง ๒ วิธี คือ ทั้งการแผ่โดยเจาะจง และการแผ่โดยไม่เจาะจง สามารถทำให้ผู้บำเพ็ญประสบอุปปนาจิตได้ทั้งสิ้น ถ้าหากว่าผู้ปฏิบัติทำได้ถูกต้องและมีบุญบารมีที่สั่งสมไว้เพื่อการนี้เพียงพอ

๓. คุณค่าและความสำคัญของโอฬาสีกรรม

โอฬาสีกรรม คือ กรรมได้มีแล้วซึ่งแสดงตามอภิสรรมนัยตามสภาวะความจริง ดังนั้น ผู้มีโอฬาสีกรรม ย่อมรับผลตามกรรมก็มี ไม่ต้องรับผลตามกรรมก็มี ลักษณะโอฬาสีกรรมนั้นมีทั้ง

^{๑๔} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๕๒/๔๓๐.

อโหสิกรรมกรรมดีและอโหสิกรรมกรรมชั่วซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๒ นัย คือ (๑) อโหสิกรรมที่ตัวผู้กระทำการยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสาร กล่าวคือ เป็นการอโหสิกรรมของกรรมบางประเภทบางชนิดเท่านั้นทั้งที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรมแต่ไม่ได้หมายถึง อโหสิกรรมของกรรมอื่น ๆ ที่รอให้ผลอยู่ เพราะยังมีกรรมอื่นที่รอให้ผลอยู่นั่นเองด้วยเหตุเจ้าของกรรมหรือผู้กระทำการนั้น ๆ ยังมีขันธ ๕ และกิเลสและยังต้องเวียนว่ายตายเกิดใน ๓๑ ภูมิ ภูมิใดภูมิหนึ่งและ (๒) อโหสิกรรมที่ตัวผู้กระทำการหมดกิเลสเข้านิพพานและดับขันธได้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร คือไม่กลับมาเกิดอีกแล้วเพราะไม่มีขันธ ๕ ที่จะเสวยวิบากของกรรมอีกต่อไปทั้งกรรมที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรม

เมื่อพิจารณาจากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงเกณฑ์ในการพิจารณาอโหสิกรรมได้ ๓ ลักษณะ ก็คือ

(๑) เมื่อผลของกรรมให้ผลจนสมควรแก่เหตุแล้ว หมายความว่า กรรมดีและกรรมชั่วหมดแรงที่จะส่งผลอีกต่อไป โดยปกติธรรมดาแล้วจะให้ผลจนหมดแรง นอกจากเวลาที่กำลังให้ผลอยู่นั้น บุคคลผู้นั้นทำชั่วเพิ่มขึ้น มันก็จะให้ผลรุนแรงมากขึ้น ถ้าเขาทำความดีมากขึ้น ผลชั่วก็จะเพลาลงในขณะที่กรรมดีกำลังให้ผล ถ้าเขาทำดีเพิ่มขึ้น ผลดีก็จะมีกำลังมากขึ้น ถ้าเขาทำกรรมชั่วในขณะนั้น ผลของกรรมดีก็จะเพลาลง^{๙๕}

(๒) เมื่อกรรมอื่นเข้ามาแทรกแซงเป็นครั้งคราว อุปมาเปรียบเทียบกับการวิ่งแข่งม้า ม้าตัวใดมีกำลังมากกว่า ม้าตัวนั้นย่อมถึงที่หมายก่อน ม้าตัวที่กำลังอ่อนกว่าก็ย่อมหมดกำลังไป ในการส่งผลของกรรมก็เช่นเดียวกัน

(๓) เมื่อบุคคลผู้ทำกรรมได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ มีความหมาย ๒ ลักษณะคือ (๑) บุคคลผู้นั้นได้ทำลายกิเลสตัดวัฏฏคือ การเวียนว่ายตายเกิดในสังสารเลิยได้ มีชีวิตอยู่เพียงชาติเดียวไม่เกิดในภพใหม่อีก กรรมบางอย่างที่มีกำลังไม่พอไม่มีโอกาสให้ผลอีกต่อไปด้วยอำนาจแห่งกุศลวิปากคือมรรคผลนิพพาน จิตของผู้นั้นบริสุทธิ์หมดเชื้อเหมือนเมล็ดพืชที่หมดยางเหนียวปลูกไม่ขึ้นอีกต่อไป กรรมจะมีโอกาสให้ผลอยู่บ้างก็เฉพาะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น เช่น กรรมพระมหาโมคคัลลานะและกรรมของพระองค์อุทเทส เป็นต้น (๒) บุคคลผู้นั้นหมดกิเลสในขันธสันดานและไม่มีขันธที่จะเสวยวิบากกรรมทั้งฝ่ายกุศลกรรมและฝ่ายอกุศลกรรมและได้ละสังขารไปจากโลกนี้แล้วและไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

๔.๑.๔ ความสัมพันธ์ระหว่างกฎแห่งกรรมกับอโหสิกรรม

กฎแห่งกรรมและอโหสิกรรมนั้นถือได้ว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องเชื่อมโยงซึ่งกันและกันเป็นอย่างมาก เพราะกฎแห่งกรรมเป็นกฎที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเหตุเป็นผล กล่าวคือ ทำเหตุ

^{๙๕} วสิน อินทสระ, หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, หน้า ๓๑.

ดีผลก็คือความดี ทำเหตุชั่วผลก็คือความชั่ว ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงวิบากของกรรมอย่างลงตัว และเมื่อวิบากของกรรมทั้งที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรมส่งผลต่อผู้กระทำความกรรมแล้ว ก็เป็นอันยุติบทบาทหน้าที่ของกรรมนั้น ๆ ไป หรือที่เรียกว่า อโหสิกรรม แต่เมื่อกรรมนั้น ๆ ได้อโหสิกรรมไปแล้วก็มีไฉว่า กรรมอื่น ๆ จะไม่มีโอกาสส่งผลให้อีกต่อไปเพราะตราบใดที่ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่เจ้าของกรรมหรือผู้กระทำความกรรมนั้น ๆ ก็ยังต้องรับวิบากกรรมต่อไปอีกตราบเท่าที่ยังสร้างกรรมอยู่ ด้วยเหตุนี้กฎแห่งกรรมและอโหสิกรรมจึงเป็น (๑) ปัจจัยของการสร้างกรรมดี (๒) เป็นปัจจัยของการสิ้นกรรม โดยรายละเอียดจะแสดงให้เห็นถึงปัจจัยทั้งสองให้เห็นเด่นชัดขึ้น มีดังต่อไปนี้

๑. เป็นปัจจัยของการสร้างกรรมดี

กฎแห่งกรรมและอโหสิกรรมเป็นปัจจัยของการสร้างกรรมดี คือเป็นเหตุให้เกิดผลความดี หมายความว่า ความตระหนักรู้และเข้าใจถึงกฎแห่งความเป็นจริงของธรรมชาติ หรือที่เรียกว่ากฎแห่งกรรม ซึ่งถือว่าเป็นกฎที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบและเป็นสิ่งที่มียุ่จริงว่า ชีวิตทุกชีวิตถูกควบคุมด้วยกฎแห่งกรรม และเมื่อกล่าวตามหลักพระพุทธศาสนาชีวิตทุกชีวิตไม่ว่าจะเสื่อมเจริญ สุข ทุกข์ ก้าวหน้า ถอยหลัง อายุสั้น อายุยืน เป็นต้น ล้วนขึ้นอยู่กับกรรมทั้งสิ้นคือการกระทำของมนุษย์เองไม่ได้ขึ้นอยู่กับอำนาจของดวงดาว พระเจ้า หรือแม้การเกิดเป็นมนุษย์ก็เกิดเพราะกฎแห่งกรรมดังนั้น คำว่า อโหสิกรรมดังที่ได้อธิบายไว้ข้างต้นนั้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้คนประพฤติดังกรรมดี ดังกฎแห่งกรรมที่ว่า ผู้ที่ทำดีย่อมได้รับผลดี ผู้ที่ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว”^{๒๐}

๒. เป็นปัจจัยของการสิ้นกรรม

กฎแห่งกรรมและอโหสิกรรมเป็นปัจจัยของการสิ้นกรรม ในที่นี้หมายถึง การประพฤติดังตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักการประพฤติดุปฏิบัติหรือวิถีทางแห่งการปฏิบัติเพื่อความสิ้นกรรม เช่น การประพฤติดุปฏิบัติของพระอรหันต์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทาสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ที่สุดสองอย่างยั้งนั้น ตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบเพื่อความรู้อย่างเพื่อความตรัสรู้เพื่อนิพพาน...ปฏิปทาสายกลางนั้นได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้แหละคือ ปัญญาอันเห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ เจรจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ พยายามชอบ ๑ ระลึกชอบ ๑ ตั้งจิตชอบ ๑ ภิกษุทั้งหลาย นี้แลคือ ปฏิปทาสายกลางนั้นที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้เพื่อนิพพาน อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้คือ ปฏิปทาให้ถึงความดับแห่งกรรม”^{๒๑}

^{๒๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๑-๕๒.

^{๒๑} อญ. ญก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๔๕๑.

๔.๒ วิเคราะห์แนวคิดการพระราชทานอภัยโทษในสังคมไทย

ในฐานะผู้วิจัยได้ศึกษาเรียนรู้วิชาทางกฎหมาย และทำหน้าที่เป็นทนายความมาเป็นเวลานาน และมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ได้มาทำศึกษาเรียนรู้วิชาการทางพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง และเป็นเวลานาน จึงต้องการศึกษาวิจัยการอภัยโทษในทางกฎหมายบ้านเมือง กับการให้อภัยโทษหรืออภัยทานในทางพระพุทธศาสนา โดยได้ทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยในคัมภีร์พระไตรปิฎก และศึกษาเอกสาร บทความ หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง และมีการนำมาประยุกต์ใช้หรือไม่ และมีมากน้อยเพียงใด จากการศึกษาวิจัยจะเห็นได้ว่า ตั้งแต่ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบันนี้ การอภัยโทษของไทยมีแนวคิดมาจากหลักธรรมของการอภัยทานในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก^{๒๒} เป็นการให้ในลักษณะที่มีใช้วัตถุทานและเป็นมหากุศล พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองประเทศไทย ได้ทรงยึดมั่นหลักธรรมพระพุทธศาสนาปฏิบัติ ทศพิธราชธรรมและบำเพ็ญตบารมีมาช้านาน มีพระราชอำนาจในการที่จะพระราชทานอภัยโทษ แก่พสกนิกรผู้ต้องอาญาแผ่นดินได้ อันเป็นการบำเพ็ญทานบารมีแผ่เมตตาไปยังพสกนิกรของพระองค์ ทั้งนี้โดยได้มีวิวัฒนาการไปตามสภาพการณ์ของบ้านเมืองและรูปแบบการปกครองที่เปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัยซึ่งจะได้พิจารณาเป็นลำดับไปดังนี้^{๒๓}

๔.๒.๑ แนวคิดการพระราชทานอภัยโทษในสังคมไทยในอดีต

๑. การปกครองแบบพ่อปกครองลูก

ในสมัยสุโขทัยนับเป็นราชอาณาจักรอิสระแห่งแรกของไทย สังคมในราชอาณาจักรมีลักษณะเหมือนครอบครัวใหญ่ภายใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์ที่เปรียบเสมือนพ่อของราษฎร ทรงเป็นทั้งผู้ปกครองในยามสงบ เป็นผู้นำและให้ความคุ้มครองราษฎรในยามมีภาวะสงคราม พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจเด็ดขาดแต่พระองค์เดียวในกิจการแผ่นดินทั้งปวง ทรงเป็นที่มาแห่งความยุติธรรมและทรงเป็นผู้พิพากษาสูงสุดบริหารทางศาลในลักษณะของพ่อปกครองลูก ในยุคต้นและยุคกลางของราชอาณาจักรสุโขทัย เมื่อราษฎรมีความทุกข์ร้อน ข้อยกข้องใจ สามารถร้องทุกข์และขอความเป็นธรรมต่อพระมหากษัตริย์ได้โดยตรง ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกมีความว่า “ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้ หั้น ไพรฟ้าหน้าปกกลางบ้านกลางเมืองมีถ้อยมีความ เจ็บท้อง ข้อยกข้องใจ มักจักกล่าวถึงเจ้าเถิงขุน ไปลั่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมือง ได้ยิน

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายธนกร ชูสุขเสริม, อดีต อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ๑๖ กุมภาพันธ์, ๒๕๕๖.

^{๒๓} เพ็ญจันทร์ โชติบาล, “พระราชทานอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทย”, หน้า ๑ – ๒๐.

เรียกเมื่อถาม ส่วนความมั่นด้วยชื่อ “ไพร่ฟ้าสุโขทัยนี้จึงชม” การใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษจึงอาศัยหลักแห่งเมตตาธรรมเป็นพื้นฐาน^{๒๔} อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปกครองของสุโขทัยเองที่พระมหากษัตริย์กับราษฎรมีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้นต่อกัน ยังผลให้พระราชทานความกรุณาแก่ผู้ล่วงพระราชอาญาเสมือนพ่อที่ยกโทษทัณฑ์แก่ลูกตามหลักพรหมวิหารและเป็นการบำเพ็ญทศบารมี

๒. การปกครองแบบธรรมราชา

ลักษณะการปกครองซึ่งพระมหากษัตริย์กับราษฎร มีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้นต่อกันนั้น ดำรงอยู่จริงในยุคต้นของอาณาจักรสุโขทัยเท่านั้น เมื่ออาณาจักรขยายตัวออกไปทำให้เกิดความซับซ้อนของโครงสร้างของการเมืองและพื้นฐานของความชอบธรรมของอำนาจ จึงเป็นที่เชื่อกันว่าความสัมพันธ์แบบพ่อกับลูกได้ค่อยๆเปลี่ยนไปสู่ความสัมพันธ์แบบเป็นลำดับลดหลั่นกันตามอำนาจที่แข็งตัวยิ่งขึ้น ผู้ปกครองแบบพ่อขุนจึงถูกแทนที่ด้วยผู้ปกครองแบบธรรมราชา^{๒๕} ตามหลักฐานที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง ซึ่งพระมหาธรรมราชาลิไทย ได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น การที่ทรงเป็นธรรมราชาซึ่งดำรงพระองค์มั่นอยู่ในธรรม ทศพิราชธรรมก็ได้เป็นเครื่องโน้มน้าวพระราชหฤทัยให้เปี่ยมไปด้วยพระเมตตาธรรม

๓. การปกครองแบบเทวสิทธิ์

พระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยาที่ทรงอยู่ในฐานเทวราชทรงมีอำนาจเหนือชีวิตทุกชีวิตในแผ่นดิน การได้มาซึ่งการปกครองในราชอาณาจักรของพระมหากษัตริย์ต้องช่วงชิงและจำเป็นต้องรักษาอำนาจนั้นไว้ ความสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์กับราษฎรจึงมีลักษณะของเจ้ากับข้า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นทั้งเทวราช และเจ้าชีวิต การใช้พระราชอำนาจในการลงโทษมีลักษณะเด็ดขาดเป็นไปตามอรรถาธิบายและพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์แต่ผู้เดียว แนวโน้มการใช้พระราชอำนาจจะเป็นพระเดชมากกว่าพระคุณ การพระราชทานอภัยโทษจะเป็นไปได้ยากในบางสมัยที่พระมหากษัตริย์ซึ่งทรงสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์สุโขทัยขึ้นครองแผ่นดินได้ทรงนำแนวคิดแบบธรรมราชามาใช้ จึงอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์อยุธยา คือ การผสมผสานกับแนวความคิด เทวราชและธรรมราชา^{๒๖}

^{๒๔} ชลิต ประจงกิจ, บรรณาธิการ, การพระราชทานอภัยโทษตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๖๑ ทวิ, หน้า ๕ – ๖.

^{๒๕} เพ็ญจันทร์ โชติบาล, พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทย, หน้า ๓.

^{๒๖} ชลิต ประจงกิจ, บรรณาธิการ, การพระราชทานอภัยโทษตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๖๑ ทวิ., หน้า ๕ – ๖.

โดยยึดหลักทศพิธราชธรรม พระมหากษัตริย์อาจทรงใช้พระราชอำนาจที่เด็ดขาดของพระองค์ลงโทษหรืออภัยโทษผู้ใดตามพระราชอัธยาศัยและในเวลาเดียวกันก็ทรงใช้พระราชอำนาจนั้นไปในลักษณะอ่อนโยนและผ่อนปรนตามหลักเมตตาธรรมแบบธรรมราชาด้วย ทั้งนี้ปรากฏว่าแนวโน้มของแนวคิดเทวราชานั้นจะมีบทบาทต่อการใช้พระราชอำนาจนี้ไปในลักษณะที่เป็นพระเดชมากกว่าพระคุณ ด้วยเหตุนี้การพระราชทานอภัยโทษใดๆจึงเป็นสิ่งที่กระทำได้อย่างยิ่งทั้งนี้เพื่อรักษาไว้ซึ่งความเด็ดขาดของพระราชอำนาจของพระองค์ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยผู้กราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษให้ ซึ่งผู้ขอพระราชทานอภัยโทษจำเป็นต้องเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงโปรดปรานหรือทรงเคารพนับถือ^{๒๗} การใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ยุคนั้น มิได้จัดอยู่เฉพาะการพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องราชทัณฑ์เป็นการเฉพาะตัวเท่านั้น หากยังมีพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปอีกด้วย โดยถือเป็นโบราณราชประเพณีสำหรับพระมหากษัตริย์ที่จะพระราชทานอภัยโทษในวโรกาสอันเป็นมิ่งมงคลของชาติบ้านเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

๔. การปกครองแบบประชาธิปไตย

พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พุทธศักราช ๒๔๗๕ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวฉบับคณะราษฎรมีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงพระราชฐานะและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ กล่าวคืออำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ซึ่งแต่เดิมเป็นของพระมหากษัตริย์แต่พระองค์เดียวในฐานะที่ทรงเป็นองค์รัฐาธิปัตย์ตกเป็นของราษฎรทั้งหลาย โดยมีบุคคลหรือคณะบุคคล^{๒๘} ได้แก่ กษัตริย์ สภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการราษฎรและศาลเป็นผู้ใช้อำนาจแทนราษฎรในเวลาเดียวกันธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับแรกนี้^{๒๙} ได้กำหนดพระราชฐานะเป็นการถวายพระเกียรติแด่พระมหากษัตริย์โดยให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์พระประมุขของประเทศ ตามมาตรา ๑ ซึ่งบัญญัติว่า “กษัตริย์เป็นประมุขสูงสุดของประเทศ พระราชบัญญัติก็ดีคำวินิจฉัยของศาลก็ดี การอื่นๆซึ่งจะมีบทกฎหมายระบุไว้โดยเฉพาะก็ดีจะต้องกระทำในนามของกษัตริย์” ผลของการเปลี่ยนแปลงพระราชฐานะและพระราชอำนาจของ

^{๒๗} เพ็ญจันทร์ โชติบาล, พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทย, หน้า ๑๓.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุณากร) รศ.ดร.,อาจารย์บรรยายประจำวิชาสัมมนาพระพุทธศาสนากับสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

พระมหากษัตริย์ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวนี้เอง ทำให้แนวความคิดของการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ต้องเปลี่ยนแปลงไปอย่างใหญ่หลวง กล่าวคือ อำนาจในการอภัยโทษซึ่งเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยโบราณราชประเพณีอันมีมาแต่บรรพกาลนั้น ได้ถูกกำหนดให้เป็นอำนาจคณะกรรมการราษฎร แต่ให้นำความขึ้นขอพระบรมราชานุญาตเสียก่อน

เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามฉบับถาวรในวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว รัฐธรรมนูญก็ได้บัญญัติรับรองอำนาจในการอภัยโทษ ให้เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์คู่เดิมโดยถือเป็นการใช้พระราชอำนาจในทางบริหาร นับว่าเป็นการนำพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์มาบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และมีผลบังคับใช้อย่างจริงจังเป็นครั้งแรกหลังจากได้มีความพยายามที่จะนำพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์มาบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแล้วครั้งหนึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหากต้องล้มเหลวลงเพราะมิได้มีการประกาศใช้เป็นกฎหมาย อาจกล่าวได้ว่าพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น เมื่อเปลี่ยนมาเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญแล้ว ยังคงเป็นพระราชอำนาจเด็ดขาดและเป็นพระราชอำนาจเฉพาะพระองค์โดยแท้ นอกจากนั้นยังมีบทบัญญัติมาตราสำคัญในรัฐธรรมนูญอีกบางมาตราที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดและรูปแบบของการพระราชทานอภัยโทษที่ปรากฏในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ไม่ว่าจะเป็นการพระราชทานอภัยโทษในรูปแบบของพระบรมราชวินิจฉัยอรรถคดีต่างๆ การพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษซึ่งทูลเกล้าฯถวายฎีกาหรือเป็นการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป

ดังนั้น ตามประวัติการปกครองของไทย พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจอธิปไตย เป็นผู้ทรงอำนาจเด็ดขาดในกิจการของแผ่นดินแต่พระองค์เดียว ทั้งในด้านการปกครอง การบัญญัติกฎหมายและการพิพากษาอรรถคดี ทรงมีพระราชอำนาจที่จะส่งลงโทษผู้กระทำความผิดได้ทุกประการ ตั้งแต่โทษเล็กน้อยไปจนถึงโทษประหารชีวิตและทรงมีพระราชอำนาจที่จะพระราชทานอภัยโทษให้แก่ผู้ต้องราชทัณฑ์เหล่านั้นได้เสมอ

การพระราชทานอภัยโทษ เป็นอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานอภัยโทษยกโทษให้ทั้งหมดหรือพระราชทานอภัยโทษเป็นต้นมาก็ได้ทรงบำเพ็ญอภัยทาน คือการพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้กระทำความผิดประเภทต่างๆ ตลอดจน เช่น “พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระราชทานอภัยโทษให้แก่มะกะโทซึ่งลักพาพระสุพรรณเทวี พระราชธิดาของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชหนีออกไป

การลงโทษแต่โบราณใช้วิธีการลงโทษเสร็จเด็ดขาดในทันทีเพื่อให้คนทั้งหลายเห็น และกฎหมายเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดพ้นโทษได้ด้วยการไถ่โทษ เช่น ในศิลาจารึกว่าด้วยกฎหมายลักษณะโจร บัญญัติยกโทษให้ผู้ทำข้าท่านหนี เมื่อนำข้าท่านมาส่งคืนให้แก่เจ้าข้าหรือมอบให้เจ้าบ้านเจ้าเมืองก็จะพ้นโทษทัณฑ์ และโทษส่วนมากนักโทษไถ่โทษด้วยเงินได้ เช่น ในกฎหมายตราสามดวง บทที่ ๕๐ ความผิดฐานปลอมแปลงหนังสือให้ลงโทษตัดนิ้วสองนิ้วถ้าจะไถ่โทษไถ่นิ้วละ ๑๕๐,๐๐๐ เบี้ย และนำเงินค่าไถ่ส่งเข้าท้องพระคลัง

ระบบราชทัณฑ์ไทยในอดีต อัตราโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นขึ้นอยู่กับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ผู้ที่ต้องโทษจงจำถ้าไม่มีการไถ่โทษด้วยทรัพย์สิน เงินทองหรือคุณงามความดี โอกาสที่จะพ้นโทษมีน้อยมากจึงมีการขอพระราชทานอภัยโทษในโอกาสสำคัญ ๆ เช่น ตัวอย่างในวรรณคดีไทยที่สะท้อนให้เห็นสภาพการปกครองในสมัยนั้นได้แก่เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนในสมัยกรุงศรีอยุธยา พระพันวัสสาสั่งลงโทษจำคุกขุนแผนไว้จนลี้มอยู่ยาวนานถึง ๑๕ ปี และไม่มีมีการขอไถ่โทษรายนี้เลย เมื่อพลายงามซึ่งเป็นลูกชายของขุนแผนรับอาสายกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ กราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษให้ขุนแผน พระพันวัสสาจึงพระราชทานอภัยโทษให้ปล่อยตัวขุนแผนไปราชการทัพในครั้งนั้น

ในสมัยสมบูรณาสิทธิราชปรากฏว่ามีวิธีการขอพระราชทานอภัยโทษในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น กราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษด้วยวาจา มีการทูลเกล้าฯถวายฎีกาจะเป็นด้วยพระบรมเดชานุภาพของพระเจ้าแผ่นดินบางครั้งผู้ต้องราชทัณฑ์ เกรงพระราชอาญาไม่พ้นเกล้าฯ ปรากฏว่าพระสงฆ์หรือผู้ที่มีประโยชน์เกี่ยวข้องรวมตลอดทั้ง“นก” หรือ “ช้าง” ก็มีบทบาทสำคัญในการขอพระราชทานอภัยโทษ กล่าวคือในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระราชทานอภัยโทษให้แก่แม่ทัพนายกองที่ตามเสด็จเข้ายุทธหัตถีไม่ทันตามที่สมเด็จพระพนรัตน์แห่งวัดป่าแก้วทูลขอพระราชทานอภัยโทษ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ปรากฏว่าเจ้าพระยาบรมคเชนทรจันทน์ เป็นพระยาช้างเผือกขอพระราชทานอภัยโทษให้แก่ข้าราชการ และในครั้งกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยของพระเจ้าเสือมีพระนกลาภกราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษให้

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏว่ามีการพระราชทานอภัยโทษครั้งสำคัญ ๆ หลายคราว เช่น ในรัชกาลที่ ๒ ในงานพระราชพิธีอุปราชภิเษกแต่งตั้งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล พ.ศ. ๒๓๖๗ และในคราวทำพิธีอาพาธพินาศในรัชกาลที่ ๓ มีการตีกลองร้องฎีกาและในรัชกาลที่ ๔ พระองค์ทรงสนพระทัยในความเป็นอยู่ของราษฎรและเสด็จออกรับฎีกาด้วยพระองค์เองอยู่เสมอ จากการศึกษพบว่าระบบการขอพระราชทานอภัยโทษเฉพาะรายมีที่มาจากการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกานี้เอง ในยุคปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระราชหัตถเลขาเรื่องปลดปล่อยนักโทษ ร.ศ. ๑๑๖

(พ.ศ. ๒๔๔๑) ในครั้งเสด็จนิวัติกลับจากยุโรป จากการศึกษาพบว่าแนวการตราพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษในสมัยต่อมามีหลักเกณฑ์และวิธีการตามแนวของพระราชหัตเลขาเรื่องปล่อยและลดโทษนักโทษ ร.ศ. ๑๑๖ และปรับปรุงระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชบัญญัติพิจารณาความอาญาที่มีโทษ ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๔๐) ซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์การทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอรับพระราชทานอภัยโทษไว้ในภาค ๗ ว่าด้วยอภัยโทษ เปลี่ยนโทษหนักเป็นเบาและลดโทษ

ในรัชกาลที่ ๖ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชกฤษฎีกากำหนดระเบียบการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา พ.ศ. ๒๔๕๓ ในรัชกาลที่ ๗ ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงใช้การปกครองในระบบรัฐธรรมนูญ พระราชอำนาจที่จะพระราชทานอภัยโทษยังทรงอยู่ กฎหมายรัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองพระราชอำนาจไว้ชัดเจน ดังปรากฏในมาตรา 55 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ บัญญัติว่า พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะพระราชทานอภัยโทษ สืบต่อมาจนถึงปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๑๕๑ บัญญัติว่า “พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ”

การพระราชทานอภัยโทษในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข พระองค์ทรงใช้อำนาจนี้ทางฝ่ายบริหารโดยมีส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการอภัยโทษ ได้แก่ กระทรวงยุติธรรม และกระทรวงกลาโหม อาศัยหลักการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค ๗ ว่าด้วยการอภัยโทษฯ ผสมผสานกับนโยบายราชทัณฑ์ ขนบธรรมเนียมประเพณีการปกครองบ้านเมืองที่สืบทอดสัมพันธ์กันมานานจนกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ การอภัยโทษเป็นระบบหนึ่งที่ใช้ปฏิบัติต่อผู้ต้องโทษ เป็นเรื่องที่มีมาตรฐานสากลในการปฏิบัติต่อผู้ต้องโทษ เช่นเดียวกับนานาประเทศที่กำหนดกรรมวิธีลดหย่อนผ่อนโทษให้โอกาสแก่ผู้ที่กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น มีระบบการลงโทษ การพักการลงโทษ ลดวันต้องโทษจำคุก และการอภัยโทษ

๔.๒.๒ แนวคิดการพระราชทานอภัยโทษในสังคมไทยปัจจุบัน

การให้อภัยโทษเป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่งที่นานานอารยประเทศนำไปใช้ในการบริหารดำเนินกระบวนการยุติธรรม^{๒๕} แม้ว่าในแต่ละประเทศจะมีระบอบปกครองที่แตกต่างกันไป ประมุขหรือผู้นำแห่งประเทศหรือรัฐนั้นจะถูกกำหนดให้มีอำนาจในการที่จะอภัยโทษให้แก่ผู้กระทำความผิดให้ได้รับการยกโทษ ลดหย่อนผ่อนโทษ หรือปล่อยตัวให้พ้นโทษไป เหตุผลแห่งการ

^{๒๕} ชลิต ประจงกิจ, บรรณาธิการ, การพระราชทานอภัยโทษตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๖๑ ทวิ., (กรุงเทพมหานคร : กรมราชทัณฑ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑ – ๒.

อภัยโทษนี้มาจากหลักแห่งความเมตตากรุณาอันจะทำให้ผู้กระทำผิด ได้มีจิตสำนึกต่อการกระทำผิด และได้มีโอกาสแก้ไขตนเอง มุ่งในการแก้ไขความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมเพื่อชำระไว้ซึ่งความสมบูรณ์ตามหลักนิติธรรม เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในหลักการของอาญาวิทยาและทัณฑวิทยารวมทั้งรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมด้วย การพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบันซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันมานับตั้งแต่กรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และกรุงธนบุรีโดยลำดับ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกปฐมกษัตริย์แห่งจักรีวงศ์ได้ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นเมืองหลวง การพระราชทานอภัยโทษมีพื้นฐานมาจากความเมตตาปราณี ในรูปการปกครองแบบธรรมราชาซึ่งนำแนวความคิดทางพระพุทธศาสนาในหลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการมาใช้ อันเป็นการแผ่พระมหากรุณาธิคุณแก่พสกนิกรได้บรมโพธิสมภารอย่างเสมอหน้า^{๓๐}

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๕๑ บัญญัติไว้ว่า “พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ” คำว่า “โทษ” ย่อมมีความหมายรวมถึงโทษทุกประเภทที่ผู้กระทำผิดต้องรับโทษ ไม่จำกัดเฉพาะแต่โทษทางอาญาเท่านั้น ยังมีโทษประเภทอื่น อาทิเช่น โทษทางวินัย เป็นต้น สำหรับการพระราชทานอภัยโทษทางอาญาได้มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค ๗ อภัยโทษ เปลี่ยนโทษหนักเป็นเบา และลดโทษ มาตรา ๒๕๕ ถึง มาตรา ๒๖๗ ส่วนการพระราชทานอภัยโทษในโทษประเภทอื่นมิได้มีการกำหนดกระบวนการที่จะขอพระราชทานอภัยโทษไว้ การดำเนินการขอพระราชทานอภัยโทษคงดำเนินการไปตามโบราณราชประเพณีที่มีมาแต่เดิมในลักษณะทูลเกล้าถวายฎีการ้องทุกข์

จากการศึกษา จึงกล่าวได้ว่า บทบาทของการพระราชทานอภัยโทษซึ่งทวีความสำคัญเป็นอย่างสูงในปัจจุบัน เป็นผลมาจากสายสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎร ซึ่งยึดเหนี่ยวพระองค์เป็นเสมือนที่พึ่งสุดท้ายในการแสวงหาความยุติธรรมและเป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนา อันส่งผลให้เกิดประโยชน์สุขแก่พสกนิกรผู้ต้องโทษอาญาแผ่นดินเป็นรายบุคคลโดยตรง ทั้งครอบครัวของเขาเหล่านั้นก็ได้รับประโยชน์สุขอีกชั้นหนึ่งด้วย พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทยสามารถปรับเปลี่ยนแบบเข้ากับสภาวะการณ์ของยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างสนิทสนมกลมกลืนโดยที่ยังสามารถคงความอิสระเด็ดขาดของพระราชอำนาจไว้ได้โดยมั่นคงไม่เสื่อมคลาย โดยมีหลักการดังนี้

๑. โครงสร้างการดำเนินงานการอภัยโทษในประเทศไทยเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบริหารราชการในกระบวนการยุติธรรม มีดังนี้ คือ

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

๑) ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

- ๑.๑ กระทรวงมหาดไทย
- ๑.๒ กระทรวงกลาโหม
- ๑.๓ กระทรวงยุติธรรม
- ๑.๔ สำนักนายกรัฐมนตรี
- ๑.๕ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี
- ๑.๖ สำนักราชเลขาธิการ

๒) วิธีการอภัยโทษแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

- ๒.๑ การอภัยโทษเฉพาะราย
- ๒.๒ การอภัยโทษตามพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ

๓) ผลของการอภัยโทษมี ๓ ลักษณะ คือ

- ๓.๑ ผลต่อปัญหาอาชญากรรม
- ๓.๒ ผลต่อกระบวนการยุติธรรม
- ๓.๓ ผลต่อผู้ที่ได้รับการอภัยโทษ

๒. ประเภทและรูปแบบของการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา ขอพระราชทานอภัยโทษแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) การขอพระราชทานอภัยโทษเป็นรายบุคคลหรือคณะบุคคล ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๕๕ และมาตรา ๒๖๑ ได้แก่

(๑) การทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษของผู้ต้องคำพิพากษาเมื่อคดีถึงที่สุดได้รับโทษ หรือผู้ที่มีประโยชน์เกี่ยวข้องกับอัน ได้แก่ บิดา มารดา สามี ภรรยา บุตร ญาติพี่น้องที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกันหรือสถานเอกอัครราชทูตกรณีที่เป็นผู้ต้องโทษชาวต่างประเทศ มีสิทธิที่จะยื่นเรื่องราวทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษโดยในทางปฏิบัติผู้ต้องโทษที่ถูกควบคุมตัวอยู่ในสถานที่คุมขังของทางราชการจะยื่นฎีกาทูลเกล้าฯ ผ่านสถานที่คุมขังนั้น ทั้งนี้ ผู้ต้องโทษหรือญาติ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องอาจยื่นผ่านหน่วยงานของรัฐ อัน ได้แก่ กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม กระทรวงต่างประเทศ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี หรือสำนักราชเลขาธิการแล้วแต่กรณีก็ได้ โดยเรื่องราวทูลเกล้าฯ เหล่านี้ จะถูกส่งมาให้กรมราชทัณฑ์ สำนักทัณฑปฏิบัติ ส่วนอภัยโทษ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการขอพระราชทานอภัยโทษ ตามกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๕ กรมราชทัณฑ์จะส่งเรื่องราวทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษไปให้เรือนจำ ทัณฑสถานที่ต้องโทษถูกควบคุมตัวอยู่ดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริงและรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องของผู้

ต้องโทษส่งกลับมาที่สำนักทัณฑปฏิบัติ ส่วนอภัยโทษ ทำหน้าที่รับผิดชอบในการกลั่นกรองข้ออ้าง และวัตถุประสงค์การขอพระราชทานอภัยโทษของผู้ต้องโทษ หรือผู้ที่มีประโยชน์เกี่ยวข้องที่ได้ยื่นเรื่องราวทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษสรุปข้อเท็จจริงของการกระทำผิดจากคำพิพากษา วิเคราะห์สาเหตุแห่งการกระทำผิด พิจารณาให้ความเห็นในการพระราชทานอภัยโทษ แล้วนำเสนอรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมในฐานะผู้มีหน้าที่ถวายเรื่องราวทูลเกล้าฯ ได้พิจารณาถวายความเห็น จากนั้นจะส่งเรื่องไปที่สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีเพื่อนายกรัฐมนตรี หรือรองนายกรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมายลงนามในหนังสือกราบบังคมทูลฯ และส่งเรื่องทั้งหมดไปที่สำนักราชเลขาธิการ เพื่อนำความขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทในโอกาสอันควร เมื่อทรงมีพระบรมราชโองการหรือพระราชกระแสอย่างใดแล้ว กรมราชทัณฑ์ก็จะดำเนินการให้เป็นไปตามนั้น

(๒) การทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเมื่อปรากฏว่าไม่มีผู้ใดถวายเรื่องราวทูลเกล้าฯ ขอพระราชทานอภัยโทษ ถ้ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเห็นเป็นการสมควรจะถวายคำแนะนำต่อพระมหากษัตริย์ให้พระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องคำพิพากษาเมื่อคดีถึงที่สุดแล้วรายใดรายหนึ่งหรือคณะใดคณะหนึ่ง กรมราชทัณฑ์จะเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริง รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องแล้วดำเนินการกลั่นกรองงานในขั้นต้นนำเสนอรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมถวายคำแนะนำต่อพระมหากษัตริย์ขอให้พระราชทานอภัยโทษให้แก่ผู้ต้องคำพิพากษานั้น แล้วดำเนินการตามขั้นตอนเช่นเดียวกับการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษของผู้ต้องคำพิพากษาเมื่อคดีถึงที่สุดได้รับโทษ หรือผู้ที่มีประโยชน์เกี่ยวข้อง

(๓) การทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษของผู้ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลทหารของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม กรมพระธรรมนูญจะเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องราวทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษของผู้ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลทหารซึ่งต้องมีตัวถูกควบคุมอยู่ในเรือนจำทหาร รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องคำพิพากษาด้วยโดยในการขอพระราชทานอภัยโทษนี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม จะเป็นผู้มีอำนาจและหน้าที่ในการเสนอคำแนะนำและถวายความเห็นต่อพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติเรือนจำทหาร พุทธศักราช ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเรือนจำทหาร (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๐๐ มาตรา ๒๒ ที่ว่า “ให้นำบทบัญญัติในภาค ๗ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยอภัยโทษ เปลี่ยนโทษหนักเป็นเบาและลดโทษมาใช้บังคับแก่กรณีผู้ต้องคำพิพากษาของศาลทหาร สิทธิหน้าที่ใดที่กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ผู้บัญชาการเรือนจำ และพัศดินั้น ในพระราชบัญญัตินี้ให้สิทธิและหน้าที่ของ

รัฐมนตรี ผู้บังคับบัญชาเรือนจำและเจ้าหน้าที่พนักงานเรือนจำของทหาร แล้วแต่กรณี”อนึ่ง เนื่องจากการประกาศพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. ๒๕๔๕ และพระราชกฤษฎีกาโอนกิจการบริหารและอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. ๒๕๔๕ หน้าที่ในการถวายคำแนะนำและถวายความเห็นเกี่ยวกับการขอพระราชทานอภัยโทษได้เปลี่ยนจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม มาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ในขณะที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยให้มาเป็นของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในพระราชบัญญัติเรือนจำ ทหาร พุทธศักราช ๒๔๗๕ มาตรา ๒๒ แต่อย่างใด เพื่อให้สอดคล้องกับทางปฏิบัติในการให้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นผู้มีอำนาจและหน้าที่ในการถวายคำแนะนำและถวายความเห็นต่อพระมหากษัตริย์ กระทรวงกลาโหมจะต้องดำเนินการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวต่อไป

๒) การขอพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป เนื่องในวโรกาสอันเป็นมงคลและ เหตุการณ์สำคัญของบ้านเมืองในโอกาสต่าง ๆ อาทิเช่น การพระราชพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับองค์พระมหากษัตริย์ องค์ราชินีและพระราชวงศ์ชั้นสูง การศาสนาและการอื่นเกี่ยวข้องกับการปกครองของรัฐตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๖๑ ทวิ กล่าวคือ เมื่อถึงวโรกาสหรือโอกาสอันเป็นวาระสำคัญของบ้านเมือง ซึ่งรัฐบาลโดยคณะรัฐมนตรีเห็นสมควรถวายคำแนะนำต่อพระมหากษัตริย์ ขอให้พระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษ โดยการตราเป็นพระราชกฤษฎีกา

๓ . หลักเกณฑ์ที่จะได้รับพระราชทานอภัยโทษ

ในการพิจารณาว่าบุคคลใดจะมีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษที่จะทำให้ได้รับการอภัยโทษปล่อยตัวหรือลดโทษนั้นเนื่องจากการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปไม่มีกฎหมายแม่บทที่ได้กำหนดถึงหลักเกณฑ์เงื่อนไขของการพระราชทานอภัยโทษจะถูกตราออกมาเฉพาะในโอกาสสำคัญของบ้านเมืองเป็นครั้งคราวไป ดังนั้น การที่จะพิจารณาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ที่จะได้รับการอภัยโทษนั้น จึงจะต้องพิจารณาพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษแต่ละฉบับไป

หลักเกณฑ์ที่นักโทษจะได้รับการพระราชทานอภัยโทษจากพระราชกฤษฎีกาในปัจจุบัน โดยสามารถแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท ดังต่อไปนี้

๑. การได้รับอภัยโทษปล่อยตัวไป

พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. ๒๕๔๗ และพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดไว้ในมาตรา ๕ ของพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษทั้งสองฉบับให้ผู้ต้องกักขังได้รับพระราชทานอภัยโทษปล่อยตัวไป

๒. การได้รับอภัยโทษลดโทษโดยไม่มีเงื่อนไข

ตัวอย่างเช่น ตามมาตรา ๗ ของพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ.

๒๕๔๗ และมาตรา ๕ ของพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กำหนดถึงพระราชทานอภัยโทษโดยไม่มีเงื่อนไขเอาไว้ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ

๑) การลดโทษโดยเปลี่ยนโทษ ทั้งสองฉบับกำหนดให้ผู้ต้องโทษประหารชีวิตได้รับพระราชทานอภัยโทษลดโทษเป็นจำคุกตลอดชีวิต

๒) การลดโทษโดยเป็นการลดจำนวนระยะเวลาจำคุกตามคำพิพากษาลง กล่าวคือ มาตรา ๗ (๒) และมาตรา ๕ (๒) ของพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษทั้ง ๒ ฉบับ กำหนดให้ผู้ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิตให้ลดลงเป็นโทษจำคุกสี่สิบปี โดยให้นับแต่วันที่ต้องรับโทษ เว้นแต่กรณีที่จะต้องนับโทษต่อจากคดีอื่นให้นับโทษต่อจากคดีอื่นนั้น

๓. การได้รับอภัยโทษโดยมีเงื่อนไข นักโทษที่จะได้รับการพระราชทานอภัยโทษมีเงื่อนไขนั้น อาจแบ่งเงื่อนไขออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑) การได้รับการพระราชทานปล่อยตัวโดยมีเงื่อนไข เช่น มาตรา ๖ ของพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. ๒๕๔๗ กำหนดว่า ภายใต้บังคับมาตรา ๘ มาตรา ๙ และมาตรา ๑๐ นักโทษเด็ดขาดต่อไปนี้ให้ได้รับพระราชทานอภัยโทษปล่อยตัวไป อนุมาตรา (๑) ผู้ต้องโทษจำคุกไม่ว่าในกรณีความผิดเดียวหรือหลายคดี ซึ่งมีโทษจำคุกตามกำหนดโทษที่จะต้องได้รับต่อไปเหลืออยู่รวมกันไม่เกินหนึ่งปี นับแต่วันที่พระราชกฤษฎีกานี้ใช้บังคับ สำหรับใน มาตรา ๖ (๑) ของพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. ๒๕๔๒ บัญญัติไว้ ดังเช่น มาตรา ๖ ของพระราชกฤษฎีกา พ.ศ. ๒๕๔๗ ทุกประการ เว้นแต่กำหนดให้โทษจำคุกตามกำหนดโทษที่จะต้องได้รับต่อไปเหลืออยู่รวมกันไม่เกิน ๖ เดือน นับแต่วันที่พระราชกฤษฎีกานี้ใช้บังคับ หรือตัวอย่าง มาตรา ๑๑ ของพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดให้นักโทษเด็ดขาดในความผิดต่อกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษและกฎหมายว่าด้วยวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทซึ่งได้รับพระราชทานอภัยโทษปล่อยตัวตามพระราชกฤษฎีกานี้ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขสำหรับความประพฤติของนักโทษเด็ดขาดที่ได้รับการพักการลงโทษหรือการปล่อยตัวไปก่อนครบกำหนด ตามกฎหมายว่าด้วยราชทัณฑ์ สำหรับนักโทษตามกฎหมายว่าด้วยเรือนจำทหารให้ดำเนินการตามข้อบังคับของกระทรวงกลาโหม

๒) การได้รับพระราชทานลดโทษโดยมีเงื่อนไขตัวอย่างเช่น มาตรา ๗ (๔) ของพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. ๒๕๔๗ กำหนดให้ ภายใต้บังคับมาตรา ๘ มาตรา ๙ มาตรา ๑๐ และ มาตรา ๑๑ นักโทษเด็ดขาดซึ่งมีได้รับพระราชทานอภัยโทษปล่อยตัวไปตาม มาตรา ๖ ได้รับการพระราชทานอภัยโทษลดโทษ โดยผู้ต้องโทษจำคุกไม่ถึงตลอดชีวิต ให้ลด

โทษจากกำหนดโทษตามลำดับขั้นนักโทษเด็ดขาดตามกฎหมายว่าด้วยราชทัณฑ์หรือกฎหมายว่าด้วยเรือนจำทหาร ดังต่อไปนี้ นักโทษชั้นเยี่ยมลดโทษ ๑ ใน ๒ ชั้นดีมาก ลดโทษ ๒ ใน ๓ ชั้นดี ๑ ใน ๔ ชั้นกลาง ๑ ใน ๕

๔. การไม่ได้รับการพระราชทานอภัยโทษ

เช่น มาตรา ๑๑ (๑) ของพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. ๒๕๔๗ กำหนดให้ผู้ต้องโทษตามคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกเกินแปดปีภายหลังวันที่พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. ๒๕๔๗ ใช้บังคับในความผิดฐานผลิต นำเข้าหรือส่งออกหรือผลิต นำเข้าหรือส่งออกเพื่อจำหน่าย หรือมีไว้ครอบครองเพื่อจำหน่ายตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษกฎหมายว่าด้วยมาตรการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือกฎหมายว่าด้วยวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ไม่ได้รับพระราชทานอภัยโทษ และมาตรา ๑๐ (๑) พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดให้ผู้ต้องโทษในความผิดต่อกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ กฎหมายว่าด้วยมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดและกฎหมายว่าด้วยวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ฐานผลิต นำเข้าหรือส่งออกหรือฐานผลิตนำเข้าหรือส่งออกเพื่อจำหน่าย จำหน่ายหรือมีไว้ครอบครองเพื่อจำหน่ายไม่ได้รับพระราชทานอภัยโทษ

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า การอภัยโทษของสังคมไทยปัจจุบัน พระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ใช้แนวคิดและรูปแบบของกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยาโดยตลอด จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็เป็นการใช้พระราชอำนาจตามกฎหมายตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งมี ๒ ประเภทคือ การขอพระราชทานอภัยโทษเป็นรายบุคคลรายใดรายหนึ่งหรือคณะบุคคลและการขอพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป เนื่องในวโรกาสอันเป็นมหามงคลและเหตุการณ์สำคัญของบ้านเมืองในโอกาสต่างๆ ซึ่งทั้งสองประเภทนี้ก็มีกระบวนการดำเนินการในการตราพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษเป็นครั้งคราวไป และแนวคิดและรูปแบบการอภัยโทษของสังคมไทยในอดีตแบ่งออกเป็น ๒ สมัยคือ ๑) สมัยสุโขทัย เป็นการให้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในแบบของพ่อปกครองลูก ราษฎรมีสិทธิถวายฎีกาหรือร้องทุกข์ได้โดยตรงต่อพ่อขุน ๒) สมัยอยุธยาใช้รูปแบบเดียวกับสมัยสุโขทัย โดยใช้แนวคิดแบบเทวราชผสมธรรมราชา ซึ่งพระมหากษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาดและมีการร่างกฎหมายเทียรบาลเข้ามาใช้ในการปกครองและการใช้พระราชอำนาจในการอภัยโทษ การอภัยโทษในสังคมไทยปัจจุบันเป็นไปตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาและบทบัญญัติกฎหมาย ซึ่งจะเน้นความรักความเมตตาและความถูกต้องยุติธรรมซึ่งบัญญัติพระราชอำนาจไว้ในรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและระเบียบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องการลงโทษ คือ กระทรวงยุติธรรมและกระทรวงกลาโหม การอภัยโทษนี้มีบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยอยุธยา กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น สมัยการ

เปลี่ยนแปลงการปกครองพุทธศักราช ๒๔๗๕ จนถึงปัจจุบัน มีกฎหมายและข้อบัญญัติบังคับใช้ ผู้ที่จะขอภัยโทษได้จะต้องเป็นผู้ที่ต้องคำพิพากษาหรือผู้ที่ได้รับประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องโทษ การอภัยโทษนั้นเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์แต่เพียงพระองค์เดียวโดยผ่านช่องทางตามพระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เมื่อคดีถึงที่สุดแล้วเท่านั้น

๔.๓ วิเคราะห์หลักพระธรรมวินัยกับการพระราชทานอภัยโทษในสังคมไทย

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงอภัยทานนี้ว่าเป็น “มหาทาน”^{๓๑} หรือทานที่ยิ่งใหญ่และผลที่ได้รับเป็นห้วงบุญห้วงกุศล นำสุขมาให้ ให้อารมณ์อันเลิศมีสุขเป็นผล เป็นไปเพื่อสวรรค์ ย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข อภัยทานจัดอยู่ในธรรมทาน อภัยทานเป็นการชนะเหนือทานอื่นๆ เป็นการพัฒนามาจากภายในใจของผู้ให้ ตัวอย่างพระเจ้าโศกมหาราช จากกษัตริย์ที่กระหายสงครามมาเป็นมหาราชที่โลกไม่ลืม ทรงเป็นจักรพรรดิแห่งจักรวรรดิโมริยะผู้ปรีชาสามารถครองราชย์ พ.ศ.๒๓๐ – ๓๑๑ ในยุคต้นของการครองราชสมบัตินั้น พระเจ้าโศกทรงกระหายสงครามมาก ผลาญชีวิตผู้คนไปมากมายนับไม่ถ้วนจนได้รับพระราชสมัญญาว่า จันหาโศก แปลว่าโศกทวีพ คือ ครุร้ายมาก แต่แล้วอยู่มาวันหนึ่งขณะทำสงครามยึดแคว้นกาลิงคะนั้นเอง จุดเปลี่ยนชีวิตของพระองค์ก็เดินทางมาถึง กองทัพของพระองค์เช่นฆาตกร ประชาชนผู้บริสุทธิ์ไปมากมายหลายแสนคน เลือดไหลนองทั่วพื้นปฐพีเป็นประหนึ่งทะเลเลือด ก่อให้เกิดความสลดพระทัยแก่พระเจ้าโศกอย่างยิ่งชนิดที่ไม่เคยทรงเป็นมาก่อนด้วยสัมมาทิฐิเพียงวูบเดียวเท่านั้น ก็ทำให้พระองค์ทรงคิดได้ว่าสิ่งที่ทรงทำอยู่นั้นไม่ถูกต้อง เพียงเพื่อชัยชนะของคนเพียงคนเดียวถึงกับต้องมีผู้คนบาดเจ็บและล้มตายกันเป็นจำนวนมาก ต่อมาจึงได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา ปฏิบัติศีล ๕ โดยเคร่งครัดไม่เบียดเบียนชีวิตผู้อื่น จากโศกทวีพผู้กระหายเลือดกระหายสงครามมากระหายธรรม คือ ความดีงามและสันติภาพแทน ทำให้พระองค์ทรงสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศได้เป็นอย่างมาก เป็นจอมจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่อย่างไม่อาจจะหาใครมาทัดเทียมได้

จากการศึกษาประเด็นตัวอย่างดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า หลักพุทธธรรมที่ได้รับการยอมรับเป็นหลักธรรมเพื่อการปกครองของพระมหากษัตริย์มาโดยตลอดตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ และแม้ในสมัยปัจจุบันก็ยังยึดถือมี ๓ หมวด คือ จักรวรรดิวัตร ราชสังคหวัตถุและทศพิธราชธรรม หลักทศพิธราชธรรมนับว่าเป็นหลักธรรมสำคัญของพระมหากษัตริย์^{๓๒} แนวคิด

^{๓๑} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๕/๓๐๐.

^{๓๒} สุภาพรรณ ณ บางช้าง, “พุทธธรรมที่เป็นรากฐานของสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง”, หน้า ๑๗๔ – ๑๘๓.

เกี่ยวกับพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทย นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นต้นมา ปรากฏว่า ได้มีพัฒนาการที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย นอกจากแนวความคิดที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่มาของความยุติธรรม (The King is the Fountain of Justice) ซึ่งเป็นแนวคิดของการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ อันเป็นที่ประจักษ์กันโดยทั่วไปแล้ว ยังมีแนวคิดแบบพ้องกับลูก เป็นรูปแบบการปกครองในยุคสุโขทัย ตอนต้นยึดหลักพรหมวิหาร๔และทศบารมี ส่วนแนวคิดแบบธรรมราชาเริ่มเด่นชัดในยุคสุโขทัย ตอนปลาย ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงดำรงพระองค์มั่นในทศพิธราชธรรมและได้นำมาปรับเข้ากับแนวคิดแบบเทวราชและเจ้าชีวิตในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงพระราชอำนาจเด็ดขาดเหนือชีวิตในแว่นแคว้น อย่างไรก็ตามแนวคิดแบบ ธรรมราชา และพ้องกับลูก ก็ได้กลับมามีบทบาทต่อการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์อีกครั้งหนึ่งในสมัยกรุงธนบุรีและทวีความสำคัญยิ่งขึ้นเป็นลำดับในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น^{๓๓}

ต่อมาในยุคปฏิรูปกฎหมายและการศาล ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นรัชสมัยที่แนวคิดพ้องกับลูกและธรรมราชามีบทบาทต่อการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษอย่างยิ่ง พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ นอกจากจะทำให้พระราชฐานะและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ต้องถูกรีดรอนลงจากเดิม จากการใช้พระราชอำนาจที่เด็ดขาดและเป็นอิสระมาสู่การใช้พระราชอำนาจตามขอบเขตในรัฐธรรมนูญแล้ว ยังทำให้แนวความคิดและรูปแบบของการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในรัชกาลปัจจุบันนี้เองได้มีการกำหนดรูปแบบของการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป ให้เป็นที่แน่นอนลงตัวโดยมีการตราพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๑๗ โดยให้เพิ่มเติมมาตรา ๒๖๑ ทวิ ในภาค ๗ ว่าด้วยอภัยโทษ เปลี่ยนโทษหนักเป็นเบาและลดโทษ ซึ่งให้คณะรัฐมนตรีเป็นผู้ถวายคำแนะนำต่อพระมหากษัตริย์ขอให้พระราชทานอภัยโทษ ทั้งนี้การพระราชทานอภัยโทษดังกล่าวต้องตราเป็นพระราชกฤษฎีกา^{๓๔}

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจอภัยโทษตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและประมวล

^{๓๓} เพ็ญจันทร์ โชติบาล, พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทย, หน้า ๒๐๕ – ๒๐๖.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๘ – ๒๑๐.

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีทศพิธราชธรรม และหลักพุทธธรรมต่าง ๆ เป็นธรรมเนียมปฏิบัติและทศบารมีที่ยังเป็นคุณสมบัติสำคัญของพระมหากษัตริย์ไทยมาแต่อดีตและถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน การพระราชทานอภัยโทษนั้นเป็นสิ่งที่ควบคู่กันมากับการปกครองบ้านเมืองของไทยนับแต่แรกสร้างบ้านแปลงเมืองในยุคสุโขทัยเรื่อยมาโดยลำดับจนปัจจุบัน ไม่ว่าจะอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองตามคติโบราณที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจสูงสุดเด็ดขาดในแผ่นดินทั้งในทางอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการ หรือจะอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองตามคติประชาธิปไตยที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้ใช้พระราชอำนาจภายในขอบเขตที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญทั้งนี้โดยได้มีวิวัฒนาการไปตามสภาพการณ์ของบ้านเมืองที่เปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัย

๔.๓.๑ พัฒนาการแนวคิดการอภัยโทษตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิจัยการอภัยโทษในทางกฎหมายบ้านเมือง อภัยทานกับการอภัยโทษในทางพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง และมีการนำมาประยุกต์ใช้หรือไม่ และมีมากน้อยเพียงใดพบว่าการอภัยโทษในพระพุทธศาสนามีวิวัฒนาการมาจากอภัยทานตามหลักพระธรรมวินัย และส่งผลต่อแนวคิดการพระราชทานอภัยโทษ ซึ่งการอภัยโทษในพระพุทธศาสนาจะเป็นวิธีที่ดีอย่างหนึ่งในการช่วยให้สังคมมีความสุขได้ การพัฒนาการแนวคิดการอภัยโทษในสังคมไทยกับพระพุทธศาสนามี ดังนี้

๑. สังคมและสภาพแวดล้อม

สังคมและสภาพแวดล้อมมีส่วนทำให้ศีลไม่เข้มแข็งหรือศีลธรรมเสื่อมถอย ปัญหาที่ทำให้ทลายอันเกิดจากระบบความเชื่อและค่านิยมใหม่ในสังคม คือ ค่านิยมในการบริโภค ค่านิยมในวัตถุ และค่านิยมในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ค่านิยมเหล่านี้กำลังหนีห่างจากคำสอนของพระพุทธศาสนาในเรื่องการรู้จักประมาณในการบริโภค สังคมมักจะยกย่องบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินต่างๆ จำนวนมากเท่าไรก็ยิ่งได้รับเกียรติยกย่องมากขึ้นเท่านั้น ผลที่เกิดขึ้นก็คือ บุคคลจำนวนมากใช้วิธีการเบียดเบียนคนอื่นเพื่อให้ได้ทรัพย์สินทำให้บุคคลอื่นเดือดร้อนและมีความทุกข์ ปัญหาความขัดแย้ง ความอาฆาตพยาบาทจองเวรกันทำให้สังคมขาดความสุขร่มเย็น บางคนปฏิเสธคุณค่าของศาสนา แต่ศาสนาเท่านั้นที่จะช่วยตอบสนองความต้องการทางจิตใจหรือทางนามธรรมได้ดีที่สุด^{๓๕} ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ พระพุทธศาสนาก็เป็นศาสนาที่คนไทยจำนวนมากนับถือ พระสงฆ์สอนศีลห้าทุกวัน แต่ทำไมจึงมีความเสื่อมเสียทางศีลธรรมอย่างหนัก^{๓๖} ค่านิยมในการ

^{๓๕} จานงค์ อธิวัฒน์สิทธิ์, ศาสนา ชีวิต และสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑๔ – ๑๒๑.

^{๓๖} ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, วิกฤตพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๒), หน้า ๘ – ๑๑.

บริโภคที่ถ่ายทอดคำสอนของพระพุทธศาสนาในเรื่องการรู้จักประมาณในการบริโภค พระพุทธศาสนา สอนให้บริโภคอย่างมีคุณค่าและพอเหมาะแก่การดำรงชีวิต รู้จักแบ่งปัน รู้จักให้อภัย ระบบ เศรษฐกิจแบบทุนนิยมนี้หากดำเนินการโดยปราศจากคุณธรรมและจริยธรรมจะทำให้เกิดปัญหา สังคม เช่น ปัญหาคอร์รัปชันหรือลื้อโกง ปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย รวมทั้งปัญหาความเสื่อมโทรม ทางศีลธรรม พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อความสงบสุขแห่งจิตใจเหนือกว่าความสุขอันเกิด จากการมีทรัพย์สิน คำสอนของพระพุทธศาสนา มุ่งดับทุกข์ไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา ใจ ความทุกข์รับรู้ด้วยจิตใจและจิตใจเป็นตัวบอกว่าชีวิตมีทุกข์หรือมีสุข การผูกพยาบาท อาฆาตกันจะ ทำให้ชีวิตถูกรอบงำด้วยความทุกข์ จิตใจไม่เป็นสุข

๒. คุณค่าและความสำคัญของอภัยทาน

โดยปกติในการดำเนินชีวิตของคนเรานั้น จะต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม จึงย่อมเป็น เรื่องธรรมดาที่จะมีโอกาสเกิดความขัดแย้ง หรือการกระทบกระทั่งกันในหลายระดับ ตั้งแต่ขั้น พื้นฐาน คือ คนในครอบครัว เพื่อน ผู้ร่วมงาน กระทำผิดต่อเรา อารมณ์โกรธ ความขุ่นเคือง ความ ไม่พอใจไม่ชอบใจ ย่อมเกิดขึ้น จนกระทั่งบางครั้งมีความรู้สึกที่รุนแรงจนถึงขั้นคิดประทุษร้ายให้ ฝ่ายตรงข้ามย่อยยับหรือพินาศไปในที่สุด ซึ่งความโกรธ ความประทุษร้าย ความพยาบาท ความที่ จิตไม่เบิกบาน ตามหลักพระพุทธศาสนาจัดเป็นกรรมฝ่ายอกุศลทั้งสิ้น ซึ่งจะนำไปสู่ผลลบในการ ทำลายทั้งต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติ เพราะฉะนั้น อภัยทานจึงมีคุณค่าและความสำคัญเป็น อย่างยิ่ง ต่อวิถีการดำเนินชีวิตและการดำรงอยู่ของมนุษย์ในหลายมิติด้วยกัน ดังนั้นผู้วิจัยจะได้ นำเสนอต่อไปนี้

๑) อภัยทานเป็นการพัฒนาจิตใจ

๑. อภัยทานเป็นการพัฒนาด้านคุณภาพของจิต คือ เป็นการสร้างจิตใจให้ดีงาม มี ความเมตตา ให้ความเป็นมิตร

๒. อภัยทานเป็นการพัฒนาด้านสมรรถภาพของจิต คือ การมีสติ มีขันติ มีความ อดทนทางใจต่อความกระทบกระทั่ง อดกลั้นต่อความไม่พอใจ หรือความเจ็บใจ ไม่ว่าจะการกระทำ ของบุคคลอื่นจะเป็นสาเหตุทำให้เกิดความไม่พอใจไม่ชอบใจก็ตาม โดยการวางใจตนให้เป็นกลาง ไม่กระเพื่อม ใช้สติปัญญา ตรึกตรองด้วยความรอบคอบ แล้วแสดงออกต่อสถานการณ์นั้นๆ อย่าง เข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ด้วยกัน ด้วยการอดกลั้นไม่ตอบโต้ ปรับเปลี่ยนอารมณ์ที่กดดันให้ กลายเป็นความรักและความเมตตา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้เกิดการให้อภัยทานอย่างแท้จริง

๒) อภัยทานเป็นจุดเริ่มใหม่ของมิตรภาพที่ยั่งยืน คือ มิตรภาพเป็นปัจจัยสำคัญประการ หนึ่งที่หล่อเลี้ยงมนุษย์ในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข และสามารถทำงาน หรือดำเนินกิจกรรม ต่างๆ ในทิศทางที่สร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคล หรือกลุ่มคน

ในสังคม ทำให้สัมพันธภาพได้ถูกทำลายลงไป การที่บุคคลจะกลับมามีความสัมพันธ์อันดีต่อกันได้อีกครั้งเป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนา และมนุษย์มีความสามารถที่จะทำได้

ดังนั้น ไม่ควรเห็นการทำลายมิตรดีว่าการผูกไมตรีจะเห็นได้ว่า อภัยทานเป็นการนำไปสู่การรื้อฟื้นมิตรภาพขึ้นมาใหม่ โดยคนที่รู้โทษที่ตนล่วงเกินแล้วยอมรับผิด และคนที่รู้จักให้อภัย ทั้ง ๒ คนนั้นจะสมัคสมานกันยิ่งขึ้น ความสนิทสนมของพวกเขาย่อม ทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ยั่งยืน

๓) อภัยทานเป็นการสร้างมหากุศล ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึง อภัยทาน นี้ว่าเป็นการให้ "มหาทาน" หรือทานที่ยิ่งใหญ่และผลที่ได้รับเป็นห้วงบุญห้วงกุศล นำสุขมาให้ ให้อารมณ์อันเลิศมิสุขเป็นผล เป็นไปเพื่อสรวรรค์ยอมเป็นไปเพื่อสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข อภัยทานจัดอยู่ในธรรมทาน ซึ่งหากจัดอยู่ในธรรมทานจะมีคำกล่าวที่ว่า ธรรมทานชนะการให้ทั้งปวง

ผู้วิชัยวิเคราะห์ว่า แม้ว่าการอภัยทานอาจทำให้คนบางคน หรือบางกลุ่มดูเหมือนว่าเป็นการแสดงความรักแต่แท้ความเป็นจริงแล้ว การอภัยทานนั้นไม่ได้อ่อนแอ กลับเป็นความเข้มแข็งที่น่าเคารพนับถือมากยิ่งขึ้น เพราะการที่คนคนหนึ่งจะยอมสละสิทธิการเอาโทษของตนนั้น ต้องใช้ความเข้มแข็งอดทนในการควบคุมจิตใจตัวเองเป็นอย่างมาก เป็นการชนะใจตนเอง เป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ในการอภัยทานหรือความไม่มีภัยนั่นเอง บ่งบอกถึงศักยภาพที่สูงส่งในการพัฒนาจิตใจตนเอง การอภัยทานนั้นเป็นการสร้างพื้นที่ให้อารมณ์ที่เป็นกุศลเจริญงอกงามในจิตใจ ออกจากกับดักของความโกรธ จิตจะเบาสบายเป็นอิสระทันทีเท่ากับเป็นการพัฒนาคุณภาพของจิต เพราะเป็นการชำระล้างสิ่งเศร้าหมองของจิตทำให้จิตนั้นบริสุทธิ์ผ่องใสอภัยทานนั้นจึงเปรียบเสมือนน้ำที่จะไปดับไฟภายในจิตใจที่เต็มไปด้วยความโกรธแค้นเต็มไปด้วยความอาฆาตพยาบาท ซึ่งนอกจากตัวเรานั้นจะทำร้ายตัวเองอย่างเต็มที่แล้ว จิตใจที่เต็มไปด้วยความโกรธ ยังมีพลังอำนาจในการสั่งการบุคคลให้มีพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง ทำร้ายผู้อื่นได้ง่ายอีกด้วย ความสุข ความทุกข์ทั้งหลายทั้งปวงของคนเรานั้นขึ้นอยู่กับจิตใจเป็นสำคัญหมายความว่า ถ้าบุคคลมีจิตใจที่ไม่ดี ไม่ให้อภัยทาน เก็บไว้แต่ความอาฆาต พยาบาท มุ่งทำร้ายคนอื่น ก็ย่อมทำให้เกิดความทุกข์ทรมานติดตามตัวเองทุกหนทุกแห่งไปเหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคลากเกวียน ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลนั้นมีจิตใจที่ดีงามให้อภัยทาน เช่น มีความรักเมตตา ให้ ความหวังดีและ ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ต้องการให้เขามีความสุข จิตจะเบาสบาย เป็นอิสระทันทีจากความโกรธ ทำให้ปราศจากการกระทำที่เป็นอกุศล จึงเป็นที่ประจักษ์ได้ว่า อภัยทาน เป็นมหากุศล และเป็นการสะสมบุญที่ยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง เพราะเป็นการสร้างมหากุศลที่สมบูรณ์ครบถ้วนทั้งทาน ศีล และภาวนา

๓. วิวัฒนาการของการให้อภัย

การให้อภัย เป็นการยกโทษให้หรือให้ความไม่มียกย มีความหมายเดียวกับคำว่า อภัยทาน ในพระพุทธศาสนา หมายถึงการให้ในลักษณะของเจตนาเป็นเครื่องจรรโลงเป็นคุณธรรม การอภัยทานนั้นทำได้ทั้งก่อนมีการกระทำที่เป็นโทษเช่นการกำหนดเขตอภัยทาน อภัยทานให้ได้ทั้งแก่มนุษย์ด้วยกัน เช่นการให้อภัย การไม่ถือสาหาความ การไม่โกรธตอบบุคคลผู้โกรธหรือประทุษร้ายตอบบุคคลผู้ประทุษร้ายตนเอง และสามารถให้อภัยทานแก่สัตว์ที่เกิดมาร่วมโลกได้ การให้อภัยเป็นการประพฤตินิยมอันประกอบไปด้วยเมตตาจิตเป็นบ่อเกิดแห่งบุญกุศลและเป็นจริยธรรมอันดีงาม เป็นหลักการที่มีอยู่ตามคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ให้โอกาสผู้ที่กระทำความผิดที่รู้สำนึกว่าได้กระทำความผิดไปแล้วขอรับการอภัยโทษหรือขอขมาโทษ

การให้อภัยตรงกันข้ามกับการจองเวร ในขณะที่การจองเวรก่อความรุ่มร้อนในใจทำให้เกิดการกระทบกระทั่งหรือความขัดแย้งบานปลายยึดเยื้อที่อาจก่อความเสียหายทั้งในระดับปัจเจกบุคคล สังคม หรือแม้แต่มาระดับโลก แต่การให้อภัยกลับช่วยลดความรุ่มร้อนในใจ ยังความสงบเย็นให้เกิดขึ้น รักษามิตรภาพและความสงบสุขในความสัมพันธ์ของผู้อื่น^{๓๓} การให้ในลักษณะนี้เป็นการสร้างบรรยากาศของการสมานฉันท์ให้เกิดขึ้น โดยการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้แสดงให้เห็นบุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นไม่มีความเกรงกลัว ขลาดกลัว หรือหวาดระแวงต่อการคิด พูดย และการกระทำของเรา^{๓๔} การอภัยโทษหรืออภัยทาน เป็นพุทธสันติวิธีที่จะใช้นามาจัดการกับปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยได้^{๓๕}

๔.๓.๒ หลักพระวินัยที่เกี่ยวกับการให้อภัย

พระวินัยเป็นบทบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดขึ้นเป็นเครื่องมือควบคุมพระสงฆ์ให้สำรวม กาย วาจา และใจ เพื่อให้พระสงฆ์สามารถดำรงความเป็นผู้ทรงศีลอันเป็นผลให้บรรลุเป้าหมายในการปฏิบัติธรรมโดยง่ายและน้อมนำไปให้มวลสาธุชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในการปฏิบัติธรรมตาม ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นธรรมทายาท มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามพุทธธรรมอย่างเคร่งครัดเพื่อ

^{๓๓} สุรพศ ทวีศักดิ์, “อภัยวิธีตามทัศนะของพระพุทธศาสนา”, ว.พุทธศาสนศึกษา, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๐), หน้า ๒๓.

^{๓๔} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, “อภัยทานกับการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมไทย” [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=1199&articlegroup_id=187 [๒๕ ต.ค. ๒๕๕๕].

^{๓๕} กษิรา เทียนส่องใจ, “การศึกษาวิเคราะห์อภัยทานเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓ – ๕.

สืบทอดมรดกธรรม พระสงฆ์จึงจำเป็นต้องอาศัยพระวินัยเป็นแนวทางและปฏิบัติตามให้เคร่งครัดจริงยิ่งมากกว่า การถือศีลของฆราวาส มิฉะนั้นจะไม่สามารถสร้างความเลื่อมใสศรัทธาในหมู่ฆราวาสและประสพอุปสรรคในการสืบทอดพระศาสนา พระวินัยไม่เพียงแต่ช่วยให้พระสงฆ์ดำรงอยู่ได้ในสังคมเท่านั้น แต่ยังปกป้องคุ้มครองสถาบันสงฆ์ให้เผยแพร่พระพุทธศาสนาได้ตลอดไป^{๔๐}

กระบวนการบัญญัติความผิดและโทษในพระวินัย พระพุทธเจ้าทรงมีอำนาจสิทธิขาดแต่เพียงพระองค์เดียวที่จะบัญญัติพระวินัยสิกขาบทใดๆ ขึ้นใช้ การบัญญัติพระวินัยพระพุทธเจ้าจะทรงกระทำก็ต่อเมื่อมีมูลเหตุดังกรณี พระสุทินได้ล่วงละเมิดศีลวัตรที่บรรพชิตควรบำเพ็ญ คือ ได้เสพสัทธิธรรมกับภรรยาเก่าเพราะเห็นใจมารดาและปรารถนาจะตอบแทนบุญคุณให้ท่านมีบุตรสืบวงศ์ตระกูลต่อไปได้เมื่อภรรยาเก่าตั้งครรภ์ คำครหาติเตียนได้แพร่สะพัดออกไป พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องจึงได้โปรดให้ประชุมสงฆ์ สอบสวนพระสุทิน พระสุทินรับว่าจริงแต่มิได้รู้ว่าเป็นการล่วงละเมิดศีลวัตร เพียงทำไปตามคำขอร้องของมารดา พระพุทธเจ้าทรงโปรดให้บัญญัติสิกขาบทข้อแรกว่า พระภิกษุผู้บวชในพระธรรมวินัยนี้ หากล่วงละเมิดประพฤติดิพพหุจรรย์ของบรรพชิตด้วยการเสพเมถุนแล้ว ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นพระภิกษุทันที ต้องพ่ายพ้นจากภาวะเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาและไม่อาจกลับเข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุได้อีกในชีวิตนี้^{๔๑} ต่อจากนั้น ทุกๆครั้งที่มิเหตุ คือ การกระทำของพระภิกษุและภิกษุณีที่กระทบต่อการปฏิบัติธรรมเพื่อความดับทุกข์ของพระภิกษุ พระภิกษุณี และกระทบต่อพรหมจรรย์ คือ ความบริสุทธิ์แห่งพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงบัญญัติสิกขาบทเป็นลำดับมา จนมีสิกขาบท ๒๒๗ ข้อสำหรับพระภิกษุและ ๓๑๑ ข้อสำหรับพระภิกษุณี^{๔๒}

โทษตามพระวินัยบัญญัติมี ๓ สถาน ๑) โทษสถานหนักที่สุดที่ในพระวินัยคือ ปาราชิก ได้แก่ขาดจากการเป็นภิกษุเท่ากับตายจากการเป็นพระภิกษุจะอุปสมบทใหม่ไม่ได้อีกแล้ว โทษปาราชิกเท่ากับโทษประหารนั่นเอง ๒) โทษสถานกลาง คือ สังฆาติเสสในพระวินัย ภิกษุที่ต้องอาบัติสังฆาติเสสจะต้องถูกแยกตัวออกไปจากหมู่สงฆ์หรือไปอยู่กรรมประพฤติวัตรทรมานตนเอง ห้ามคบหาสมาคมกับพระภิกษุอื่นไม่ให้มีสามเณรอุปฐาก เป็นเวลานาน ๖ วัน ๖ คืนและในระยะเวลาที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ในพระวินัยจึงจะพ้นโทษได้เทียบได้

^{๔๐} ภัทรพร สิริกาญจน, “พระวินัยจำเป็นต่อพระสงฆ์เพียงใด”, ว.พ.ส.อ.ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑๗๘ (กันยายน – ตุลาคม, ๒๕๓๗) หน้า ๗ – ๑๒.

^{๔๑} แม่ชีวิมุตติยา (สุภาพรณ ณ บางช้าง), **พระวินัยปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร : หอพระไตรปิฎกนานาชาติ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

^{๔๒} สุภาพรณ ณ บางช้าง, **ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๔๓.

กับโทษจำคุกและ ๓) โทษสถานเบาในพระวินัย ในความผิด ๕ อย่างคือ ถุลลัจจัย ปาจิตติย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏและทูปภาสิต การลงโทษเป็นลักษณะของการประจานตนเองหรือเปิดเผยความจริงกับความผิดของตนเองต่อหน้าภิกษุอื่นก็พ้นโทษได้^{๔๓}

๑. พระวินัยกับการลงโทษ

ประเทศที่มีประชาชนนับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทอย่างแพร่หลาย ได้แก่ ประเทศไทย ประเทศพม่า และประเทศศรีลังกานั้น คณะสงฆ์ไทยได้เชื่อว่าเป็นความสำคัญกับพระวินัยมากที่สุดและพุทธศาสนิกชนชาวไทยให้ความเคารพนับถือและศรัทธาพระสงฆ์ที่ตรงที่ท่านเคร่งครัดในพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ หากพระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติรุ่มร่ามขาดความสำรวมหรือฝ่าฝืนพระธรรมวินัยในลักษณะต่างๆ ก็มักถูกชาวบ้านวิพากษ์วิจารณ์ในความเสื่อมเสียอยู่เสมอ โดยเหตุที่ชาวพุทธทั่วไปวัดความเป็นพระสงฆ์ด้วยพระวินัยและถือว่าความเจริญหรือความเสื่อมของพระพุทธศาสนาอยู่ที่ความประพฤติของพระสงฆ์จึงเป็นเรื่องที่น่าพิจารณาว่า พระวินัยมีความสำคัญอย่างไรและเหตุใดพระสงฆ์จึงจำเป็นต้องรักษาพระวินัยให้เคร่งครัด^{๔๔}

พระวินัย คือ สิกขาบทและวัตรปฏิบัติต่างๆ ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ดีแล้ว มีคุณค่าต่อชีวิตของบรรพชิตและต่อพรหมจรรย์ คือ ความหมดจดและความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ๓ ประการ คือ

- ๑) เป็นศาสนพรหมจรรย์ เป็นคำสอนอันบริสุทธิ์
- ๒) เป็นอาทิพรหมจรรย์ เป็นเบื้องต้นของการประพฤติปฏิบัติอันประเสริฐดีงาม
- ๓) เป็นมรรคพรหมจรรย์ เป็นทางปฏิบัติเพื่อความพ้นจากความทุกข์

พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการพิจารณาว่า การกระทำใดถูกต้องตามหลักธรรมวินัยหรือไม่ไว้ ๘ ประการ คือ ต้องเป็นไปเพื่อความคลายกำหนด, ความหมดเครื่องผูกมัด, ความไม่สะสม, ความมักน้อย, ความสันโดษ, ความสงัด, การประกอบความเพียรและการเลี้ยงง่าย

๒. คุณค่าและความสำคัญของพระวินัย

๑) พระวินัยเป็นเครื่องมือควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์

พระวินัยเกิดขึ้นเพราะความบกพร่องในการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์เองเพราะพระพุทธเจ้าไม่มีพระประสงค์จะเผด็จการหรือกดขี่พระสงฆ์ไว้ในอำนาจแต่ฝ่ายเดียว จะเห็นได้ว่าเมื่อมีพระสงฆ์สาวกปรากฏขึ้นในโลก พระองค์ก็ได้ทรงบัญญัติพระวินัยเป็นสิกขาบทขึ้นควบคุม

^{๔๓} อำนวย ชัยโยธา, “กระบวนการต้องโทษในประมวลกฎหมายอาญากับในวินัยสงฆ์ : การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ”, รายงานการวิจัย, หน้า ๔.

^{๔๔} ภักทพร สิริกาญจน, “พระวินัยจำเป็นต่อพระสงฆ์เพียงใด”, ว.พ.ส.ด. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑๗๕ (กันยายน – ตุลาคม, ๒๕๓๕), หน้า ๗.

พระสงฆ์ไว้ล่วงหน้า แต่ทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นตามหลังเหตุการณ์ที่ไม่เหมาะสมจากการกระทำของพระสงฆ์ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา ในพระไตรปิฎกก็มีข้อความปรากฏว่า พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทและประมวลพระวินัยตามคำทูลขอของพระสาวก โดยทรงแสดงเหตุผลว่า トラบใดที่ยังไม่มีเรื่องราวมัวหมองเกิดขึ้นในหมู่พระสงฆ์ พระองค์ก็ยังไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท แต่ถ้าหมู่สงฆ์ขยายตัวกว้างขวางออกไปมีลาภสักการะมากจนเกิดข้อมัวหมองขึ้น พระองค์ก็จะทรงบัญญัติสิกขาบทเป็นแนวปฏิบัติ^{๔๕} และเหตุการณ์ที่ทำให้พระพุทธเจ้าต้องทรงบัญญัติสิกขาบทและก่อตั้งพระวินัยขึ้นเป็นครั้งแรกได้แก่ การเสพเมถุนของพระสุทินกับภรรยาเก่าถึง ๓ ครั้ง จนนางตั้งครรภ์ทั้งนี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงเหตุผลว่า การเสพเมถุนเป็นเรื่องของชาวบ้านไม่ใช่เรื่องของบรรพชิตไม่ทำให้คนนอกพระศาสนาหันมาเลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนาและไม่ทำให้ผู้ที่เลื่อมใสพระพุทธศาสนาอยู่แล้วเกิดความเลื่อมใสศรัทธามากขึ้น จึงเป็นสิ่งที่บรรพชิตไม่ควรกระทำ^{๔๖} พระสงฆ์ผู้เสพเมถุนต้องถูกปรับอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นพระภิกษุสงฆ์ทันที ในสังคมไทยให้ความสำคัญกับพระวินัยและมองพระสงฆ์เป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ทำให้เกิดความคาดหวังในวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์เป็นพิเศษ การเสพเมถุนของพระสงฆ์จึงเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยรับไม่ได้ กล่าวได้ว่าบทบัญญัติพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดขึ้นเป็นเครื่องควบคุมพระสงฆ์ให้สำรวมกาย วาจา และใจ เพื่อให้พระสงฆ์สามารถดำรงความเป็นผู้ทรงศีล อันเป็นผลให้บรรลุเป้าหมายในการปฏิบัติธรรมโดยง่ายและน้อมนำไปให้ฆราวาสเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในการปฏิบัติธรรมตามพระสงฆ์จึงจำเป็นต้องอาศัยพระวินัยเป็นแนวทางและปฏิบัติตามให้เคร่งครัดจริงจึงมากกว่าการถือศีลของฆราวาส

๒) พระวินัยช่วยปกป้องคุ้มครองสถาบันสงฆ์

ในปัจจุบันพระสงฆ์อยู่รวมในชุมชนใกล้ชิดกับฆราวาสมากกว่าในสมัยโบราณ การรักษาศีลรักษาวินัยจึงเป็นเรื่องจำเป็นมากขึ้นเพื่อความมั่นคงของสถาบันสงฆ์และของพระศาสนาโดยรวม ในการติดต่อสัมพันธ์กับฆราวาสนั้นพุทธธรรมในพระไตรปิฎกได้แสดงแนวทางไว้ดังนี้

๑. พระสงฆ์ไม่ควรคลุกคลีกับฆราวาสจนขาดความเป็นสมณะ มีความสุขความทุกข์ร่วมไปกับฆราวาส ฆราวาสมีความสุขก็สุขด้วย มีทุกข์ก็ทุกข์ด้วย ทำให้เกิดผลเสียแก่ทั้งสองฝ่าย คือ

^{๔๕} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, พระวินัยปิฎก มหาวีถังค์ ปฐมภาค, “พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง” เล่มที่ ๒๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๑๕), หน้า ๑๓ – ๑๔.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖ – ๓๑.

พระสงฆ์เองก็ปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ของตนไม่ได้ ฆราวาสก็ไม่ได้ประโยชน์จากพระสงฆ์ และพึ่งพาพระสงฆ์เพื่อความพ้นทุกข์ไม่ได้^{๔๗}

๒. พระสงฆ์ควรแก้กมลฆราวาส แต่ไม่ฝืนประเพณีของชาวบ้านหรือรบกวนวาทกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านตัวอย่างเช่น เมื่อประชาชนเชื่อว่ามีเทวดาอาศัยอยู่พระภิกษุก็ไม่ควรตัดต้นไม้ขึ้นอันเป็นการฝืนความรู้สึกของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านไม่พอใจและไม่เป็นมิตรด้วยอันทำให้เสียความสัมพันธ์ที่ดีงามต่อกันและปิดกั้นโอกาสในการเผยพุทธธรรม^{๔๘}

ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนฆราวาสในปัจจุบันทำให้พระสงฆ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับฆราวาสในเรื่องต่างๆเช่น เรื่องการเมือง การพัฒนาสังคม การศึกษาและอื่นๆ บางครั้งพระสงฆ์ได้เข้าร่วมต่อสู้เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่ชาวบ้านอันทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์หลายด้าน การรักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัดจะช่วยปกป้องสถาบันสงฆ์จากปัญหาดังกล่าวได้

๓. การดำเนินการแก้ปัญหาเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่กระทำผิดพระวินัย

หลักการตัดสินพระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงวางหลักตัดสินว่า การกระทำใดถูกต้องตามหลักธรรมวินัยหรือไม่ ๘ ประการ คือ เป็นไปเพื่อคลายกำหนด,ความหมดเครื่องผูกมัด,ความไม่สะสม,ความมกน้อย,ความสันโดษ,ความสงัด,การประกอบความเพียรและความเรียบง่าย^{๔๙} และตรัสแก่พระอุบาลีว่า ธรรมวินัยของพระศาสดามีลักษณะ ๑๖ ประการ คือ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย,ความคลายกำหนด,ความพ้นทุกข์,ความสงบ,ความอยู่หนึ่ง,ความตรัสรู้และนิพพาน^{๕๐}

ความผิดและโทษตามพระวินัยบัญญัติ มหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์ ได้แบ่งหมวดเนื้อหาตามความหนักเบาของความผิดที่กำหนดในสิกขาบทวัตรปฏิบัติและวิธีระงับปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์รวม ๘ หมวด คือ

(๑) ปาราชิก แปลว่า ฟ่าย เป็นชื่ออาบัติหนักที่เรียกว่าครุบาติ

(๒) สังฆาทิเสส แปลว่า เกี่ยวข้องกับสงฆ์ตั้งแต่เบื้องต้นถึงที่สุด เป็นชื่ออาบัติหนักที่แก้ไขได้ โดยการอยู่กรรม เรียกว่า การอยู่ปริวาสกรรม เมื่ออยู่ครบแล้วจักอยู่ต่ออีก ๖ ราตรี แล้วจึง

^{๔๗} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๖๓๖ – ๖๓๗.

^{๔๘} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **มหาวิภังค์ ทุติยภาค ภูตคามวัคค์**, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ ๒, หน้า ๔๒๐ – ๔๒๑.

^{๔๙} แม่ชีวิมุตติยา (สุภาพรรณ ณ บางช้าง), **พระวินัยปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร : หอพระไตรปิฎก นานาชาติ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๘ – ๑๒๙.

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๙.

แจ้งขอกลับเข้าหมู่สงฆ์ คณะสงฆ์ตั้งแต่ ๒๐ รูปขึ้นไปทำสังฆกรรมสวดรับการกลับเข้าหมู่แล้วจึงจะเชื่อว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

(๓) อนียต แปลว่าไม่แน่นอน

(๔) นิสสัคคิยาปาจิตติย นิสสัคคิย แปลว่า ขวางไป ปาจิตติย แปลว่าการทำ (กุศล) ให้ตกไป

(๕) ปาจิตติย เป็นอาบัติเบา เมื่อพระภิกษุล่วงละเมิดแล้วต้องแสดงอาบัติ คือ บอกความล่วงละเมิดนั้นกับภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

(๖) ปาฏิเทศนียะ แปลว่า พึงแสดงคืน

(๗) เสขยวัตร แปลว่า ข้อประพฤติกปฏิบัติ

(๘) อธิกรณสมณะ แปลว่า สงบได้ด้วยการดำเนินการอันยิ่ง

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า การกระทำผิดพระธรรมวินัยต้องแก้ปัญหาดังนี้ด้วยวิธีการตามพระธรรมวินัย คือใช้อธิกรณสมณะวิธี ซึ่งมีหลักการและเหตุผลที่สำคัญ เพื่อให้การบริหารปกครองคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงามและเอื้ออำนวยให้สมาชิกในสังฆมสามารถที่จะปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของพระธรรมวินัยได้และเพื่อเป็นการชำระอธิกรณ์ต่างๆ อันเป็นเหตุจะนำมาซึ่งความวุ่นวายแตกแยกในคณะสงฆ์ เช่น การต้องอาบัติ ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขให้ยุติโดยเร็วมิฉะนั้นจะก่อให้เกิดความแตกแยก จะเห็นได้ว่าการแก้ไขปัญหายภายในคณะสงฆ์มีเหตุผลเพื่อทำเรื่องที่ควรทำให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยและเพื่อสร้างความยุติธรรมให้กับสังฆมทั้งในด้านการไต่สวนและการลงโทษให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของพระวินัยที่ต้องการลงโทษคนผิดและรักษาคนดีหรือพยายามที่จะให้โอกาสกับคนกระทำผิดที่สำนึกผิดแล้วกลับเข้าคืนสู่สังฆมสงฆ์

๔. การพ้นโทษตามความผิดในพระวินัย

อาบัติสังฆาทิเสสเป็นอาบัติร้ายแรงรองลงมาจากปาราชิก ในสิกขาบท ๑๓ ข้อของสังฆาทิเสส มีข้อหนึ่งคือการขู่งสงฆ์ให้แตกแยกกันที่เรียกว่าสังฆเภท ในคัมภีร์มหาวรรคพระวินัยปิฎก ได้กล่าวถึงเหตุแห่งความแตกแยกในพระพุทธศาสนา ๑๘ ประการ เช่น แสดงธรรมว่าเป็นธรรม, แสดงธรรมว่าเป็นอธรรม, แสดงสิ่งมิใช่วินัยว่าเป็นวินัย, แสดงวินัยว่ามิใช่วินัย เป็นต้น^{๕๐} ด้วยเหตุนี้ท่านจึงแสดงว่า การที่พระภิกษุสงฆ์แสดงธรรมและวินัยผิดไปจากธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าเป็นการประพฤติดิฉันในสิกขาบทสังฆาทิเสส ต้องตกมหาตาปนนรก

สังฆาทิเสสแปลว่า เกี่ยวข้องกับสงฆ์ตั้งแต่เบื้องต้นถึงที่สุดเป็นชื่ออาบัติหนักที่แก้ไขได้ โดยการอยู่กรรมแยกตัวออกจากสงฆ์ตามจำนวนวันที่กำหนด เมื่อครบกำหนดแล้ว ต้องมีสงฆ์

^{๕๐} แม่ชีวิมุตติยา (สุภาพรรณ ณ บางช้าง), พระวินัยปิฎก, หน้า ๕๓.

รับรองเรียกเข้าห่ม พระภิกษุเมื่อล่วงละเมิดแล้ว ต้องแจ้งแก่สงฆ์ สงฆ์จะกำหนดจำนวนวันที่พระภิกษุนั้นต้องแยกไปอยู่ประพฤติปฏิบัติภายในบริเวณ เรียกว่าการอยู่ปริวาสกรรม เมื่ออยู่ครบแล้วจักอยู่ต่ออีก ๖ ราตรี แล้วจึงแจ้งขอกลับเข้าห่มสงฆ์ คณะสงฆ์ตั้งแต่ ๒๐ รูปขึ้นไปสวดรับการกลับเข้าห่มแล้ว จึงจะถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์^{๕๒} โทษในทางพระพุทธศาสนา ในพระวินัยบัญญัติเรียกว่าศีลของพระ ๒๒๗ ลิกขาบท ปาราชิก มีความผิดร้ายแรงที่ไม่สามารถให้อภัยได้ต้องขาดจากความเป็นพระทันที ส่วนอาบัติอื่นๆนอกจากปาราชิก สังฆาทิเสสเป็นอาบัตินักที่สามรถแสดงคืนได้ด้วย การยอมรับผิดต่อหน้าภิกษุอื่น วิธีการลงโทษและการขอระงับโทษเป็นพุทธบัญญัติที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ในพระธรรมวินัยโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง ทรงแยกประเภทความหนักเบาของโทษโดยความมุ่งหมายของพระวินัยไว้เพื่อเป็นเครื่องมือควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์และปกป้องคุ้มครองสถาบันสงฆ์ ปาราชิกจะให้อภัยไม่ได้เลยแต่จะต่างจากโทษประหารชีวิตซึ่งไม่ได้ถึงแก่ชีวิตในความเป็นจริงเพียงแต่ไม่สามารถประพฤติปฏิบัติธรรมในฐานะสงฆ์เท่านั้นเอง เป็นโทษทางวินัยไม่ใช่โทษทางอาญานับว่าพระพุทธองค์ได้ทรงวางหลักเกณฑ์ในการให้อภัยแก่ผู้กระทำความผิดและสำนึกในการกระทำของตนเองให้สามารถกลับคืนเข้าสู่สังคมของตนได้ หากไม่ขัดกับหลักการและความมุ่งหมายขององค์กร การยอมรับผิดจึงเป็นเหตุผลสำคัญต่อการให้อภัยตามพระวินัย

๕. กรณีตัวอย่างการให้อภัยในพระพุทธศาสนา

องคุลิมาล เป็นเรื่องพุทธชาดกที่กล่าวถึง บุรุษผู้ถูก โชคชะตาพลิกผันจากคนดีกลายเป็นมหาโจรที่ประชาชนเกรงกลัวและโยงโยความเกี่ยวเนื่องถึงพระพุทธเจ้า^{๕๓} โดยธาตุแท้แล้วองคุลิมาล มีจิตใจอ่อนโยน อ่อนไหวและมีเมตตา จากที่มีนิสัยคิดตั้งแต่ต้นจะเห็นได้ว่าเมื่อต้องเป็นมหาโจรฆ่าคนอย่างโหดเหี้ยม ความเป็นคนหัวอ่อน เชื้อคนง่าย คือโทษอย่างมหันต์นั่นคือเรื่องราวขององคุลิมาล ก็เล็ดต้นหาของมนุษย์ ทำลายล้างคนดีๆ ให้กลายเป็นคนชั่วได้ นี่คือข้อคิดอีกประการหนึ่ง แต่ในที่สุดความดีคืออินริ่นครเมื่อองคุลิมาลได้พบพระพุทธเจ้า เมื่อได้สนทนาและฟังคำสั่งสอนที่ถูกต้องของพระศาสดาเพียงเล็กน้อย องคุลิมาลก็ตาสว่างยอมรับกรรมที่ตนได้กระทำทั้งหมด จะเห็นได้ว่าองคุลิมาลยังมีบุญเกื้อหนุน สมเด็จพระทศพลญาณทอดพระเนตรเห็นมหาโจรองคุลิมาล ผู้มีบารมีแก่กล้าไถ่การบรรลุลุทธรรมาแต่หนหลัง ทรงทราบจริตอันเป็นปัจจัยเพื่ออริยมรรคของมหา

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

^{๕๓} พงษ์อนันต์ สรรพานิช, องคุลิมาล โจราโสดาบัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ภาคกลาง เขต ๑, ๒๕๒๔), หน้า คำนำ.

โจรนั้นว่า วันรุ่งขึ้นมหาโจรกำลังก้าวลงสู่ อนันตริยกรรม เวลาและสถานที่ฆาตกรมาถึง ถ้าหากไม่รีบเสด็จออกไปโปรดประจานธรรมเสียก่อน^{๔๔}

ฉะนั้น องค์ลีลามได้รับพระมหากรุณาจากพระพุทธเจ้าทรงมีเมตตา ให้อภัยต่อการกระทำที่ผ่านมาเนื่องจากเห็นว่าไม่ได้ทำชั่วโดยสันดานเป็นการหลงผิดที่ต้องกระทำผิดมาคนจำนวนมากและพยายามทำร้ายพระองค์ เสด็จมาโปรดแสดงธรรมโอวาทและได้อุปสมบทให้เป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาฝึกอบรมธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด จนกระทั่งองค์ลีลามผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดได้บรรลอรหัตผลเป็นพระอรหันต์ จึงเป็นอภัยทานและการให้อภัย

นอกจากนั้นพระองค์ยังได้ทรงให้อภัยทานพระเจ้าอชาตศัตรู โอรสพระเจ้าพิมพิสาร ที่มาเฝ้าพระองค์ ณ วัดอัมพวันใกล้กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ความผิดของพระเจ้าอชาตศตรูมีหลายเรื่องที่สำคัญคือ โทษปิตุฆาตเพราะปรารถนาราชบัลลังก์ของพระเจ้าพิมพิสารที่หลงเชื่อพระเทวทัต จึงจับพระบิดาขังจนสิ้นพระชนม์ ยิ่งกว่านั้นยังให้การสนับสนุนพระเทวทัตในความพยายามจะลอบสังหารพระพุทธองค์ด้วยการส่งทหารธนูใช้ธนูอาบยาพิษลอบประทุษร้ายพระพุทธเจ้า โทษของพระเจ้าอชาตศตรูจึงร้ายแรงเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระเจ้าอชาตศตรูขอประทานอภัยโทษ พระพุทธเจ้าก็ตรัสประทานอภัยให้ด้วยพระเมตตา พระเทวทัตเข้าไปเฝ้าอชาตศตรูขอมารขอให้ส่งใช้ราชบุรุษปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า ลำดับนั้นราชบุรุษพบพระพุทธเจ้าแล้วสารภาพผิดต่อพระองค์ว่า“พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้าได้กระทำความผิด เพราะความโง่เขลา เมาปัญญา ที่มีจิตคิดประทุษร้าย คิดจะปลงพระชนม์ จึงเข้ามาที่นี่ ขอพระองค์โปรด ประทานอภัยโทษแก่ข้าพระพุทธเจ้า เพื่อสำรวมต่อไปเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เอาเถิด การที่ท่านได้ทำความผิดเพราะความโง่เขลา เมาปัญญา ที่มีจิตคิดประทุษร้ายคิดจะปลงพระชนม์จึงเข้ามาที่นี่ เพราะเหตุที่ท่านเห็นความผิดเป็นความผิดแล้วแก้ไขให้ถูกต้อง ข้อนั้นเรายอมรับ เพราะการที่บุคคล เห็นความผิดเป็นความผิดแล้วแก้ไขให้ถูกต้อง และสำรวมต่อไป นี่เป็นความเจริญในวินัย ของพระอริยะ” จากนั้นทรงแสดงอนุปพพิคา คือ ทรงประกาศ ทานกถา(เรื่องทาน) สีลกถา(เรื่องศีล) ฯลฯ^{๔๕}

๔.๓.๓ คุณค่าของการให้อภัย

๑. การให้อภัยเป็นการพัฒนาจิตใจ

มนุษย์ประกอบด้วยกายกับจิต จิตคือส่วนที่รู้ รู้สึกสุขทุกข์ ชอบไม่ชอบ จำได้หมายรู้ คิด มีเจตนา และบงการให้ร่างกายทำตามความปรารถนาของจิต จิตจึงมีอำนาจเหนือกาย กายเป็นวัตถุ

^{๔๔} เสถียร พันธรังสี, “บัณฑิตมหาวิทยาลัยดักกิลลา : มหาโจรองค์ลีลาม”, ว.ไทย, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓๕ (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๓๒) : ๔๑ – ๕๑.

^{๔๕} วิ.ฐ.(ไทย) ๗/๓๔๐/๑๒๒-๑๒๔

หรือรูป จิตไม่ใช่วัตถุเป็นนาม กายที่ไม่มีจิตก็ทำอะไรไม่ได้ ขณะเดียวกันถ้าร่างกายแตกดับจิตก็ตั้งอยู่ไม่ได้ เรียกว่าสภาพซึ่งอาศัยกันและกัน เป็นกายจิตตาสมาสัย แต่จิตมีอำนาจเหนือกาย ดังที่ว่า จิตเป็นใหญ่ ผลของจิตทั้งต่อตัวเอง ต่อสังคมและต่อสิ่งแวดล้อมนั้นคือทั้งหมดทีเดียว วิทยาศาสตร์ในรอบ ๔๐๐ ปีที่ผ่านมาไม่สนใจจิต เพราะจับต้องและวัดไม่ได้แม่นยำ แท้ที่จริงทุกคนควรสนใจเรื่องจิต รู้จิตของตัวเองและพัฒนาจิต จิตที่พัฒนามีค่ายิ่งกว่าสิ่งใดๆ^{๕๖}

๒. การให้อภัยเป็นจุดเริ่มต้นใหม่ของมิตรภาพที่ยั่งยืน

มิตรภาพเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่หล่อเลี้ยงมนุษย์ในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขและสามารถทำงานหรือดำเนินกิจการต่างๆ ในทิศทางที่สร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนในสังคมทำให้สัมพันธภาพได้ถูกทำลายลงไป การที่บุคคลจะกลับมามีความสัมพันธ์อันดีต่อกันได้อีกครั้งเป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนาและมนุษย์มีความสามารถที่จะทำได้ ฉะนั้นการให้อภัยจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการที่จะรักษาความสัมพันธ์อันดีต่อกันไว้ และเป็นสิ่งที่จะช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่ได้ถูกทำลายลงไปให้กลับมามีความสัมพันธ์อันดีต่อกันใหม่

๓. การให้อภัยเป็นการสร้างมหากุศล

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงอภัยทานนี้ว่าเป็นการให้ “มหาทาน”^{๕๗} หรือทานที่ยิ่งใหญ่ และผลที่ได้รับเป็นห้วงบุญห้วงกุศล นำสุขมาให้ให้อารมณ์อันเลิศมีสุขเป็นผล เป็นไปเพื่อสวรรค์ ย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข

๔. การให้อภัยเป็นการยุติผลกระทบข้ามชาติ

ทุกชีวิตล้วนมีภัย ภัยของชีวิตอาจเกิดขึ้นได้ทุกเสี้ยววินาที ภัยที่เกิดจากภายนอกไม่ร้ายแรงเท่ากับภายใน มนุษย์อื่นที่ทำลายเรา ทำได้เพียงขณะหนึ่ง แต่จิตใจไม่ให้อภัย อาฆาต พยาบาทผูกแหว จะทำลายเราข้ามภพชาติ จากตัวอย่างการจองเวรของนางจิณฺจมาณวิกาปริพาชก รับจ้างพวกเดียรถีย์เพื่อทำลายพระพุทธศาสนาโดยวิธีการสกปรกโสมม คือใส่ร้ายป้ายสีพระพุทธองค์ในเรื่องชั่วร้ายต่างๆ ในชาติก่อนผูกความอาฆาตแค้นต่อพระพุทธเจ้ากรรมนั้นได้ส่งผลข้ามภพชาติเป็นตัวอย่างของการไม่ให้อภัยโทษ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การให้อภัยจึงมีคุณค่าและความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อวิถีการดำเนินชีวิตและการดำรงอยู่ของมนุษย์ในหลายมิติด้วยกันเป็นการพัฒนาจิตใจ ลดความมีตัวตนหรือความเห็นแก่ตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ทานไม่เบียดเบียน มีการรักษาศีล ทำจิตให้สงบ เรียนรู้การเข้าถึงความจริงของ

^{๕๖} ประเวศ วะสี, บรรณาธิการ, **ธรรมชาติของสรรพสิ่ง : การเข้าถึงความจริงทั้งหมด**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี – สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๗), หน้า ๔๑.

^{๕๗} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๕/๓๐๐.

ธรรมชาติคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทำให้หลุดพ้นจากการยึดมั่นถือมั่นในตัวตนหรือธรรมชาติ สามารถดำเนินกิจการต่างๆ ในทิศทางที่สร้างสรรค์ได้มากยิ่งขึ้น การให้อภัยโทษจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งใน การที่จะรักษาความสัมพันธ์อันดีต่อกันไว้และเป็นสิ่งที่จะช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่ได้ถูกทำลายลงไป ให้กลับมามีความสัมพันธ์อันดีต่อกันใหม่ ที่สำคัญ การให้อภัยเป็นการยุติผลกระทบข้ามภพข้ามชาติ การไม่ให้อภัย อาฆาตพยาบาทผูกแหวจะทำลายเราข้ามภพข้ามชาติ

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการอภัยโทษในพระพุทธศาสนา

สังคมไทยเรามีคำสอนในพระพุทธศาสนาสอนให้เรา รู้จักกลดทิฐิและกิเลสต่างๆ โดยให้ รู้จักให้อภัยต่อกัน การให้อภัยกันตรงกันข้ามกับการจองแวง ที่ก่อความรู้รื้อนในใจ ทำให้เกิดการ กระทบกระแทกหรือความขัดแย้งบานปลาย ยึดเชื้อ ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายทั้งในระดับปัจเจก บุคคล สังคมหรือแม้แต่มติระดับโลก การให้อภัยจะยังความสงบร่มเย็นให้เกิดขึ้น รักษามิตรภาพและ ความสัมพันธ์ของผู้คน สังคมและโลก คำว่า “อภัยทาน” หรือการให้อภัยเป็นการประพาศิธรรมอัน ประกอบไปด้วยเมตตาจิตเป็นบ่อเกิดแห่งบุญและเป็นจริง เป็นธรรมอันดีงาม เป็นหลักธรรมที่มีอยู่ ตามคำสอนในพระพุทธศาสนา การให้อภัยทานหรือให้อภัยโทษเป็นหลักธรรมที่จะนำมาช่วย แก้ปัญหาบ้านเมืองเรากำลังเผชิญกับความยุ่งยากของปัญหาความแตกแยกทางความคิดและปัญหา ความขัดแย้งอื่นๆ ในสังคมไทยได้

อภัยทานตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึง การให้ความไม่มีภัย ซึ่งมีปรากฏอยู่ใน พระไตรปิฎก ว่าเป็นมหายาน ๕ ประการ ก็คือ ศีล ๕ นั้นเอง นอกจากอภัยทานเป็นการให้ที่เป็น มหายานซึ่งเป็นการสร้างบารมีขั้นสูงแล้ว อภัยทานยังมีคุณค่าและความสำคัญในด้านอื่น ๆ อีก หลายประการ แต่ที่สำคัญที่สุดคือ อภัยทานเป็นการพัฒนาจิตใจที่เป็นลักษณะแห่งความก้าวหน้า ของมนุษย์ เป็นการพัฒนาชีวิตที่มีความสำคัญยิ่ง ซึ่งจะสอดคล้องกับบทสรุปของการสัมภาษณ์ผู้ที่ เกี่ยวข้องทั้ง ๓ กลุ่ม คือหลักเกณฑ์ของพุทธศาสนาก็ให้เราละเว้นความชั่วทุกอย่าง การอภัยโทษก็ เป็นหลักการทางพุทธศาสนา การให้อภัยก็เป็นการทำความดีอย่างหนึ่ง การอภัยโทษเป็นการทำ จิตใจให้ผ่องใส ในทางพุทธศาสนานั้นจะยึดหลักกฎแห่งกรรมเป็นหลัก กรรมนั้นไม่มีอายุความ แต่การกระทำผิดทางกฎหมายมีอายุความแน่นอนและชัดเจน เกี่ยวข้องกันในเรื่องของเมตตาธรรม คือ การไม่จองแวงกัน ไม่ผูกอาฆาตกัน ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า อภัยทานกับการอภัยโทษจะมี ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาตลอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นหลักสำคัญที่จะทำให้เรา อยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข เป็นการละทิ้งสิ่งชุนข้องหมองใจ ความบาดหมางระหว่างบุคคล ในทาง พระพุทธศาสนาการให้อภัยเป็นทานอย่างหนึ่ง คือ ทาน ศีล และภาวนา เช่น ศีล ๕ ซึ่งถือเป็น หลักธรรมเบื้องต้นของอภัยทานกับการอภัยโทษ

หลักธรรมที่เกี่ยวกับการอภัยโทษมี ๑) มรรคมืองค์ ๘ ได้ชื่อว่ามีสมาธิปฏิบัติ แปลว่า ทางสายกลางเป็นข้อปฏิบัติอันดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ ดับทุกข์ปลอด ปัญหา ๒) บุญกิริยาวัตถุ ๓ เป็นฐานของการทำบุญ มีทานมัย เป็นต้น ๓) สัต ๕ เป็นข้อปฏิบัติเพื่อ ทำให้เกิดการละเว้นจากการกระทำความชั่วและควบคุมพฤติกรรมให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ๔ ประการ ๔) สังคหวัตถุ ๔ ธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชน ไว้ในสามัคคี จัดเป็นหลักการสงเคราะห์บุคคล ๕) พรหมวิหาร ๔ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อัปมัญญา ๔ แปลว่า ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณหมายถึง เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาที่แผ่ไปในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายอย่างกว้างขวางสม่ำเสมอไม่จำกัดขอบเขต พรหมวิหารมีในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้น ประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ๖) สาราณียธรรม ๖ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกัน ๗) ทศพิธราชธรรมนั้นเป็นธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน คุณสมบัติของนักปกครองที่จะ สามารถปกครองแผ่นดินโดยธรรมและยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชนจนเกิด ความชื่นชมยินดี มี ๑๐ ประการ ๘) จักรวรรดิวัตร ๑๒ วัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ และ ๙) ราช สังคหวัตถุ ๔ หลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง สำหรับหลักธรรมเหล่านี้ล้วนมี พื้นฐานมาจากภายในจิตใจที่มีความเมตตา รู้จักให้ทานโดยเฉพาะการให้อภัยเป็นทานจะนำไปสู่ การอภัยโทษในสังคม หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ล้วนมีความลึกซึ้งและสามารถนำมา ประพฤติปฏิบัติ หรือเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นกับชีวิตประจำวันก็สามารถที่จะนำไปใช้แก้ไขปัญหาได้ รวมถึงสามารถป้องกันการเกิดความขัดแย้งและเหตุที่จะทำให้ได้รับโทษภัยต่างๆ

หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ล้วนมีความลึกซึ้งและสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติ หรือเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นกับชีวิตประจำวันก็สามารถที่จะนำไปใช้แก้ไขปัญหาได้ รวมถึงสามารถ ป้องกันการเกิดความขัดแย้งและเหตุที่จะทำให้ได้รับโทษภัยต่างๆ โดยวิธีการปฏิบัติของอภัยทาน นั้นแบ่งออกได้เป็นทางมโนกรรม ทางจิตรกรรม และทางกายกรรม หลักธรรมอภัยทานพื้นฐาน คือ เรื่องของกรรม กฎแห่งกรรม มีกรรมหนัก กรรมเบา เรื่องอภัยทาน คุณค่าและความสำคัญของ อภัยทาน ๑) เป็นการพัฒนาด้านคุณภาพของจิตเป็นการสร้างพื้นที่ให้อารมณ์ที่เป็นกุศลเจริญออก งามในจิตใจ ออกจากกับดักของความโกรธ จิตจะเบาสบายเป็นอิสระทันทีเท่ากับการพัฒนา คุณภาพของจิต เพราะเป็นการชำระล้างสิ่งเศร้าหมองของจิต ทำให้จิตนั้นบริสุทธิ์ผ่องใส และ เป็นการพัฒนาด้านสมรรถภาพของจิต คือ การมีสติ มีขันติ มีความอดทนทางใจต่อความ กระแทกกระทั้น อุดหนุนต่อความไม่พอใจ หรือความเจ็บใจ ๒) เป็นจุดเริ่มใหม่ของมิตรภาพที่ยั่งยืน คือ มิตรภาพเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่หล่อเลี้ยงมนุษย์ในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ๓) อภัยทานเป็นการสร้างมหากุศล เป็นทานที่ยิ่งใหญ่และผลที่ได้รับเป็นห้วงบุญห้วงกุศล นำสุขมา ให้ ให้อารมณ์อันเลิศมีสุขเป็นผล เรื่องของการเจริญเมตตา มีประโยชน์อย่างมหาศาล แม้เจริญ

เพียงนิดหน่อยก็มีผลมาก และเรื่องอโหสิกรรม กรรมที่เล็กให้ผล ไม่มีผลอีก ได้แก่ กรรมทั้งที่เป็น กุศลและอกุศลที่เล็กให้ผลเหมือนพืชที่ห่มด่างเพาะปลูกไม่ขึ้นอีก สำหรับการเริ่มต้นวิธีการปฏิบัติของอภัยทานนั้น ทางมโนกรรมหรือทางใจนั้นถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่มีความสำคัญที่สุด ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นอภัยทานทางกาย และทางวาจา เพราะการปฏิบัติอภัยทานทางใจนั้นเป็นการเอาชนะใจตัวเอง ที่จะเป็นอิสระออกจากความโกรธ เกลียดอาฆาตเค้น เป็นการทำปฏิบัติที่รื้อถอนและสลัดความยึดมั่นถือมั่นในความคิดของตนเอง ที่เป็นสาเหตุสำคัญอันจะนำไปสู่การเกิดความขัดแย้งขึ้นได้

แนวความคิดและพัฒนาการการอภัยโทษในประเทศไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน

การอภัยโทษของไทยมีแนวคิดมาจากหลักธรรมของการให้อภัยทานเป็นการให้ในลักษณะที่มีใจว่าผู้ทูลขอเป็นมหากุศล พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองประเทศไทยได้ทรงยึดมั่นหลักธรรมพระพุทธศาสนาปฏิบัติทศพิธราชธรรมและบำเพ็ญทศบารมีมาช้านาน มีพระราชอำนาจในการที่จะพระราชทานอภัยโทษแก่พสกนิกรผู้ต้องอาญาแผ่นดินได้ อันเป็นการบำเพ็ญทานบารมีแผ่เมตตาไปยังพสกนิกรของพระองค์

การอภัยโทษในประเทศไทยตามรูปแบบการปกครองแต่ละสมัยมีดังนี้

(๑) รูปแบบของการพระราชทานอภัยโทษในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นรูปแบบการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยตรงกับราษฎร เสมือนพ่อปกครองลูกตามหลักพรหมวิหารธรรมและทศพิธราชธรรม (๒) รูปแบบการพระราชทานอภัยโทษในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นรูปแบบการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์แบบเจ้ากับข้าคือ พระมหากษัตริย์จะมีอำนาจเด็ดขาดเพียงพระองค์เดียวลักษณะของการใช้พระราชอำนาจค่อนข้างแข็งไม่ค่อยมีความยืดหยุ่นแต่ยังคงยึดหลักทศพิธราชธรรม (๓) รูปแบบการพระราชทานอภัยโทษในสมัยกรุงธนบุรีเป็นการใช้พระราชอำนาจแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดของพระมหากษัตริย์เนื่องจากเป็นภาวะสงครามกอบกู้บ้านเมืองและสร้างเมืองใหม่หลังจากว่างเว้นสงครามก็ทรงใช้พระราชอำนาจ ทั้งแบบพ่อปกครองลูก และทศพิธราชธรรมมาใช้ร่วมกัน (๔) รูปแบบการพระราชทานอภัยโทษในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นยุคที่มีการใช้รูปแบบการอภัยโทษตามสมัยกรุงธนบุรีจนกระทั่งถึงในรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ เริ่มมีการปฏิรูปกฎหมายและการศาล ตามพระราชกฤษฎีกา การพระราชทานอภัยโทษต่อมามีเจ้าพนักงานทำหน้าที่ทูลเกล้าถวายฎีกาเพื่อขอพระราชทานอภัยโทษ ต่อพระมหากษัตริย์ หลังจากปีพุทธศักราช ๒๔๓๕ เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจอภัยโทษตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ (๕) รูปแบบการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทยปัจจุบัน (รัชกาลที่ ๙) ใช้รูปแบบหลักเกณฑ์ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค

๗ ว่าด้วยการอภัยโทษ เปลี่ยนโทษหนักเป็นเบาและลดโทษ มีการพระราชทานอภัยโทษเป็น ๓ แบบคือการพระราชอภัยโทษแบบทั่วไปในวโรกาสสำคัญอันเป็นมงคลของบ้านเมือง การพระราชทานอภัยโทษรายบุคคลและการอภัยโทษตามจารีตประเพณี ส่วนพระราชอำนาจในการอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทย มีบทบาทต่อสังคมไทยหรือไม่ อย่างไรนั้น จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้ง ๓ กลุ่ม สรุปได้ดังนี้คือ มีบทบาทต่อสังคมไทยมากตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันและเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์ทรงกระทำสืบเนื่องกันมาตลอด เป็นการแสดงออกถึงความกรุณา เมตตาที่พระองค์มีต่อประชาชน ซึ่งเป็นการให้โอกาสบุคคลที่กระทำความผิด ในการที่จะกลับตัวกลับใจเป็นคนดี เป็นการให้โอกาสผู้กระทำความผิดตามสมควร ให้ได้รับโอกาส ได้รับอิสรภาพทางกายและทางใจ ส่วนมากจะตอบว่า ผลดีมากว่า เพราะการอภัยโทษให้กันนั้นเป็นเรื่องที่ดีอยู่แล้ว หากผู้ได้รับอภัยโทษแล้วได้นำเอาประสบการณ์ดังกล่าวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เกิดผลดี ในเรื่องของงบประมาณของรัฐและเป็นการลดความแออัดในเรือนจำ เป็นการให้โอกาสผู้ต้องโทษ หากผู้กระทำความผิดกลับเนื้อกลับตัวมีการพัฒนาตนเอง ทำให้สถาบันครอบครัวแข็งแรง เพราะผู้ถูกจำคุกเป็นเวลานานจะปรับตัวเข้ากับสังคมได้ยาก และทำให้รัฐไม่ต้องเสียงบประมาณ

คุณค่าและความสำคัญของการอภัยโทษในประเทศไทยปัจจุบันยึดหลัก ๕ ประการ คือ ๑. หลักแห่งความเมตตาธรรมของผู้ปกครองในการพระราชทานอภัยโทษ ๒. หลักแห่งความยุติธรรมโดยใช้พระราชอำนาจในกระบวนการยุติธรรมทางกฎหมาย ๓. หลักแห่งอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา คือ การลงโทษผู้กระทำความผิดให้รู้สึกเจ็บปวดและเกรงกลัวต่อโทษทัณฑ์ ๔. หลักแห่งการบริหารกิจการราชทัณฑ์ เป็นการลดความรู้สึกละแวกของผู้ต้องโทษไม่ให้เป็นปรีภัยต่อสังคมและรู้จักปฏิบัติตนในทางที่ดี ๕. หลักแห่งความมั่นคงของประเทศ เป็นการรักษาความสงบเรียบร้อยและความเป็นธรรมในสังคม ให้ทุกคนสำนึกถึงความสมัครสมานสามัคคี

รูปแบบและแนวความคิดการอภัยโทษในประเทศตะวันตก

รูปแบบและแนวความคิดการอภัยโทษในประเทศตะวันตกนั้นเกิดจากแนวความคิดว่าการอภัยโทษหรือลดโทษเป็นการเปลี่ยนจากโทษหนักเป็นเบาให้ผู้กระทำความผิดสามารถกลับตัวเป็นคนดีได้ก่อนครบกำหนดการลงโทษตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในคำพิพากษา เพื่อเป็นการลดปริมาณผู้ต้องขังและประหยัดงบประมาณของประเทศ การพระราชทานอภัยโทษเป็นวิธีการที่แสดงถึงความเมตตากรุณาของกษัตริย์หรือประมุขของรัฐที่จะใช้อำนาจในการอภัยโทษโดยการยกโทษหรือลดโทษให้แก่ประชาชนในรัฐของตนที่ต้องโทษอันเนื่องมาจากการกระทำผิดต่อกฎหมายอาญาของรัฐ ตามทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไข ฟันฟุผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นทฤษฎีที่รัฐสมัยใหม่นำมาใช้ในการลงโทษผู้กระทำความผิด มีแนวความคิดว่าในการลงโทษผู้กระทำความผิดจะต้องลงโทษโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะทำให้เขาสามารถกลับตัวเป็นพลเมืองดีและให้โอกาสผู้กระทำความผิดได้กลับคืน

เข้าสู่สังคม จึงเห็นได้ว่าแนวความคิดในการให้ความกรุณาแก่ผู้กระทำความผิด ซึ่งรวมถึงหลักกฎหมายในเรื่องการอภัยโทษไม่ใช่หลักการที่มีเหตุผลน้อย อันจะเป็นการทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย หากแต่เป็นเรื่องหลักสำคัญอันเป็นทางออกสู่ความยุติธรรมหากเมื่อกฎหมายถึงทางตัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักการที่มีเหตุผลสูงส่ง หากประสงค์จะเป็นการยกโทษ เปลี่ยนโทษหนักเป็นเบา หรือลดหย่อนผ่อนโทษ แก่นักโทษซึ่งกำลังถูกบังคับโทษตามคำพิพากษาอยู่ ก็จะต้องใช้กฎหมายในลักษณะการอภัยโทษ จึงเห็นว่าการอภัยโทษเป็นมาตรการทางกฎหมายที่ถูกต้อง ชอบธรรม ทั้งนานาอารยะประเทศก็ยึดถือหลักการเหล่านี้อยู่อย่างแพร่หลาย หากจะต่างกันบ้างก็เป็นเพียงข้อปลีกย่อยตามวิวัฒนาการของแต่วัฒนธรรมที่พัฒนามาเป็นกฎหมายของแต่ละสังคม ฉะนั้นในระบบกฎหมายของประเทศต่างๆ จะปรากฏแนวความคิดในการให้ความกรุณา (clemency) แก่ผู้กระทำความผิด โดยยึดหลักของความเมตตากรุณาเหมือนหลักการอภัยโทษในประเทศไทย แนวความคิดที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งมีความหมายกว้างโดยรวมทั้งการอภัยโทษ (pardon) แนวความคิดหลักในการอภัยโทษนั้นคือความเมตตาปราณี และยังนำไปใช้ในกรณีคำพิพากษาที่มีผลบังคับแล้วรุนแรงเกินไป ทฤษฎีนี้จึงได้เสนอแนวทางวิธีการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดไว้หลายวิธีด้วยกัน ซึ่งการอภัยโทษก็เป็นวิธีการหนึ่งของแนวทางดังกล่าวนี้ด้วย

ในต่างประเทศ เช่น ประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา การอภัยโทษให้แก่ผู้กระทำความผิดโดยส่วนมากจะเป็นการอภัยโทษให้แก่ผู้กระทำความผิดเฉพาะรายบุคคล ที่ผู้มีอำนาจในการอภัยโทษจะพิจารณาถึงความเหมาะสมของผู้กระทำความผิดภายหลังจากมีคำพิพากษาลงโทษ เช่น พิจารณาจากความประพฤติในระหว่างที่ถูกคุมขัง, อายุ, ความเจ็บป่วย เป็นต้น ส่วนการอภัยโทษหมู่หรือการอภัยโทษเป็นกลุ่มจะไม่ค่อยเกิดขึ้น

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า การให้อภัยเป็นการพัฒนาจิตใจ มนุษย์มีจิตวิญญาณ คำว่า “มนุษย์” มาจากคำว่าจิตสูง จิตที่เจริญ จิตที่หลุดพ้น เป็นจิตที่เห็นแก่ตัวน้อยในทางพระพุทธศาสนา จิตวิญญาณคือปัญญาหรือความดีจึงเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่แตกต่างจากสัตว์ ความเป็นมนุษย์จึงอยู่ที่การมีมนุษยธรรม พระพุทธศาสนาค้นพบวิถีทางพัฒนาจิตวิญญาณ ซึ่งล้วนมุ่งลดความมีตัวตนหรือความเห็นแก่ตัวประกอบด้วย การอยู่ร่วมกันที่ดี (ศีล) การทำจิตให้สงบ (สมาธิ) และปัญญา การให้อภัยเป็นจุดเริ่มใหม่ของมิตรภาพที่ยั่งยืน เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนในสังคม ทำให้สัมพันธภาพได้ถูกทำลายลงไป การให้อภัยโทษจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการที่จะรักษาความสัมพันธ์อันดีต่อกันไว้และเป็นสิ่งที่จะช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่ได้ถูกทำลายลงไปให้กลับมามีความสัมพันธ์อันดีต่อกันใหม่ การให้อภัยเป็นการสร้างมหากุศล ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงอภัยทานนี้ว่าเป็นการให้ “มหาทาน” หรือ ทานที่ยิ่งใหญ่ หากเมื่อเทียบดูในธรรมทานให้ลึกซึ้งขึ้นไปอีก การให้อภัยนั้นให้ได้ยากยิ่งนัก เช่น การทะเลาะวิวาท ทำให้โกรธแค้น อาฆาตพยาบาท การ

ให้อภัยทานนั้นจะต้องใช้ความอดทนต่อการกระทำของผู้หนึ่งผู้ใดที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดความไม่พอใจ ความผูกโกรธ ความอาฆาตพยาบาท โดยการไม่ได้ตอบไม่ถือโทษโกรธเคือง เป็นลักษณะแห่งการยับยั้ง หักห้ามจิตใจ เพื่อไม่ให้เกิดปฏิกิริยาโต้ตอบหรือการล่วงละเมิดเบียดเบียนชีวิตใดๆ ทั้งทางกาย วาจาและใจ

๔.๔ วิเคราะห์การสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง และผู้เคยต้องโทษที่ได้รับการพระราชทานอภัยโทษ

จากการที่ผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายดังกล่าวอันประกอบด้วยตัวแทนนักวิชาการด้านพุทธศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ นักกฎหมาย ตำรวจ พศติและผู้เคยต้องโทษในเรือนจำกลุ่มละ ๕ ท่านต่างก็มีความคิดเห็นที่สอดคล้องตรงกันกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยในครั้งนี้รวบรวมได้ ๒ ประเด็นใหญ่ ๆ คือ

ประเด็นที่ ๑ การอภัยโทษมีพื้นฐานจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

การอภัยโทษ คือ การลดโทษหรือการยกโทษให้แก่ผู้กระทำความผิด ในทางกฎหมายเป็นศัพท์ที่ใช้กับองค์พระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้พระราชอำนาจอภัยโทษให้กับนักโทษในวาระสำคัญของบ้านเมือง บุคคลกระทำความผิดแล้วถูกลงโทษตามกระบวนการพระวินัยหรือทางกฎหมาย ถ้าได้รับโทษพอสมควรแล้วและผู้นั้นได้ตระหนักถึงผลกระทบที่กระทำไว้^{๕๔} เป็นกระบวนการทางกฎหมาย ที่ทำให้ผู้กระทำความผิดไม่ต้องรับโทษนั้นหรือรับโทษนั้นน้อยลง และต้องสำนึกผิดเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณที่ยกโทษหรือลดโทษให้นักโทษที่ได้รับโทษต่างๆ ส่วนการให้อภัย การเลิกแล้วต่อกัน คือต้องมีจิตใจที่จะให้อภัย ไม่ถือโทษโกรธกัน^{๕๕} เหมือนการอโหสิกรรมแก่ผู้กระทำความผิด ไม่ว่าเขาจะเจตนาหรือไม่เจตนาในการกระทำก็ตามเป็นภาษาพูดของชาวบ้านกัน^{๕๖} จะเห็นได้ว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง ๗ กลุ่มต่างก็ให้ความหมายตรงกันและสอดคล้องกันกับหลักธรรมและความเป็นจริงกับสิ่งที่เห็นและเกิดขึ้นในปัจจุบัน ในสังคมไทยหรือแม้แต่ระดับโลก การให้อภัยจะยังความสงบร่มเย็นให้เกิดขึ้น รักษามิตรภาพและความสัมพันธ์ของผู้คน สังคมและโลก คำว่า “อภัยทาน” และ “การให้อภัย” เป็นการให้อภัยต่อกันเป็นการประพடுத்தธรรมอันประกอบไปด้วยเมตตาจิตเป็นบ่อเกิดแห่งบุญและเป็นจริง เป็นธรรมอันดี

^{๕๔} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.บุรินทร์ ภู่วสุกุล, อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๕๕} สัมภาษณ์ รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน, อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๕๖} สัมภาษณ์ รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน, อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

งาม และเป็นหลักการที่มีอยู่ตามคำสอนในพระพุทธศาสนา อภัยทานกับการอภัยโทษเป็นหลักธรรมที่จะนำมาช่วยแก้ปัญหาบ้านเมืองเรที่กำลังเผชิญกับความยุ่งยากของปัญหาความแตกแยกทางความคิดและปัญหาความขัดแย้งอื่นๆ ในสังคมไทยได้ หากพิจารณาแล้วนักโทษนั้นมีความดี ประพฤติดี ไม่ว่าเฉพาะรายหรือเป็นกลุ่ม การอภัยโทษให้แก่ักโทษ คนนั้นก็เป็นเรื่องที่ดี เป็นการเปิดโอกาสให้เขาได้กลับตัวกลับใจเป็นคนดี ก็เป็นผลดีต่อสังคมในประเทศได้ สังคมไทยเรามีคำสอนในพระพุทธศาสนาสอนให้เรารู้จักลดทอนกิเลสต่างๆ โดยให้รู้จักให้อภัยต่อกัน หลักธรรมที่สำคัญ ทานคือการให้อภัยต่อกัน ทำให้คนเห็นแก่ตัวน้อยลง ซึ่งจัดว่าเป็นมหาทาน เป็นการให้ความปลอดภัย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าอภัยทานมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างยิ่งกับการอภัยโทษ ในทางสังคมและทางกฎหมาย การอภัยโทษก็มาจากหลักการทางพุทธศาสนา การให้อภัยก็เป็นการทำความดี เป็นการทำความใจให้ผ่องใส ในทางพระพุทธศาสนานั้นจะยึดหลักกฎแห่งกรรมเป็นหลักเกี่ยวข้องกับในเรื่องของเมตตากรุณา การอภัยโทษจึงมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาตลอดเวลา เช่น คีต ๕ ถือเป็นหลักธรรมเบื้องต้นในการอภัยโทษ กรรมนั้นไม่มีอายุความ แต่การกระทำผิดทางกฎหมายมีอายุความแน่นอนและชัดเจน^{๖๑} เป็นหลักสำคัญที่จะทำให้เราอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข เป็นการละทิ้งสิ่งชุ่นข้องหมองใจ ความบาดหมางระหว่างบุคคล ส่วนการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการให้อภัยในสังคมไทย จะไม่ต่างจากการอภัยโทษตามกฎหมายมากนัก คือ ส่วนที่ไม่ต่าง เพราะทางพุทธศาสนาเป็นเรื่องของจิตใจก็เน้นให้คนกลับตัวกลับใจ ในทางกฎหมายก็เน้นให้คนกลับตัวกลับใจเช่นเดียวกัน^{๖๒} กฎหมายก็มาจากบทบัญญัติของพระพุทธศาสนา สอนให้อภัยซึ่งกันและกัน กฎหมายก็มาจากศาสนา สิ่งใดที่ผิด กฎหมายก็จะผิดศีลธรรมเช่นกัน^{๖๓} พุทธศาสนาก็เป็นเหมือนกฎหมายทางสังคมได้เช่นกัน เพราะตามหลักพระพุทธศาสนาและหลักกฎหมายต่างก็ให้อภัยทานหรืออภัยโทษกัน ก็ใช้หลักเมตตากรุณเช่นกัน ส่วนที่ต่างกัน ทางกฎหมายต้องมีรูปแบบ มีกฎระเบียบต่างๆ ชัดเจนกว่า เรื่องการลงโทษก็มีผลบังคับ^{๖๔} องค์ประกอบต่างๆทางกฎหมายก็เน้นให้คนกลับตัวกลับใจเช่นเดียวกัน แต่ในกรณี

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุชนากร) รศ.ดร.,อาจารย์บรรยายประจำวิชาสัมมนาพระพุทธศาสนากับสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

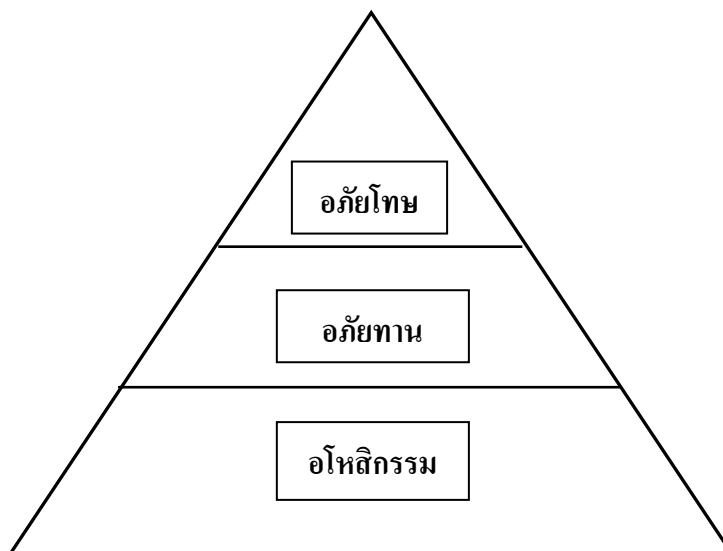
^{๖๒} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.พุทธรักษ์ ปรานนอก,อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๖๓} สัมภาษณ์ รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน,อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๖๔} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.พุทธรักษ์ ปรานนอก, อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

บางอย่างให้อภัยกันไม่ได้ ต้องว่าไปตามกฎหมายที่ระบุไว้ในทางกฎหมายก็เน้นการอยู่ร่วมกัน^{๖๕} ดังนั้น หากบุคคลนั้นกระทำผิดไป แต่ถ้ามีการอภัยโทษให้กับบุคคลที่รู้สำนึกก็จะเป็นเรื่องดี เป็นการลดค่าใช้จ่ายของรัฐบาล ลดปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับสถาบันครอบครัว^{๖๖}

แผนภาพที่ ๒ แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างพุทธธรรมกับอภัยโทษ

จากแผนภาพที่ ๒ นั้น แสดงให้เห็นว่า อโหสิกรรมตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเป็นพื้นฐานเป็นกฎแห่งกรรมอย่างหนึ่งแต่เป็นกฎเหนือกรรม เนื่องจากเป็นกรรมที่เล็กให้ผล ไม่มีผลอีกทั้งที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรม แต่ตามหลักพุทธธรรมแล้วอโหสิกรรมเราให้กันไม่ได้ เพราะสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรมไม่มีใครหนีพ้นกฎแห่งกรรมไปได้ อภัยทานและอภัยโทษ เป็นกฎจริยธรรมเป็นกฎทางสังคม มนุษย์ยังวนเวียนอยู่ในกฎแห่งกรรมแม้จะได้รับการอภัยโทษแล้วก็ยังต้องรับกรรมตามกฎแห่งกรรมเว้นแต่เข้าหลักเกณฑ์อโหสิกรรมซึ่งเป็นสัจธรรม

เมื่อพิจารณาพระวินัยกับการพระราชทานอภัยโทษ จะเห็น ความเชื่อมโยงระหว่างโทษทางวินัยกับโทษทางอาญาปัจจุบัน ดังในตารางที่ ๓

^{๖๕} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.บุรินทร์ ภูสุกุล, อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๖๖} สัมภาษณ์ รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน, อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

ตารางที่ ๓ อาบัติ ๗ ประการ กับโทษอาญาทางกฎหมาย จำแนกตามประเภทและการแก้ไข

ชื่ออาบัติ	โทษหนัก - กลาง- เบา	วินัยบัญญัติ	กฎหมาย
ปาราชิก	ครุกาบัติ (หนัก)	อเตกัจฉาบัติ (แก้ไขไม่ได้)	ให้อภัยโทษได้
สังฆาติเสส	ครุกาบัติ (กลาง)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)	ให้อภัยโทษได้
อุลลัจจัย	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)	ให้อภัยโทษได้
ปาจิตติย	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)	ให้อภัยโทษได้
ปาฏิเทสนียะ	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)	ให้อภัยโทษได้
ทุกกฏ	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)	ให้อภัยโทษได้
ทุพภาสิต	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)	ให้อภัยโทษได้

จากตารางที่ ๓ จะเห็นว่า โทษทางวินัยบัญญัติทั้ง ๗ ประการนั้น จะมีโทษสถานหนักคือ ปาราชิก เปรียบได้กับโทษประหารชีวิต ขาดจากความเป็นภิกษุกลับมาบวชอีกไม่ได้ โทษสถานกลาง มีเงื่อนไขต้องอยู่ปริวาสกรรมตามวินัยบัญญัติเสมือนต้องโทษจำคุก และโทษสถานเบา โดยการเปิดเผยยอมรับความจริงแสดงต่อสงฆ์ด้วยกัน เปรียบได้กับการยอมรับสารภาพผิดต่อศาลและได้รับการรอลงอาญา เมื่อพิจารณาเจตนารมณ์ในการบัญญัติพระวินัยนั้นเพื่อเป็นเครื่องมือควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์และปกป้องคุ้มครองสถาบันสงฆ์ คล้ายกับวินัยข้าราชการ จะเห็นได้ว่าพระพุทธรองค์ได้จำแนกโทษที่อภัยได้และอภัยไม่ได้หากบุคคลนั้นเห็นความผิดเป็นความผิดแล้วแก้ไขให้ถูกต้องและสำรวมต่อไป แต่ปาราชิกต้องขาดจากความเป็นสงฆ์แต่พระพุทธรองค์ก็ได้ห้ามการปฏิบัติธรรมในฐานะฆราวาส แต่การอภัยโทษในทางกฎหมายสามารถอภัยโทษสำหรับโทษทางอาญาได้ทุกประเภท เพราะโทษอาญาต่างจากวินัยและเกี่ยวข้องกับชีวิต แต่ก็มีเงื่อนไขคล้ายกันคือต้องยอมรับความผิดนั้นและสำนึกจะแก้ไข จากโทษหนักก็กลายเป็นโทษเบาหรือพ้นโทษได้

คุณลักษณะของการอภัยโทษในประเทศไทยปัจจุบันยึดหลัก ๖ ประการ คือ ๑. หลักแห่งบุญกิริยาวัตถุ มีทานมัย เป็นต้น ๒. หลักแห่งความเมตตาธรรมของผู้ปกครองในการพระราชทานอภัยโทษ ๓. หลักแห่งความยุติธรรมโดยใช้พระราชอำนาจในกระบวนการยุติธรรมทางกฎหมาย ๔. หลักแห่งอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา คือ การลงโทษผู้กระทำความผิดให้รู้สึกเจ็บทรมานและเกรงกลัวต่อโทษทัณฑ์ ๕. หลักแห่งการบริหารกิจการราชทัณฑ์ เป็นการลดความรู้สึกละอายของผู้ต้องโทษไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อสังคมและรู้จักปฏิบัติตนในทางที่ดี และ ๖. หลักแห่งความมั่นคงของประเทศ เป็นการรักษาความสงบเรียบร้อยและความเป็นธรรมในสังคม ให้ทุกคนสำนึกถึงความสมัคคีธรรมสามัคคีการพระราชทานอภัยโทษนอกจากจะตั้งอยู่บนหลักการอภัยทานแล้วเพื่อให้โอกาสผู้ต้องโทษกลับตัวเป็นพลเมืองดี

ฉะนั้น เมืองไทยเราเป็นเมืองพุทธ หลักพุทธธรรมต่าง ๆ ก็ยังคงมีความเกี่ยวข้อง และมีบทบาทสำคัญกับการช่วยแก้ปัญหาของสังคมไทยตลอดเวลาตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และในอนาคต ถามว่า ปัญหาสังคมต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาสังคมเบื้องต้นก็เกิดจากเหตุคือตัวกิเลส ตัณหา ขาดการนำหลักพุทธธรรมพื้นฐาน คือ สิล ๕ ไปใช้และประพฤตินอยู่ในกรอบของศีลธรรมเท่านั้น จึงทำให้เกิดผลคือปัญหาสังคมต่าง ๆ และจะยังคงเป็นปัญหาสังคมอีกต่อไปในอนาคต ก็คงจะต้องแก้ปัญหาดังกล่าวนี้อย่างต่อเนื่องต่อไป แต่เมื่อทำผิดก็ให้อภัยกันได้ เพราะพุทธศาสนาก็เป็นกฎหมายอย่างหนึ่ง เพราะพระพุทธศาสนาให้ตามความเมตตา สอนให้คนเราเป็นคนดีละเว้นความชั่ว นั้นแสดงถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนายังมีบทบาทและความสำคัญกับกฎหมายบ้านเมืองอยู่ในทุกยุคทุกสมัย และที่สังคมไทยกำลังเผชิญกับความยุ่งยากของปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ที่ยังคงดำเนินเรื่อยมาจนบัดนี้และไม่มีใครคาดเดาได้ว่าจะยุติลงเมื่อใด การให้อภัยเป็นการให้ทานอย่างหนึ่ง ในความหมายทางพระพุทธศาสนามีความหมายที่กว้างและครอบคลุมมากกว่าความหมายทั่วไปที่เข้าใจ เราคงได้ยิน หรือคุ้นเคยกันดีกับคำว่า “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” เป็นแง่คิดหรือเป็นเหตุผลที่ใช้ยุติปัญหาการกระทบกระทั่ง ปัญหาขัดแย้งบางอย่างในชีวิต เพราะเราไม่ต้องการให้เกิดความรุนแรงบานปลายและเสียหายแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย การพยายามตอกย้ำความรู้สึกว่า ฉันเป็นผู้ถูกและเป็นผู้ชนะ แก่เป็นผู้ผิดและผู้แพ้ ต่างฝ่ายต่างก็ไม่ยอมรับผิดชอบความผิดที่ฝ่ายตนทำไว้ ถึงองค์กรหรือหน่วยงานเป็นกลางที่ตัดสินว่าผิดหรือไม่เข้าข้างตนเอง ก็พาลกล่าวหาว่าไม่มีความยุติธรรมไม่ถูกต้องไม่ถูกใจฝ่ายตน แม้หลักวินัยบัญญัติก็โทษสถานเบาว่า ถ้าตนไปแสดงต่อหน้าสงฆ์ยอมรับว่าตนเป็นผู้ผิดก็ถือเป็นการให้อภัยทานได้ แต่ในปัจจุบันนี้ปัญหาสังคมที่ยากที่จะยุติได้ เพราะต่างคนต่างฝ่ายก็อ้างเหตุผลเข้าข้างตนเองเสมอ เป็นการหมกมุ่นกับความเจ็บปวดผูกพยาบาท ทำให้เกิดการจองเวรจองกรรม ไม่ยอมรับผิด หรือไม่ยอมรับคำตัดสินกับหน่วยงานหรือองค์กรกลางนั้น ๆ กับสิ่งที่ตนได้กระทำลงไป ถ้าจะยุติลงได้ทุก ๆ ฝ่ายต้องยอมรับความผิดที่ได้กระทำลงไปว่าตนเองทำผิดมากน้อย หรือหนักเบาเพียงใด ทางกฎหมายก็มีโทษหนัก กลาง และเบาอยู่แล้ว และต้องยอมรับคำตัดสินที่เป็นกลางจากหน่วยงานหรือองค์กรกลางเป็นหลัก ก็จะเป็นอันยุติปัญหาในระดับหนึ่งได้ การจองเวรเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับการให้อภัย สาเหตุที่มนุษย์และสังคมไม่ยอมให้อภัยนั้น จะสัมพันธ์กับความรู้สึกว่า เขาได้รับความเป็นธรรม ความยุติธรรมและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ในสังคมมากน้อยเพียงใด หรือภายหลังจากเกิดผลกระทบกระทั่งต่อกัน นอกจากมาตรการทางกฎหมายและสังคมแล้ว การให้อภัยแก่คนที่เคยกระทำผิดต่อเราตามหลักพระพุทธศาสนาจะทำให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคมได้เช่นกัน

ประเด็นที่ ๒ บทบาทพระราชอำนาจการอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ ต่อสังคมไทย

การพระราชทานอภัยโทษนี้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการยุติธรรม กล่าวคือ ในกรณีที่กฎหมายนั้นมิได้สอดคล้องกับความยุติธรรมทางศีลธรรม หรือตามความรู้สึกนึกคิดของบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่กฎหมายลงโทษรุนแรงเกินไป และไม่ให้อำนาจศาลใช้ดุลพินิจตามสมควรแก่รูปคดีในแต่ละคดี ผลร้ายย่อมตกแก่ผู้ต้องคดีอาญาเหล่านั้นได้ เพราะกฎหมายก็ต้องเป็นกฎหมาย ตราบใดที่กฎหมายยังมิได้รับการแก้ไขก็ต้องบังคับให้เป็นไปตามนั้น และยังคงมีบทบาทต่อสังคมไทยมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันและเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์ทรงกระทำสืบเนื่องกันมาตลอด เพราะการอภัยโทษเป็นเรื่องของอำนาจการตัดสินใจขององค์พระมหากษัตริย์โดยเฉพาะ ในอดีตอำนาจเป็นของกษัตริย์เด็ดขาด^{๖๓} แต่ในปัจจุบันจะมีระบบและกฎเกณฑ์ต่างๆ เพิ่มขึ้นแต่ยังอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นการแสดงออกถึงความกรุณาเมตตาที่พระองค์มีต่อประชาชน ซึ่งเป็นการให้โอกาสบุคคลที่กระทำความผิดตามสมควร ในการที่จะกลับตัวกลับใจเป็นคนดี เป็นการให้โอกาสผู้กระทำความผิดตามสมควร^{๖๔} ให้ได้รับโอกาส ได้รับอิสรภาพทางกายและทางใจ ในปัจจุบันจะมีระบบและกฎเกณฑ์ต่างๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งข้อดีของการอภัยโทษ คือ ๑. เป็นการบำเพ็ญอภัยทาน ๒. เป็นการแก้ไขความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ๓. เป็นการบำรุงขวัญกำลังใจของนักโทษให้ประพฤติดี ๔. เป็นการใช้หลักจิตวิทยาและหลักทฤษฎีวิทยาโน้มน้าวจิตใจให้นักโทษคลายความรู้สึกที่เป็นศัตรูต่อสังคม ๕. เป็นการลดความแออัดของเรือนจำ และ ๖. เป็นการประหยัดงบประมาณ ส่วนข้อเสีย คือ ทำให้อาชญากรอาชีวะไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง โดยแยกออกเป็น ๒ กรณี คือ ๑) ผลดี เพราะการอภัยโทษให้กันนั้นเป็นเรื่องที่ได้อยู่แล้ว หากผู้ได้รับอภัยโทษแล้วได้นำเอาประสบการณ์และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตัวเองใหม่และมาใช้ให้เกิดประโยชน์^{๖๕} เกิดผลดีในเรื่องของงบประมาณของรัฐและการลดความแออัดในเรือนจำ เป็นการให้โอกาสผู้ต้องโทษ หากผู้กระทำความผิดกลับเนื้อกลับตัวมีการพัฒนาตนเอง ทำให้สถาบันครอบครัวแข็งแรง เพราะผู้ถูกจำคุกเป็นเวลานานจะปรับตัวเข้ากับสังคมได้ยาก และทำให้รัฐไม่ต้องเสียงบประมาณ และ ๒) ผลเสีย คือหากว่าผู้ต้องโทษที่ได้รับการปล่อยตัวมาแล้วไม่ได้รู้สึกสำนึกผิด และออกมาก่อ

^{๖๓} สัมภาษณ์ ดร.อุตร จันทวัน, อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญและที่ปรึกษารองอธิการบดี ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๖๔} สัมภาษณ์ นายชนกร ชูสุขเสริม, อดีต อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ๑๖ กุมภาพันธ์, ๒๕๕๖.

^{๖๕} สัมภาษณ์ นายกนกชัย แก้วนิวงษ์, ทนายความ, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

อาชญากรรมอีกก็จะเป็นภัยแก่สังคม^{๑๐} การให้อภัยกับการพระราชทานอภัยโทษทั่วไปมีความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาสังคมได้ ในส่วนขององค์พระมหากษัตริย์ ท่านก็จะใช้อำนาจผ่านกระบวนการต่างๆ ให้กับบุคคลซึ่งได้กระทำความผิด แต่ว่าได้รู้สำนึกในความผิดนั้นแล้ว ดังนั้น จึงมีความสำคัญมากในเรื่องของคุณธรรมและเป็นประโยชน์แก่สังคมมาก ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคน หากต่างฝ่ายต่างอภัยให้กันก็จะเกิดประโยชน์เป็นอย่างมาก เพราะ จะไม่ทำให้เกิดความแตกแยก^{๑๑} พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองประเทศไทยได้ทรงยึดมั่นหลักธรรมพระพุทธศาสนาปฏิบัติทศพิธราชธรรมและบำเพ็ญทศบารมีมาช้านานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีพระราชอำนาจในการที่จะพระราชทานอภัยโทษแก่พสกนิกรผู้ต้องโทษได้ อันเป็นการบำเพ็ญทานบารมีแผ่เมตตาไปยังพสกนิกรของพระองค์อีกด้วย แยกเป็น ๒ กรณี คือ ๑) ในระหว่างบุคคลนั้นเป็นเรื่องระหว่างบุคคลเอง เป็นการปลดปล่อยความยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจเป็นการให้โอกาสกันละกัน แล้วแต่จะมีความสำนึกมากน้อยเพียงใด และ ๒) การพระราชทานอภัยโทษเป็นเรื่องที่พระมหากษัตริย์มีอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษในทางอาญา^{๑๒} การที่ผู้กระทำความผิดแล้วได้รับพระราชทานอภัยโทษนั้น ถือว่าเป็นเกียรติทำให้ผู้กระทำความผิดซาบซึ้งและภาคภูมิใจว่าพระมหากษัตริย์ทรงตัดสินให้และสำนึกจะไม่กลับไปทำให้อีกสิ่งที่ไม่ดีอีก

การอภัยโทษนี้มีความสำคัญมาก เพราะผู้กระทำความผิดบางคนไม่ได้ตั้งใจกระทำหรือได้สำนึกผิดในการกระทำแล้ว เพียงแต่สังคมจะให้โอกาสหรือไม่ สำหรับหลักการการอภัยโทษนั้น ควรดูในเรื่องจิตสำนึกของผู้ต้องโทษและพื้นฐานของบุคคลนั้น ลดขั้นตอนลงใช้ระยะเวลาให้กระชับขึ้น ควรมีการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนของผู้ต้องโทษก่อน^{๑๓} และควรมีการแต่งตั้งคณะกรรมการจากชุมชนของผู้ต้องขัง และทำแบบสอบถามจากคนในชุมชนว่าควรได้รับการอภัยโทษควรพิจารณาเป็นรายบุคคลไป^{๑๔} เน้นให้นักโทษได้รับการปฏิบัติธรรมก่อนที่จะได้รับการอภัยโทษ และควรคำนึงถึงความประพฤติและสภาพจิตใจของผู้ต้องโทษว่าพร้อมที่จะออกมาอยู่กับสังคมภายนอกหรือยัง พร้อมทั้งควรมีการสร้างเงื่อนไข เพื่อเป็นประกันว่าจะไม่

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายสุรเชษฐ์ จันทหาร,ข้าราชการเรือนจำกลางขอนแก่น, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๑} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.บุรินทร์ ภูสกุล, อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายวัชรพงษ์ เดชเดิม,ข้าราชการเป็นพนักงานราชทัณฑ์ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๓} สัมภาษณ์ คาบตำรวจฉฐุพบธรรม มุ่งคุณดำเนิน,ข้าราชการตำรวจ ตำแหน่ง ผบ.หมู่ ป. สก. เมืองขอนแก่นมหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายศิริพัฒน์ เลหาพูนรังสี, ทนายความ, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

กระทำผิดซ้ำอีก”^{๗๕} เมื่อพิจารณาหลักการทางพระพุทธศาสนาการบำเพ็ญทานบารมีแห่งองค์พระมหากษัตริย์ และหลักธรรมในการปกครองไม่ว่าจะเป็นทศพิธราชธรรม พรหมวิหารธรรม จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุ เป็นต้น ซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยทรงยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และในอนาคตได้ตลอด ซึ่งองค์พระมหากษัตริย์เองคือผู้ให้การอภัยโทษ เป็นการทรมาน ทาน หรือมหากุศล เป็นการแผ่เมตตากรุณาธิคุณ และบำเพ็ญพระราชกุศลเพื่อเป็นอภัยทานแก่พสกนิกรผู้ต้องโทษ เป็นการสร้างพื้นที่ให้อารมณ์ที่เป็นสุข เพราะเป็นการชำระล้างสิ่งเศร้าหมองของจิตทำให้จิตนั้นบริสุทธิ์ผ่องใสและสำหรับผู้ได้รับอภัยโทษเอง สาเหตุหรือปัจจัยที่ส่งผลให้กระทำผิดนั้น ปัญหาหลัก ๆ ปากท้องทำมาหากิน เช่น เรื่องการเงิน ครอบครัวย การดิ้นรนแสวงหา สภาพแวดล้อม จะเห็นได้ว่าเกิดมาจากปัญหาของสังคม สภาพแวดล้อมเป็นหลักทั้งนั้น ถ้าสาเหตุปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขจากทุกๆ ฝ่าย ปัญหาสังคมเรื่องผู้ต้องโทษ ก็จะลดน้อยลงไปได้ และเมื่อผู้ต้องโทษได้รับการอภัยโทษแล้ว ทุกฝ่ายไม่ว่าผู้ได้รับการอภัยโทษเอง และญาติพี่น้อง หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ทุกคนล้วนต่างก็มีความรู้สึกดีใจ ความสุขที่รับความเมตตาธรรม และช่วยให้ผู้ต้องโทษมีโอกาสกลับตัวเป็นคนดีของสังคม ก็จะเกิดกุศลจิตทั้งสองฝ่าย คือทั้งผู้อภัยโทษและผู้รับอภัยโทษ^{๗๖} แต่ต้องมีความสำนึก จิตได้สำนึกให้มาก และจะต้องไม่ทำผิดซ้ำอีกจึงเป็นการดีที่สุด^{๗๗} และจะเป็นการสร้างมิตรภาพให้แก่บุคคลและสังคมได้อย่างยั่งยืนสืบต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมไทยปัจจุบันนี้ได้

^{๗๕} สัมภาษณ์ นางรวีวรรณ พินิจรัมย์, อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ วิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย และรักษาการรองคณบดี คณะนิติศาสตร์ วิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๗๖} สัมภาษณ์ นางสาวบุษกร บุญจวงศิริสวัสดิ์, ทนายความ, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๗๗} สัมภาษณ์ นายจักรพันธุ์ ยินดี, อาชีพรับจ้างทั่วไป ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.